

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ОҚУ-АҒARTY МИНИСТРЛІГІ

«ӨРКЕН» БАЛАЛАРДЫҢ ӘЛ-АУҚАТЫН АРТТЫРУ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ИНСТИТУТЫ»
КОММЕРЦИЯЛЫҚ ЕМЕС АКЦИОНЕРЛІК ҚОҒАМЫ

«КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРДАҒЫ
ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ ПЕН СУИЦИДТІК МІ-
НЕЗ-ҚҰЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ
ЖӨНІНДЕГІ ҚЫЗМЕТТІ ҰЙЫМДАСТЫРУ»
**ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГТЕРГЕ
АРНАЛҒАН ӘДІСТЕМЕЛІК
ҰСЫНЫМДАР**

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ОҚУ-АҒARTУ МИНИСТРЛІГІ
«ӨРКЕН» БАЛАЛАРДЫҢ ӘЛ-АУҚАТЫН АРТТЫРУ ҰЛТТЫҚ
ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ИНСТИТУТЫ»
КОММЕРЦИЯЛЫҚ ЕМЕС АКЦИОНЕРЛІК ҚОҒАМЫ**

**«КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРДАҒЫ ЗОРЛЫҚ-
ЗОМБЫЛЫҚ ПЕН СУИЦИДТІК МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚТЫҢ
АЛДЫН АЛУ ЖӨНІНДЕГІ ҚЫЗМЕТТІ
ҰЙЫМДАСТЫРУ»
әлеуметтік педагогтерге арналған
әдістемелік ұсынымдар**

АЛМАТЫ 2026

«ӨРКЕН» балалардың әл-ауқатын арттыру ұлттық ғылыми-практикалық институты» КеАҚ Ғылыми-әдістемелік кеңесінің шешімімен ұсынылды (2026 жылғы 14 сәуірдегі № 4 хаттама).

«Кәмелетке толмағандардағы зорлық-зомбылық пен суицидтік мінез-құлықтың алдын алу жөніндегі қызметті ұйымдастыру» әлеуметтік педагогтерге арналған әдістемелік ұсынымдары. «ӨРКЕН» балалардың әл-ауқатын арттыру ұлттық ғылыми-практикалық институты» КеАҚ, 2026 – 144 бет.

Оқу құралында кәмелетке толмағандар арасында зорлық-зомбылық пен суицидтік мінез-құлықтың алдын алу бойынша әлеуметтік педагог қызметінің теориялық және практикалық қырлары қарастырылады. Профилактиканың әдіснамалық негіздері, себептері мен қауіп факторлары, заманауи профилактикалық жұмыс модельдеріндегі әлеуметтік педагогтің рөлі ашып көрсетіледі. Сонымен қатар тәуекел жағдайындағы әрекет ету алгоритмдері, отбасы және профилактика субъектілерімен өзара әрекеттің ерекшеліктері ұсынылған. Оқу құралы әлеуметтік педагогтерге, педагог-психологтерге және профилактикалық жұмыс мамандарына арналған.

© «ӨРКЕН» БӨАҰҒПИ» КеАҚ, 2026

МАЗМҰНЫ

Кіріспе	4
I бөлім. Кәмелетке толмағандар арасындағы зорлық-зомбылық пен суицидтік мінез-құлықтың алдын алудың әлеуметтік-педагогикалық негіздері	6
1.1 Кәмелетке толмағандар арасындағы зорлық-зомбылық пен суицидтік мінез-құлық – психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу жүйесіндегі әлеуметтік педагог қызметінің нысаны	6
1.2 Зорлық-зомбылық пен кәмелетке толмағандар арасындағы суицидтік мінез-құлықтың алдын алудың заманауи тәсілдері	19
1.3 Кәмелетке толмағандар арасындағы зорлық-зомбылық пен суицидтік мінез-құлықтың алдын алуға бағытталған мектеп бағдарламалары мен жобаларын іске асырудағы әлеуметтік педагогтің рөлі	24
II бөлім. Кәмелетке толмағандар арасындағы зорлық-зомбылық пен суицидтік мінез-құлықтың алдын алу бойынша әлеуметтік педагог қызметін ұйымдастыру	47
2.1 Әлеуметтік педагогтің зорлық-зомбылық белгілері мен суицидтік қауіп-қатер анықталған жағдайда әрекет ету алгоритмдері	47
2.2 Кәмелетке толмағандарды әлеуметтік-педагогикалық сүйемелдеу және ведомствоаралық өзара іс-қимылды ұйымдастыру	77
2.3 Әлеуметтік педагогтің білім алушылармен, ата-аналармен және педагогтермен жұмысының заманауи формалары мен әдістері	97
Қорытынды	114
Ұсынылатын әдебиеттер тізімі	116
Қосымшалар	117

Кіріспе

Кәмелетке толмағандардың қауіпсіздігі мен әл-ауқаты мәселелері бүгінгі күні білім беру жүйесінде ерекше маңызға ие. Бұл тек баланың құқықтарын сақтаумен ғана шектелмей, оның нақты жағдайын – эмоционалдық, психологиялық және әлеуметтік әл-ауқатын қамтиды. Мектеп тәжірибесінде зорлық-зомбылық, жәбірлеу (буллинг), мазасыздық жағдайлары мен суицидтік мінез-құлыққа қатысты жағдайлар жиілеген. Мұндай құбылыстар бірден байқала бермегенімен, олардың салдары – өте ауыр.

Аталған жағдайлардың күрделілігі – олардың ашық көрінбеуінде. Көбіне бала тұйықталып, оқуға қызығушылығы төмендеп, достарынан алшақтай бастайды немесе мінез-құлқында өзгерістер пайда болады. Мұндай белгілер көбіне жасөспірімдік кезеңнің «қалыпты киындықтары» ретінде қабылданады.

Осындай жағдайда мектеп бала бойындағы өзгерістерді байқап, оған дер кезінде көмек көрсете алатын орта болуы тиіс. Алайда бұл үшін мамандардың жұмысын жүйелеп, олардың іс-әрекетін үйлестіру үшін нақты бағыт-бағдар беретін тетіктер қажет.

Осы әдістемелік ұсынымдардың өзектілігі мемлекеттік басымдықтармен де байланысты. 2026–2030 жылдарға арналған «Қазақстан балалары» тұжырымдамасында баланың құқықтарын қорғау, қауіпсіздігін қамтамасыз ету және зорлық-зомбылық пен суицидтік мінез-құлықтың алдын алу міндеттері айқындалған. Құжатта қауіп-қатерлерді ерте анықтауға және көмекке қолжетімділікті арттыруға ерекше назар аударылады.

Әлеуметтік педагог бала бойындағы қолайсыздық белгілерін алғаш байқайтын мамандардың бірі. Алайда тәжірибеде жұмыстың жүйелі ұйымдастырылмауы мен әрекет ету тетіктерінің жеткіліксіздігі белгілі бір қиындықтар туындатады.

Осыған байланысты әдістемелік ұсынымдар әлеуметтік педагогтерге практикалық қолдау көрсету мақсатында әзірленді. Онда қауіп-қатерді анықтау, әрекет ету жолдары және алдын алу жұмысына арналған қажетті материалдар қамтылған.

Әдістемелік ұсынымдардың мақсаты: Әлеуметтік педагогтерді кәмелетке толмағандар арасындағы зорлық-зомбылық пен суицидтік мінез-құлықтың алдын алу қызметін ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдармен қамтамасыз ету.

Міндеттері:

1. Кәмелетке толмағандар арасындағы зорлық-зомбылық пен суицидтік мінез-құлықтың алдын алудың негізгі тәсілдері мен қағидаттарын ашып көрсету.
2. Тәуекел факторларын анықтау және білім алушыларды әлеуметтік-педагогикалық сүйемелдеуді ұйымдастыру кезінде әлеуметтік педагогтің іс-әрекет алгоритмдерін айқындау.
3. Білім алушылармен, ата-аналармен және педагогтермен жүргізілетін профилактикалық жұмыстың заманауи нысандары мен әдістерін ұсыну.

Ұсынымдар білім беру ұйымдарының әлеуметтік педагогтеріне арналған. Сонымен қатар, ұсынымдарды педагог-психологтер, сынып жетекшілері және мектеп әкімшілігі де қолдана алады.

Аталған ұсынымдарды қолдану жұмысты жүйелі түрде ұйымдастыруға мүмкіндік беріп, тәуекел жағдайындағы кәмелетке толмағандарға дер кезінде көмек көрсетуді қамтамасыз етеді.

I БӨЛІМ. КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАР АРАСЫНДАҒЫ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ ПЕН СУИЦИДТІК МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

1.1 Кәмелетке толмағандар арасындағы зорлық-зомбылық пен суицидтік мінез-құлық – психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу жүйесіндегі әлеуметтік педагог қызметінің нысаны

Кәмелетке толмағандар арасындағы зорлық-зомбылық пен суицидтік мінез-құлық – мектептегі әлеуметтік педагогтің жұмысында жиі кездесетін жағдайлардың бірі. Алайда, көп жағдайда олар ашық түрде байқала бермейді. Көбіне баланың тұйықталып қалуы, мазасызданып, ашушаң болуы, оқу үлгерімі төмендеуі, қарым-қатынастан қашқақтауы немесе жиі жанжалға түсуі секілді жанама белгілер арқылы көрінеді. Кейде өзін-өзі зақымдауға бейім мінез-құлық, қарым-қатынастан толық бас тарту, айқын оқшаулану арқылы байқалуы мүмкін.

Әлеуметтік педагог үшін мұндай өзгерістер жай ғана мінез-құлықтың қалыпты жағдайы емес. Оның астарында көбіне отбасындағы, сыныптағы немесе жақын әлеуметтік ортадағы қолайсыз жағдайлар жатыр. Сондықтан мұндай белгілерді назардан тыс қалдырмау, олардың ықтимал себептерін анықтау және баланың көмекке мұқтаждығын дер кезінде түсіну маңызды.

Психологиялық-педагогикалық қолдауда әлеуметтік педагогтің қызметі әлеуметтік тәуекел факторларын анықтаумен, баланың өмір сүру жағдайларын зерделеумен, отбасымен және педагогтермен өзара әрекеттесумен тығыз байланысты. Қажет болған жағдайда басқа ұйымдармен өзара іс-қимылды ұйымдастырады. Осы тұрғыда зорлық-

зомбылық пен суицидтік мінез-құлық медициналық мәселе ретінде емес, баланың қауіпсіздігіне, бейімделуіне және жалпы жағдайына әсер ететін күрделі жағдайлар ретінде қарастырылады (1-кесте).

Аталған қызметтің нормативтік негізі – Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2025 жылғы 29 сәуірдегі № 92 «Білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметінің қызметін ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы» бұйрығы. Осы құжатқа сәйкес әлеуметтік педагог басқа мамандармен бірге қолдау қызметінің құрамына кіреді. Жұмыс өзара үйлесімде, міндеттерді бөлісу және нәтижеге ортақ жауапкершілік қағидаттарына негізделі отырып ұйымдастырылады.

1-кесте – Психологиялық-педагогикалық қолдаудағы әлеуметтік педагог қызметінің негізгі бағыттары

Бағыты	Әлеуметтік педагог қызметінің мазмұны
Диагностикалық	■ білім алушының өміріне, дамуы мен қауіпсіздігіне әсер ететін әлеуметтік, отбасылық және мінез-құлықтық қауіп факторларын анықтау; ■ баланың жағдайын зерделеу; ■ қолайсыздық белгілерін, әлеуметтену қиындықтарын, жанжалдарды, оқшаулануды, буллингті, қатыгез қарым-қатынасты және өзге де қолайсыз жағдайларды айқындау
Кеңес беру	білім алушыларға, ата-аналарға (заңды өкілдеріне) және педагогтерге мінез-құлық, тәрбиелеу, қарым-қатынас, әлеуметтік бейімделу мәселелері, өмірлік қиын жағдайлар және қажетті қолдауды көрсету жолдары бойынша көмек көрсету

Дамытушы (түзету)	мінез-құлықтық, бейімделу мен әлеуметтену қиындықтары бар білім алушыларды сүйемелдеуге қатысу, олардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға ықпал ету, қауіпсіз мінез-құлықты қалыптастыруға және өмірлік қиын жағдайға түскен балаларға қолдау көрсету
Психологиялық-педагогикалық ағарту	білім алушылардың, ата-аналардың және педагогтердің зорлық-зомбылықтың, буллингтің, суицидтік мінез-құлықтың, отбасындағы қолайсыз жағдайлардың алдын алу, қауіпсіз қарым-қатынас орнату және қажет болған жағдайда дер кезінде көмекке жүгіну мәселелері бойынша ақпараттандырылуын арттыруға бағытталған іс-шараларға қатысу
Ұйымдастыру-шылық-әдістемелік	▪ мамандардың пәнаралық өзара іс-қимылына қатысу; ▪ білім беру ортасының жағдайларын талдау, ұсынымдар әзірлеу; ▪ білім алушыларды сүйемелдеуді үйлестіру; ▪ отбасымен және қажет болған жағдайда профилактика мен көмек көрсетуге қатысатын сыртқы ұйымдармен өзара әрекеттесу.

Ұсынылған бағыттар мектептегі әлеуметтік педагог жұмысының мазмұнын көрсетеді. Бұл тек жекелеген жағдайларға жедел әрекет етумен қатар, жағдайды тұрақты бақылау, білім алушыларды сүйемелдеу, отбасымен өзара әрекеттесу және алдын алу жұмыстарына қатысуды қамтиды. Мысалы, күнделікті тәжірибеде бұл білім алушының сыныптан оқшаулана бастауы, сабақтан жиі қалуы немесе мінез-құлқында кенеттен өзгерістердің байқалуы сияқты жағдайларда көрініс табуы мүмкін.

Әлеуметтік педагог қызметінің мазмұны «Педагог лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы»

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2009 жылғы 13 шілдедегі № 338 бұйрығында толығырақ ашылады. Осы құжаттан әлеуметтік педагогтің функциялары білім алушылар

арасындағы қолайсыздықты анықтауға, оларды сүйемелдеуге және құқықтарын қорғауға тікелей байланысты екенін көрсетеді (2-кесте).

2-кесте. Әлеуметтік педагогтің функционалдық міндеттері және оның кәмелетке толмағандар арасындағы зорлық-зомбылық пен суицидтік мінез-құлықтың алдын алу қызметінің мазмұны

Әлеуметтік педагогтің функционалдық міндеттері	Зорлық-зомбылық пен суицидтік мінез-құлықтың алдын алудағы жұмыс мазмұны
«жеке тұлғаның ерекшеліктерін және оның шағын ортасын, өмір сүру жағдайларын зерделейді, жанжалды жағдайларын, мінез-құлықтағы ауытқуларды анықтайды...»	• отбасындағы қолайсыз жағдайды анықтау; • зорлық-зомбылықты байқау; • буллинг пен оқшаулау белгілерін тану; • мінез-құлықтағы қауіп белгілерін ерте анықтау
«... әлеуметтік көмек пен қолдауды уақтылы көрсетеді»	• балаларға алғашқы көмек көрсету; • жалғыздық пен дәрменсіздік жағдайындағы балаларға әлеуметтік-педагогикалық қолдау көрсету; • өмірлік қиын жағдайларда қолдау көрсету
«әлеуметтік-педагогикалық жұмыстың міндеттерін, нысандарын, әдістерін, баланың жеке және әлеуметтік проблемаларын шешу тәсілдерін айқындайды...»	• арнайы қолдау бағдарламасын құрастыру; • жеке сүйемелдеуді ұйымдастыру; • қауіп жағдайына байланысты профилактикалық жұмыс

«... білім алушылардың жеке басының құқықтары мен бостандықтарын іске асыруда әлеуметтік қорғау және әлеуметтік көмек бойынша шаралар қабылдайды...»	• баланың құқықтарын қорғау • қауіпсіздікке қатер төнген жағдайда әрекет ету; • зорлық-зомбылық пен өмірлік қиын жағдайларда қолдау көрсету
«білім алушылар және ұйым, отбасы, орта, әртүрлі әлеуметтік қызметтердің, ведомстволар мен әкімшілік органдардың мамандары арасында делдал болады ...»	• ведомствоаралық көмекті ұйымдастыру; • сүйемелдеуді үйлестіру; • қажетті қызметтерді тарту.
«... тұлғаның қоғамдағы өмірге бейімделуін қамтамасыз ететін әлеуметтік қорғау жөніндегі шаралар кешенін жүзеге асырады ...»	• әлеуметтік бейімсіздіктің алдын алу; • оқшаулау мен стигматизация қаупін азайту; • баланың әлеуметтік тұрақтылығын қамтамасыз ету.
«әлеуметтік ортада адамгершілік, адамгершілік сау қарым-қатынас орнатуға ықпал етеді»	• зорлық-зомбылық пен буллингтің алдын алу; • жанжал деңгейін төмендету; • қауіпсіз орта қалыптастыру
«білім алушылар, тәрбиеленушілер және мемлекеттік, қоғамдық ұйымдар мен әлеуметтік қызметтер арасындағы байланысты қамтамасыз етеді»	• көмек ресурстарын кеңейту; • отбасы мен баланы қолдау қызметтеріне бағыттау; • күрделі жағдайларды сүйемелдеу
«педагогтермен, ата-аналармен және өзге де заңды өкілдермен өзара іс-қимыл жасайды»	• баланың жақын ортасымен жұмыс; • отбасылық және мектептегі қауіп-қатерлердің алдын алу;

«білім алушылардың өмірі мен денсаулығын қорғауды қамтамасыз етеді ...»	• қауіп-қатерге дереу ден қою; • өзіне зиян келтіру белгілері мен дағдарыс жағдайына назар аудару; • баланың қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағдарлану.
---	---

Әлеуметтік педагогтің функционалдық міндеттері баланы бақылаудан бастап қолдауды ұйымдастыруға дейінгі кең ауқымды міндеттерді қамтиды. Бұл тек туындаған қиындықтарға жауап берумен шектелмей, қауіп-қатерді алдын ала байқауды да білдіреді.

Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу жүйесіндегі әлеуметтік педагог жұмысы білім беру ұйымындағы қызметті жоспарлы ұйымдастырудан басталады. Әлеуметтік педагог психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің жоспарын құрастыруға және жүзеге асыруға қатысады. Бұл жоспарға білім алушылардың әлеуметтік жағдайының қолайсыздығын анықтау және оның алдын алу шаралары енгізіледі.

Осы жұмыс аясында әлеуметтік педагог:

- мектептің әлеуметтік паспортын қалыптастырады және оны жүйелі түрде жаңартып отырады (3-қосымша);
- әлеуметтік осал санатқа жататын білім алушыларды анықтайды (2-қосымша);
- қиын өмірлік жағдайға тап болған балаларды анықтайды;
- педагог-психологтің бақылауындағы білім алушыларға диагностикалық жұмыстардың нәтижелерін ескере отырып, әлеуметтік-педагогикалық қолдау көрсетеді;
- білім алушылардың тұрғын үй-тұрмыстық жағдайларын зерттейді (қажет болған жағдайда, сынып жетекшісімен бірлесіп);

- Баса назар аударуды талап ететін кәмелетке толмағандарды есепке алып, олардың жағдайының өзгеру динамикасын қадағалайды.

Күнделікті жұмысында әлеуметтік педагог тек өтініштерге ғана емес, сонымен қатар білім алушылардың мінез-құлқындағы өзгерістерге де назар аударады. Егер бала тұйықталып, мазасызданып немесе агрессивті бола бастаса, сабақтан қалса, қарым-қатынастан қашқақтаса немесе мінез-құлқы күрт өзгерсе, бұл ерекше назар аударуды талап етеді.

Мұндай жағдайларда әлеуметтік педагог:

- жағдайды сынып жетекшісі мен мұғалімдер арқылы нақтылайды;
- білім алушымен тыныш әрі қауіпсіз жағдайда жеке әңгіме жүргізеді;
- ықтимал себептерді талдайды (отбасылық жағдай, құрдастарымен қарым-қатынас, қысым немесе зорлық-зомбылық белгілері);
- қажет болған жағдайда әкімшілікке хабарлайды;
- жағдайды психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі деңгейінде қарастыруды көтереді;
- педагог-психологті және басқа да мамандарды тартады.

Отбасымен жүргізілетін жұмыс – сүйемелдеудің міндетті бөлігі.

Әлеуметтік педагог:

- ата-аналармен (заңды өкілдермен) байланыс орнатады;
- баланың өмір сүру және тәрбиелену жағдайларын нақтылайды;
- қауіп факторларын анықтайды (жанжалдар, қараусыздық, катыгез қарым-қатынас, бақылаудың болмауы);
- қажет болған жағдайда отбасына баруды ұйымдастырады;

• ата-аналарға көмек алу мүмкіндіктерін және жауапкершілік шараларын түсіндіреді.

Егер білім алушының өмірі мен денсаулығына қауіп төну белгілері анықталса (қатыгез қарым-қатынас, суицид қаупінің жоғары болуы), әлеуметтік педагог шұғыл түрде әрекет етеді:

- білім беру ұйымының әкімшілігіне хабарлайды;
- ақпаратты педагог-психологке жеткізеді;
- қажет болған жағдайда ведомствоаралық қызметтерді (қамқоршылық органдары, денсаулық сақтау жүйесі, құқық қорғау органдары) тартады;
- білім алушыны жауапты мамандарға тапсырғанға дейінгі қолдауды жүзеге асырады.

Әлеуметтік педагог клиникалық диагностика жүргізбейді, алайда баланың әлеуметтік жағдайындағы өзгерістерді бірінші болып байқайды.

Әлеуметтік педагогтің жұмыс аясын нақты түсіну үшін нормативтік құжаттарда зорлық-зомбылық пен суицидтік мінез-құлық қалай анықталатынын ескеру маңызды. Қолданыстағы заңнамада зорлық-зомбылықтың физикалық, сексуалдық, тұрмыстық, экономикалық түрлері қарастырылады. Қазақстан Республикасының қолданыстағы нормативтік құқықтық актілеріне сәйкес:

физикалық зорлық-зомбылық – физикалық күш қолдану арқылы денсаулыққа қасақана зиян келтіру және физикалық ауырсыну тудыру;

сексуалдық зорлық-зомбылық – адамның жыныстық қол сұғылмаушылығына немесе жыныстық еркіндігіне қол сұғатын қасақана құқыққа қарсы әрекет, сондай-ақ кәмелетке толмағандарға қатысты сексуалдық сипаттағы әрекеттер;

тұрмыстық зорлық-зомбылық – отбасылық-тұрмыстық қатынастар аясында жасалатын, дене және (немесе) психикалық зардап келтіретін немесе сондай зардап келтіру қаупін туғызатын қасақана құқыққа қарсы әрекет (әрекет немесе әрекетсіздік);

экономикалық зорлық-зомбылық – адамды заңмен көзделген тұрғын үйден, тамақтан, киімнен, мүлкінен немесе қаражатынан қасақана айыру;

суицид – адамның өз өмірін қасақана қиюға бағытталған мақсатты әрекеті (мінез-құлқы), өліммен аяқталатын жағдай;

суицидтік мінез-құлық – девиантты мінез-құлықтың бір түрі, ол өз өмірін қию мақсатында өз денсаулығына тікелей немесе жанама зиян келтіруге бағытталған ойлар, жоспарлар мен әрекеттер.

Мектеп жағдайында бұл ұғымдарды тәжірибеде (баламен тікелей жұмыс жасаудан тыс уақытта) қолдану маңызды: баланың мінез-құлқындағы, қарым-қатынасындағы, сабаққа қатысуындағы, көңіл-күйі мен қауіпсіздік жағдайындағы өзгерістерге назар аудару қажет.

Әлеуметтік педагог үшін зорлық-зомбылық тек зиян келтіру фактісі анықталған жағдаймен шектелмейді. Мектепте қысым көрсету, қорлау, қорқыту, оқшаулау, елемеу немесе немқұрайлылық арқылы да көрінуі мүмкін. Мұндай жағдайлар отбасында да, құрдастар арасында да кездеседі, және бала бұл туралы әрдайым ашық айта бермейді.

Суицид қаупі көбіне бірден емес, біртіндеп қалыптасады. Оған жанжалдар, жалғыздық, буллинг, қолдаудың болмауы, дәрменсіздік сезімі алғышарт болуы мүмкін. Сондықтан әлеуметтік педагогтің назары тек жекелеген белгілерге ғана емес, олардың пайда болу жағдайларына да бағытталады.

Зорлық-зомбылық пен суицидтік мінез-құлық өзара тығыз байланысты және көбіне себептері ортақ. Оларды анықтау

мұқияттылықты, уақытылы әрекет етуді және ведомствоаралық өзара іс-қимылды талап етеді. Әлеуметтік педагогтің міндеті – жағдай ушығып кеткенін күтпей, балаға қолдау көрсетіп, қажетті көмекті ұйымдастыру.

Әлеуметтік педагогтің осы бағыттар бойынша жұмысы оқу жылына арналған жоспарда қамтылады. Жоспар формалды түрде емес, жыл бойы нақты шараларды ұйымдастыруға негіз болатын жұмыс құжаты ретінде құрастырылады.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 6 сәуірдегі №130 бұйрығына сәйкес әлеуметтік педагог негізгі жұмыс бағыттары көрсетілетін жоспарға сай жұмыс жүргізеді. (1-қосымша). Төменде үлгілік нысан (3-кесте) берілген.

3-кесте. Әлеуметтік педагогтің оқу жылына арналған жұмыс жоспары

№ р/н	Іс-шара	Орындау мерзімі	Жауаптылар	Есеп беру нысандары
І. Сыныптарға, мектепке әлеуметтік паспорттауды жүргізу				
ІІ. Балалық шақты қорғау бойынша жұмыс				
ІІІ. Өртүрлі есепте тұрған білім алушылармен жеке профилактикалық жұмыс				
ІV. Педагогикалық ұжыммен өзара іс-қимыл және сыртқы ұйымдармен (кәмелетке толмағандар істері жөніндегі бөлім, кәмелетке толмағандар істері жөніндегі комиссия, қорғаншылық және қамқоршылық органдары) жұмыс				
V. Ата-аналармен (отбасымен) немесе білім алушылардың басқа да заңды өкілдерімен профилактикалық жұмыс				
VI. Диагностикалық-талдамалық қызмет				

Жоспар білім алушылар контингентін, білім беру ұйымының ерекшелігін және анықталған қауіп факторларын ескере отырып құрастырылады. Оның мазмұны тек жалпы жұмыс бағыттарын ғана емес, сонымен қатар оқу жылы ішінде жүзеге асырылатын нақты іс-шараларды да қамтуы тиіс.

Жоспар бөлімдерін толтыру кезінде жұмыстың мазмұнын нақтылаған жөн. Тұжырымдар әлеуметтік педагогтің нақты әрекеттерін көрсетуі қажет (мысалы: «білім алушының отбасына бару», «ата-аналармен жеке консультация жүргізу», «консилиумға қатысу», «баса назар аударуды талап ететін білім алушыны сүйемелдеу»), жалпылама сипатта болмауы тиіс.

Орындау мерзімдері қызметтің сипатына қарай көрсетіледі: жүйелі жұмыс үшін – белгілі бір жиілікпен (апта сайын, ай сайын), ал жағдайға байланысты шаралар үшін – қажеттілігіне қарай немесе жағдай анықталған кезде.

«Жауаптылар» бағанында мамандардың нақты қатысуын көрсету орынды (әлеуметтік педагог, педагог-психолог, әкімшілік, сынып жетекшісі), өйткені білім алушыларды сүйемелдеу өзара іс-қимыл аясында жүзеге асырылады.

Есеп беру нысандары орындалған жұмыстың мазмұнына сәйкес болуы тиіс және оны растайтын құжаттарды қамтуы қажет: тұрғын үй-тұрмыстық жағдайларды тексеру актілері, есепке алу журналдары, бақылау карталары, отырыстар хаттамалары, сүйемелдеу жоспарлары және басқа да материалдар.

Жоспар әлеуметтік педагогтің қызметін ұйымдастырудың жұмыс құралы ретінде пайдаланылады және іс-шаралардың жүйелілігін, бірізділігін әрі орындалуын бақылауды қамтамасыз етеді.

Әлеуметтік педагог қызметінің заманауи мазмұны Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2025 жылғы 24 ақпандағы №31 «Білім беру ұйымдары педагогтеріне арналған Кәсіби стандарттарды бекіту туралы» бұйрығында ашылған. Бұл құжатта әлеуметтік педагогтің қызметі білім алушылардың бейімделуі, әлеуметтенуі, әлеуметтік қорғалуы және сүйемелденуі бағытындағы жүйелі кәсіби жұмыс ретінде қарастырылады (4-кесте).

4-кесте. Кәмелетке толмағандар арасында зорлық-зомбылық пен суицидтік мінез-құлықтың алдын алуда әлеуметтік педагогтің кәсіби стандарты картасы

Еңбек функциясы	Дағдылар мен біліктер (маман не істейді)	Білім (неге сүйенеді)	Профилактика үшін маңызы
білім алушылардың бейімделуіне әлеуметтік-педагогикалық көмек көрсету	- баланың өмір сүру жағдайын және ортасын зерттейді - бейімделудегі қиындықтарды, жанжалдарды, мінез-құлықтағы өзгерістерді анықтайды - уақтылы көмек көрсетеді	- балалардың жас ерекшеліктері мен дағдарыстық кезеңдерінің ерекшеліктері - деструктивті мінез-құлықтың түрлері - психология мен педагогиканың негіздері	- қолайсыз жағдайларды ерте анықтау - зорлық-зомбылық пен қауіптің жасырын белгілерін тану - дағдарыстық жағдайлардың дамуының алдын алу

білім алушылардың әлеуметтенуіне әлеуметтік-педагогикалық көмек көрсету	• әлеуметтік қауіптер мен проблемаларды анықтайды • девиантты мінез-құлықтың алдын алады • білім алушылар мен ата-аналарға кеңес береді • әлеуметтік дағдыларды дамытады	• әлеуметтену тетіктері • қауіп факторлары (буллинг, оқшаулану, қолайсыз жағдай) • профилактикалық жұмыс әдістері	• буллинг пен зорлық-зомбылық қауіпін азайту • тұрақтылық пен қауіпсіз мінез-құлықты қалыптастыру • баланың белсенді қатысуы арқылы суицид қаупінің алдын алу
материалдық көмек көрсетуді қамтамасыз ету шарттарын ұйымдастыру	• қиын өмірлік жағдайдағы отбасыларды анықтайды • әлеуметтік көмекті ұйымдастырады • сыртқы қызметтермен өзара іс-қимыл жасайды	• баланың құқықтарын қорғау жөніндегі заңнама • әлеуметтік қолдау тетіктері • әлеуметтік қызметтер жүйесі	• қауіп факторларын (кедейлік, қараусыздық, дағдарыстар) азайту • әлеуметтік қараусыз қалудың алдын алу • қолайсыз жағдайдағы баланы қорғау
оқу-әдістемелік қызметті жүзеге асыру	• профилактикалық бағдарламаларды әзірлейді • әдістемелік жұмысқа қатысады • тиімді тәжірибелерді енгізеді	• зорлық-зомбылық пен девиацияның алдын алу әдістері • сүйемелдеудің заманауи технологиялары	• жүйелі профилактика (бір реттік шаралар емес) • қауіпсіз органы қалыптастыру • педагогтар мен ата-аналардың құзыреттілігін арттыру

Кәсіби стандарт әлеуметтік педагогтің күнделікті жұмысының мазмұнын көрсетеді: бақылау, жағдайды талдау, білім алушыларды сүйемелдеу, сондай-ақ отбасымен және түрлі қызметтермен өзара іс-

қимыл. Осы бағыттар арқылы зорлық-зомбылықтың, эмоционалдық қолайсыздықтың және суицидтік қауіптің алдын алу міндеттері шешіледі.

Кәмелетке толмағандар арасында зорлық-зомбылық пен суицидтік мінез-құлықтың алдын алу – әлеуметтік педагог үшін қосымша жүктеме емес, кәсіби қызметтің ажырамас бөлігі. Ол бақылау, әлеуметтік қауіптерді анықтау, отбасымен жұмыс, психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметі мамандарымен әрі сыртқы көмек субъектілерімен өзара іс-қимыл арқылы жүзеге асырылады.

1.2 Зорлық-зомбылық пен кәмелетке толмағандар арасындағы суицидтік мінез-құлықтың алдын алудың заманауи тәсілдері

Халықаралық тәжірибеде кәмелетке толмағандар арасындағы зорлық-зомбылық пен суицидтік мінез-құлықтың алдын алу бір реттік шаралармен шектелмей, жүйелі жұмыс ретінде жүзеге асырылады. Ол бақылау, ерте анықтау және білім алушыларды сүйемелдеу үдерістерін қамтиды. Бұл тәсіл қоғамдық денсаулық сақтау, психология және білім беру салаларында қолданылады. Бұл жағдайлардың жеке, отбасылық, мектептік және әлеуметтік факторлардың жиынтық әсерінен қалыптасатынын түсінуге мүмкіндік береді (Walsh, 2023; Singer, 2019).

Назар ерте кезеңде байқалатын белгілерге аударылуы тиіс. Тек айқын дағдарыс жағдайларына ғана емес, оған дейін көрінетін өзгерістерге де мән беру қажет: бала тұйықталып, қарым-қатынастан алшақтайды, жанжалға бейім болады, оқуға қызығушылығы төмендейді немесе ішкі күйзелісті сезінеді. Мұндай белгілер көбіне елеусіз қалады, алайда дәл осы кезеңде жағдайдың күрделенуіне жол бермеуге мүмкіндік бар. Сондықтан профилактика тек күрделі

жағдайларға жауап беру емес, мектептің күнделікті жұмысының ажырамас бөлігі болуы тиіс.

Білім алушының мінез-құлқындағы тұрақты өзгерістер жұмыс барысындағы сигналдар ретінде қарастырылады. Мұндай жағдай педагогтер арқылы нақтыланады, қажет болған жағдайда жеке әңгіме жүргізіледі, ақпарат психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметінде талқылауға ұсынылады.

Халықаралық модельде зорлық-зомбылық пен суицидтік мінез-құлық өзара байланыста қарастырылады. Зорлық-зомбылыққа ұшырау, қорлау, буллинг, ұзаққа созылған жанжалдар немесе әлеуметтік оқшаулану баланың эмоционалдық күйзелісін күшейтіп, өзіне зиян келтіру мен суицидтік мінез-құлыққа алып келуі мүмкін (Turecki, 2016). Мектеп тәжірибесінде әлеуметтік педагог, әдетте, қалыптасып үлгерген жағдаймен емес, бағалауды және кейінгі әрекеттерді қажет ететін ерте белгілердің жиынтығымен кездеседі.

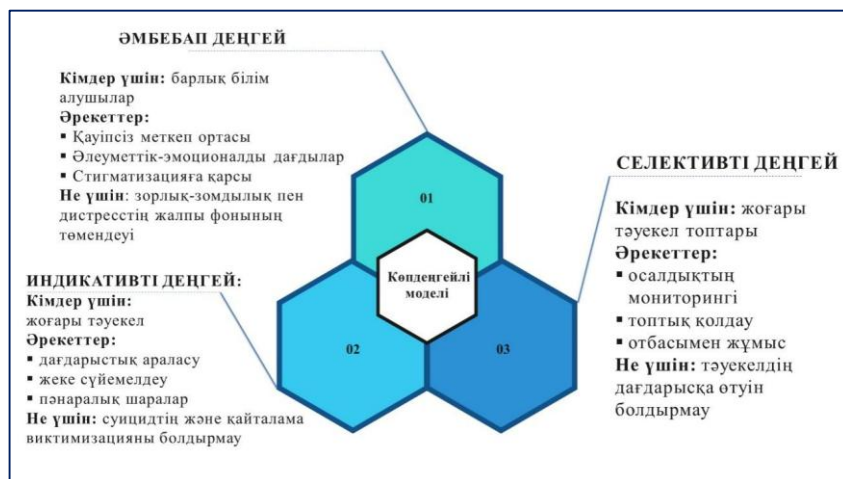
Алдын алу жұмысын ұйымдастыру кезінде зорлық-зомбылық тек зиян келтіру фактісі ретінде ғана емес, сонымен қатар баланың қауіпсіздігі мен әл-ауқаты бұзылатын қарым-қатынастар мен жағдайлар жүйесі ретінде қарастырылады. Мұндай жағдайлар мектепте де, одан тыс жерлерде де орын алуы мүмкін және білім алушының мінез-құлқына тікелей әсер етеді (Ferrara, 2019).

Жағдайды талдау барысында әлеуметтік педагог болып жатқан құбылыстың формасын, контексін, қатысушылар арасындағы өзара қарым-қатынас сипатын, әсер етудің ұзақтығы мен қайталануын, сондай-ақ қалыптасқан салдарын нақтылайды. Тәжірибеде көбіне физикалық және психологиялық зорлық-зомбылық, буллинг, кибербуллинг, сондай-ақ баланың қажеттіліктеріне немқұрайлы қарау жағдайлары кездеседі. Бұл жағдайлар көбіне өзара байланысып, қатар

байқалады. Сондықтан олар тек бір реттік әрекетпен шектелмей, баланы жүйелі түрде қолдауды және мұндай жағдайлардың қайталану қаупінің алдын алуды қажет етеді (Espino, 2022).

Мектеп – профилактика жүзеге асатын негізгі кеңістік. Дәл осы жерде білім алушы құрдастарымен және ересектермен тұрақты өзара әрекеттеседі, әрі мінез-құлқындағы өзгерістер мектеп ортасында байқалады. Бұл тек туындаған қиындықтарға жауап беруге ғана емес, сонымен қатар оларды ерте кезеңде анықтауға мүмкіндік береді.

Мектептің профилактикадағы мүмкіндіктері білім алушыларды жүйелі бақылаумен, олардың мінез-құлқы мен қарым-қатынасындағы өзгерістерді тіркеумен, қауіпсіз өзара әрекет ету нормаларын қалыптастырумен және көмектің қолжетімділігін қамтамасыз етумен байланысты. Әлеуметтік педагог бұл жұмысқа тұрақты түрде қатысады: ол білім алушылардың мінез-құлқындағы өзгерістерді қадағалайды, тек өтініштерге ғана емес, сонымен қатар байқалған белгілерге де жауап береді.

1-сурет. Халықаралық тәжірибедегі зорлық-зомбылық пен суицидтік мінез-құлықтың алдын алудың көпдеңгейлі моделі

Халықаралық тәжірибеде профилактика тәуекел деңгейіне байланысты көпдеңгейлі модель негізінде құрылады. Бұл

профилактикалық шаралар білім алушының жағдайына қарай әртүрлі болатынын білдіреді (1-сурет).

Жалпыға ортақ деңгей барлық білім алушыларды қамтиды және қауіпсіз орта қалыптастыруға, буллингтің алдын алуға, қарым-қатынас дағдыларын дамытуға және көмек алу мүмкіндіктері туралы ақпараттандыруға бағытталған. Әлеуметтік педагог профилактикалық іс-шараларға қатысады, педагогтермен және ата-аналармен өзара әрекеттеседі, ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын ұйымдастырады.

Селективті деңгей қауіп факторлары анықталған білім алушылармен байланысты: отбасындағы қолайсыз жағдай, әлеуметтік оқшаулану, жанжалдар, оқу мотивациясының төмендеуі, эмоционалдық шиеленіс белгілері. Бұл деңгейде әлеуметтік педагог бақылау жүргізеді, жеке жұмыс ұйымдастырады, отбасымен өзара әрекеттеседі және мектеп ішіндегі көмекті үйлестіреді.

Индикативті деңгей айқын қауіп жағдайларында қолданылады: өзін-өзі зақымдау, суицидтік сипаттағы айтылымдар, ауыр эмоционалдық күй, қауіпсіздікке төнетін қатерлер. Мұндай жағдайларда әлеуметтік педагог жедел әрекет етуді қамтамасыз етеді, әкімшілікке хабарлайды, мамандарды тартуды бастамалайды және білім алушыны сүйемелдеуді ұйымдастырады.

Жағдайды бағалау кезінде баланың өмір сүріп, дамып жатқан ортасының жағдайларын ескеру маңызды. Оның күйі мен мінез-құлқы отбасы, мектеп ортасы және әлеуметтік қоршаған ортамен өзара байланыста қарастырылады. Бұл әлеуметтік педагогтен өмір сүру жағдайларын зерделеуді, мектептегі жағдайды талдауды және отбасы ресурстарын бағалауды талап етеді.

Өзара әрекеттесусіз бұл жұмыс жүйелі түрде құрылмайды. Іс жүзінде әлеуметтік педагог педагог-психологпен, сынып

жетекшілерімен, әкімшілікпен, қажет болған жағдайда сыртқы қызметтермен тұрақты өзара әрекеттестік орнатады. Бұл тәуекелдерді дер кезінде анықтауға және көмектің үздіксіздігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Тәуекел факторлары мен қорғаныш факторларымен жұмыс істеу де ерекше маңызға ие. Әлеуметтік педагог тек қолайсыздықтың бар-жоғын ғана емес, баланың және оның қоршаған ортасының ресурстарын да бағалайды. Тәуекел факторларына мінез-құлықтағы өзгерістер, эмоционалдық шиеленіс, отбасындағы қақтығыстар, буллинг, оқшаулану жатады. Сонымен қатар, қолдау көрсететін ересектердің болуы, сынып өміріне қатысу, сенімді қарым-қатынастар және әлеуметтік ортаға тартылу қорғаныш факторлары ретінде қарастырылады.

Жағдайды бағалау кезінде әлеуметтік педагог анықталған тәуекелдерді баланың қолда бар ресурстарымен салыстырады. Бұл сүйемелдеу деңгейін, мамандарды тарту қажеттілігін және одан арғы жұмыстың түрлерін айқындауға мүмкіндік береді.

Жұмыс барысында тәуекелдерді анықтаумен қатар, баланың тұрақтылығын арттыруға ықпал ететін жағдайлар да күшейтіледі.

Әлеуметтік педагог үшін бұл нақты іс-әрекеттердің реттілігін білдіреді: қолайсыздықтың ерте белгілерін анықтау, әртүрлі факторларды ескере отырып жағдайды бағалау, қолдауды ұйымдастыру және көмекті үйлестіру.

Күнделікті жұмыста бұл білім алушыларды жүйелі бақылауды, байқалған ерекшеліктерге назар аударуды, жағдайларды талқылауды, қажетті қолдау шараларын таңдауды және бала жағдайын қадағалауды қамтиды.

1.3 Кәмелетке толмағандар арасындағы зорлық-зомбылық пен суицидтік мінез-құлықтың алдын алуға бағытталған мектеп бағдарламалары мен жобаларын іске асырудағы әлеуметтік педагогтің рөлі

Білім беру ұйымында кәмелетке толмағандар арасындағы зорлық-зомбылық пен суицидтік мінез-құлықтың алдын алу жекелей жұмыс, мектеп бағдарламалары және тәрбиелік әрі ағартушылық қызметке енгізілген профилактикалық жобалар арқылы жүзеге асырылады. Осындай формалар арқылы профилактикалық жұмыс мектептің күнделікті тәжірибесіне енеді және эпизодтық емес, тұрақты негізде жүргізіледі.

Бұл жұмыста әлеуметтік педагог профилактиканың практикалық бөлігіне жауап береді:

- тәуекел факторларын ерте анықтау;
- баса назар аударуды талап ететін кәмелетке толмағандарды сүйемелдеу;
- отбасымен өзара әрекеттесу;
- профилактикалық іс-шараларға қатысу;
- әлеуметтік-педагогикалық көмекті үйлестіру.

Мектеп бағдарламалары мен жобалары қауіпсіз орта құру, әлеуметтік дағдыларды дамыту, ата-аналармен жұмыс жүргізу, білім алушыларды қолдау және мамандардың өзара әрекеттестігі арқылы профилактиканы жүйелі түрде ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Осы әдістемелік ұсынымдарда біз білім беру ұйымдарында жүзеге асып жатқан бірқатар бағдарламалар мен жобаларға тоқталатын боламыз:

- «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасы;

- Білім беру ұйымдарында балаларға қатысты жәбірлеудің (буллингтің) алдын алу бойынша «ДосболLIKE» бағдарламасы;

- Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталығы.

Бұл бағдарламалар тек зорлық-зомбылықтың немесе суицидтік мінез-құлықтың алдын алумен шектелмей, әлеуметтік педагогтің жұмысы үшін кешенді профилактикалық мүмкіндіктерді қамтиды.

«Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасын іске асырудағы әлеуметтік педагогтің рөлі

«Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасы мектептегі профилактиканың ресурстарының бірі ретінде қолданылады. Бағдарлама Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2024 жылғы 30 шілдедегі № 194 «Білім беру ұйымдарында «Біртұтас тәрбие» бағдарламасын бекіту туралы» бұйрығымен бекітілген (2025 жылғы 26 мамырдағы № 123 өзгерістерімен).

Бағдарлама мектептің тәрбие жұмысының негізгі бағыттарын біріктіреді және білім алушылардың құндылықтарын қалыптастыруға, әлеуметтік мінез-құлқын дамытуға және тұлғалық өсуіне бағытталған. Зорлық-зомбылықтың, буллингтің, тәуелді мінез-құлықтың, әлеуметтік оқшауланудың және өзге де қолайсыз жағдайлардың алдын алу тәрбие жұмысының құрамына енгізіледі және жеке бір реттік іс-шара ретінде қарастырылмайды.

Мектеп үшін бұл бағдарлама профилактикалық жұмыстың ұйымдастырушылық негізін айқындайды. Осы бағдарлама арқылы қауіпсіздік, өзара құрметке негізделген қарым-қатынас, эмоционалдық әл-ауқат, әлеуметтік ортаға тартылу және көмекке жүгіну мәселелері күнделікті тәрбие тәжірибесіне енгізіледі (2-сурет).

2-сурет. Кәмелетке толмағандар арасындағы зорлық-зомбылық пен суицидтік мінез-құлықтың алдын алу бойынша әлеуметтік педагогтің жұмысында «Адал азамат» бағдарламасының мүмкіндіктері

Бағдарламаның профилактикалық әлеуеті үш компонент арқылы ашылады: когнитивтік, практикалық және эмоционалдық. Бұл білім алушылардың олардың білімімен, мінез-құлқымен және эмоционалдық жағдайымен, яғни үш қырымен бір мезгілде жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Зорлық-зомбылықтың, буллингтің, әлеуметтік оқшауланудың және суицидтік тәуекелдің алдын алу үшін бұл ерекше маңызды, өйткені профилактика тек қауіпсіздік туралы түсініктерді қалыптастырумен шектелмей, сонымен қатар конструктивті өзара әрекеттесу дағдыларын және білім алушылардың эмоционалдық тұрақтылығын дамытуы тиіс.

Бағдарлама аясындағы профилактика мектептің тәрбие қызметіне енгізілген нақты іс-шаралар мен жұмыс формалары арқылы жүзеге асырылады. Соның нәтижесінде профилактика жеке-жеке өткізілетін іс-шаралармен шектелмей, мектеп өмірінің тұрақты бөлігіне айналады.

Әлеуметтік педагог үшін «Адал азамат» бағдарламасы бірқатар практикалық мүмкіндіктер береді (5-кесте): ол қауіпсіз ортаны қалыптастыру процесіне қатыса алады, қолайсыздық белгілерін ерте кезеңде байқай алады, білім алушыларды қолдаушы белсенділік түрлеріне тарта алады, отбасымен жүйелі жұмысты ұйымдастыра алады және баланың әлеуметтік әрі эмоционалдық ресурстарын нығайтуға ықпал ете алады.

5-кесте. «Адал азамат» бағдарламасы аясындағы әлеуметтік педагогтің жұмысы

Компонент	Әлеуметтік педагог не істейді?	Профилактикалық маңызы
Когнитивті	қауіпсіз мінез-құлық мәселелерін түсіндіреді; зорлық-зомбылықтың, буллингтің және кемсітушіліктің жол берілмейтінін қалыптастырады; қолайсыз жағдай белгілерін тануға және көмекке жүгінуге үйретеді.	хабардарлықты арттыру; қауіпсіздікке бағытталған ұстанымдарды қалыптастыру; зорлық-зомбылыққа төзімділікті төмендету.
Практикалық	профилактикалық іс-шаралар мен жобаларға қатысады; конструктивті қарым-қатынас және қауіпсіз мінез-құлық дағдыларын дамытады; Баса назар аударуды талап ететін кәмелетке толмағандарды сүйемелдейді; педагогтармен және ата-аналармен өзара әрекеттеседі.	практикалық дағдыларды қалыптастыру; тәуекелді жағдайларға тартылуды азайту; көмекті уақтылы көрсету.

Эмоционалды	қиын жағдайдағы білім алушыларға қолдау көрсетеді; мазасыздық деңгейін және оқшауланды азайтады; қолдаушы ортаны қалыптастыруға қатысады; сенімді қарым-қатынастарды нығайтады.	эмоционалдық қолайсыздықты азайту; дағдарыстық жағдайлардың алдын алу; қорғаныш факторларын күшейту.
--------------------	--	--

Әлеуметтік педагогтің бағдарлама аясындағы жұмысында үш негізгі бағытты бөліп көрсетуге болады:

- қауіпсіздік туралы түсініктерді қалыптастыру;
- конструктивті мінез-құлық дағдыларын дамыту;
- білім алушылардың эмоционалдық әл-ауқатын қолдау.

Олардың үйлесуі профилактикалық жұмысты мектептің күнделікті тәжірибесінде бекітуге мүмкіндік береді.

Бұл бағыттар әлеуметтік педагог тәжірибе жүзінде қатысатын бағдарламаның нақты блоктары арқылы жүзеге асырылады (6-кесте).

6-кесте. «Адал азамат» бағдарламасының профилактикалық бағыттарын жүзеге асыруда әлеуметтік педагогтің қатысу формалары

Профилактикалық бағыт	Әлеуметтік педагогтің рөлі	Практикалық жұмыс формалары
«Буллингтен қорған!»	жәбірлеудің әлеуметтік себептерін анықтау, білім алушыларды сүйемелдеу, отбасымен жұмыс жүргізу, әлеуметтік оқшауландудың алдын алу	сынып сағаттары, кейс-сессиялар, топтық талқылаулар, жеке әңгімелесулер, «ДосболLIKE» бағдарламамен өзара әрекеттесу
«Ойынға салауатты көзқарас»	тәуелді және қауіпті мінез-құлықтың алдын алу, балама жұмыспен қамту түрлерін және позитивті белсенділікке тартуды дамыту	сыныптан тыс іс-шаралар, профилактикалық әңгімелесулер, талқылаулар, ата-аналармен жұмыс, Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталығының қызметіне қатысу
«Өмірге салауатты қадам»	өзін-өзі зақымдайтын мінез-құлықтың алдын алу іс-шараларына қатысу,	сынып сағаттары, тақырыптық кездесулер, түсіндіру жұмыстары,

	Баса назар аударуды талап ететін кәмелетке толмағандарды қолдау, салауатты өмір салтына бағытталған ұстанымды қалыптастыру	білім алушыларды сүйемелдеу, ата-аналармен жұмыс
«Қауіпсіз қоғам»	қауіпсіз және заңға сай мінез-құлықты қалыптастыруға бағытталған құқықтық-ағартушылық және профилактикалық жұмысқа қатысу	әңгімелесулер, профилактикалық кездесулер, құқықтық-ағартушылық іс-шараларға қатысу, профилактиканың сыртқы субъектілерімен өзара әрекеттесу
Отбасымен және мектеп ортасымен жұмыс	отбасын әлеуметтік-педагогикалық сүйемелдеу, кеңес беру, көмек көрсетуді үйлестіру және баланы қолдау ресурстарын нығайту	кеңес берулер, бірлескен кездесулер, профилактикалық әңгімелесулер, ата-аналармен іс-шараларға қатысу, Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталығының қызметіне қатысу, ведомствоаралық өзара әрекеттесу

Әлеуметтік педагогтің ең маңызды рөлі ерте кезеңде қолайсыз жағдайларды анықтауға, баса назар аударуды талап ететін білім алушыларды сүйемелдеуге, отбасымен жұмыс жүргізуге және әлеуметтік оқшауланудың алдын алуға байланысты бағыттарда көрінеді.

Бұл әсіресе буллинг, эмоционалдық қолайсыздық немесе отбасылық қиындықтар суицидтік тәуекел факторлары ретінде әрекет ететін жағдайларда аса маңызды.

«Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасы бойынша әлеуметтік педагогке арналған практикалық ұсынымдар

1. Ерте анықтау және сүйемелдеу

- оқшаулану, жанжалға бейімділік, мазасыздық белгілері және мінез-құлқындағы басқа да өзгерістер байқалған білім алушыларға назар аударыңыз;

- педагогтерден, психологтен және ата-аналардан алынған ақпаратты ескеріңіз;

- Баса назар аударуды талап ететін кәмелетке толмағандарды сүйемелдеуді ұйымдастырыңыз.

2. Білім алушылармен профилактикалық жұмыс

- бағдарлама аясында сынып сағаттары мен профилактикалық іс-шараларды өткізуге қатысу;

- қауіпсіз мінез-құлық дағдыларын және көмекке жүгіну қабілетін қалыптастыру;

- практикалық жұмыс формаларын (жағдаяттарды талдау, талқылаулар, кейстер) қолдану.

3. Ата-аналармен жұмыс

- ата-аналарға қолайсыз жағдай белгілері, зорлық-зомбылық, буллинг және эмоционалдық қиындықтар мәселелері бойынша кеңес беру;

- ата-аналарды профилактикалық іс-шараларға қатысуға тарту;

- отбасы мен мектеп арасындағы өзара әрекеттестікті нығайту.

4. Көмекті үйлестіру және қауіпсіз орта қалыптастыру

- педагог-психологпен, сынып жетекшілерімен және әкімшілікпен өзара әрекеттесу;

- баса назар аударуды талап ететін білім алушыларды сүйемелдеуге қатысу;

- қолдаушы және қауіпсіз мектеп ортасын қалыптастыруға ықпал ету.

Осылайша, «Адал азамат» бағдарламасы – кешенді тәрбиелік жүйе ретінде қарастырылады, оның ішінде зорлық-зомбылықтың, буллингтің және суицидтік мінез-құлықтың алдын алу негізгі бағыттардың бірі. Әлеуметтік педагогтің осы бағдарламаны іске

асыруға қатысуы білім алушыларды сүйемелдеу, отбасымен жұмыс жүргізу және қауіпсіз өзара әрекеттестікті ұйымдастыру арқылы профилактикалық жұмысты мектептің күнделікті өміріне кіріктіруге мүмкіндік береді.

Білім беру ұйымдарында балаларды жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы жөніндегі «ДосболLIKE» бағдарламасын іске асырудағы әлеуметтік педагогтің рөлі

Білім беру ұйымдарында балаларды жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы жөніндегі «ДосболLIKE» бағдарламасы мектептегі профилактикалық жұмыстың практикалық құралы ретінде қолданылады (2026 жылғы 16 қаңтардағы №22-НҚ «Білім беру ұйымдарында балаларды жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы жөніндегі «ДосболLIKE» бағдарламасын бекіту туралы» бұйрығы).

Бағдарламаның мақсаты – білім беру ұйымдарында буллингтің алдын алудың тиімді жүйесін құру және оған қарсы әрекет ету негізінде балалар арасындағы жәбірлеу (буллинг) жағдайларын азайту.

Бағдарлама:

- қолайлы әлеуметтік-психологиялық ахуалды және жәбірлеуге қатысты нөлдік төзімділік мәдениетін қалыптастыруға;
- білім алушылардың әлеуметтік-эмоционалдық дағдыларын дамытуға;
- отбасы мен мектеп арасындағы өзара әрекеттестікті нығайтуға бағытталған.

Әлеуметтік педагог үшін бұл бағдарлама ерекше сипатқа ие, себебі буллинг – зорлық-зомбылықтың бір түрі әрі кәмелетке толмағандардың эмоционалдық әл-ауқатының төмендеуіне, әлеуметтік

оқшаулануына және суицидтік мінез-құлық қаупінің артуына ықпал ететін мектептік негізгі тәуекел факторларының бірі.

Бағдарламаны іске асыру барысында әлеуметтік педагог өз қызметтік міндеттері шеңберінде әрекет етеді, бұл Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2009 жылғы 13 шілдедегі №338 бұйрығымен бекітілген «Педагог лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамалары» (3-тарау, 12-параграф) құжатында айқындалған.

«ДосболLIKE» бағдарламасын іске асыруда әлеуметтік педагог келесі бағыттар бойынша қатысады (7-кесте):

7-кесте. «ДосболLIKE» бағдарламасын іске асыруға әлеуметтік педагогтің қатысуы бойынша практикалық ұсынымдар

Бағыты	Әлеуметтік педагогтің қатысу мазмұны
Буллингке қарсы командаға қатысу	Білім беру ұйымының Буллингке қарсы командасының құрамына кіреді; буллинг жағдайларын талқылауға, қолдау шараларын айқындауға және көмекті үйлестіруге қатысады.
Ден қою алгоритмін білу және қолдану	буллинг белгілері анықталған жағдайда жедел ден қою алгоритмін білуі тиіс; өз құзыреті шегінде оны іс жүзінде қолдануға қатысады.
Ақпараттық-түсіндіру жұмысы	ден қою алгоритмдері мен ережелерін білім алушыларға, ата-аналарға және педагогтерге жеткізуге ықпал етеді; профилактикалық ақпараттық-түсіндіру жұмыстарына қатысады
Педагогтермен жұмыс	тәрбие ісі жөніндегі директордың орынбасарымен және педагог-психологпен бірлесіп педагогтер мен мектеп қызметкерлері үшін кіріспе және практикалық семинарлар өткізуге қатысады

Ата-аналармен жұмыс	сынып жетекшілерімен және басқа да мамандармен бірлесіп ата-аналарға арналған буллингтің алдын алу, қауіпсіз өзара әрекеттесу және баланы қолдау мәселелері бойынша сабақтар мен кездесулер өткізуге қатысады
Білім алушыларды сүйемелдеу	Буллингке ұшыраған білім алушыларды, соның ішінде жәбірленушілерді, куәгерлерді және әлеуметтік өзара әрекеттесуде айқын қиындықтары бар білім алушыларды сүйемелдеуге қатысады

«ДосболLIKE» бағдарламасына әлеуметтік педагогтің қатысуы буллингтің алдын алуды жекелеген әңгімелесулер деңгейінен анықтау, жедел әрекет ету және сүйемелдеу бойынша жүйелі жұмысқа көшуге мүмкіндік береді.

«ДосболLIKE» бағдарламасы бойынша әлеуметтік педагогке арналған практикалық ұсынымдар:

1. Ерте анықтау

- Әлеуметтік оқшаулану белгілеріне, қайталанатын қақтығыстарға, мектептен қашқақтауға, мінез-құлықтағы күрт өзгерістерге назар аудару;
- белгіленген әрекет ету тәртібіне сәйкес ақпаратты уақтылы беру;
- белгіленген әрекет ету тәртібі шеңберінде ақпаратты дер кезінде жеткізу.

2. Ден қоюға қатысу

- буллинг белгілеріне қатысты әрекет ету алгоритмін іске асыруға қатысу;
- білім алушының мүддесі мен қауіпсіздігін қорғауға ықпал ету;
- өз құзыреті шегінде баланы сүйемелдеуді қамтамасыз ету.

3. Педагогтермен және ата-аналармен жұмыс

-
- педагогтерді профилактикалық ағартушылық жұмысқа тартуға қатысу;
 - ата-аналарға буллинг белгілері мен оның ықтимал салдарын түсіндіру;
 - буллинг жағдайымен жұмыс барысында отбасы мен мектеп арасындағы өзара әрекеттестікті қолдау.

4. Қайталанатын жағдайлардың алдын алу

- жағдай динамикасын бақылауға қатысу;
- қауіпсіз өзара әрекеттестікті қалпына келтіруге ықпал ету;
- білім алушының қайтадан жәбірленуші болуын және әлеуметтік оқшаулануға ұшырауын болдырмау.

Әлеуметтік педагогтің «ДосболLIKE» бағдарламасын іске асыруға қатысуы буллингтің зорлық-зомбылық түрі ретінде алдын алу үшін ғана емес, сонымен қатар эмоционалдық дағдарыстар мен суицидтік қауіп сияқты күрделі салдардың алдын алу үшін де қажет.

Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталығы қызметін ұйымдастырудағы әлеуметтік педагогтің рөлі

«Қазақстан балалары» тұжырымдамасында суицидтік тәуекелдердің, зорлық-зомбылықтың және басқа да қолайсыз жағдайлардың алдын алуда отбасының рөлі ерекше атап көрсетіледі. Құжатта ата-аналармен жүйелі ақпараттық-түсіндіру және кеңес беру жұмысы көзделген, оның мақсаты – баланың эмоционалдық жағдайындағы өзгерістерге, дағдарыстық мінез-құлық белгілеріне, әлеуметтік оқшаулануға, зорлық-зомбылық белгілеріне және басқа да алаңдатарлық белгілерге ата-аналардың сезімталдығын арттыру. Әлеуметтік педагог тек білім алушымен ғана емес, сонымен қатар ата-аналармен (занды өкілдермен), педагогтермен және басқа мамандармен де жұмыс жүргізеді. Бұл өзара әрекеттестік тәуекелдерді уақтылы

анықтауға, қолдауды ұйымдастыруға және отбасының қорғаныш факторларын нығайтуға бағытталған.

Білім беру ұйымында профилактиканың маңызды ресурстарының бірі – **Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталығы**. Оның қызметі **Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2024 жылғы 5 наурыздағы №55 бұйрығына** сәйкес «Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталығы қызметінің тұжырымдамалық тәсілдерін бекіту туралы» құжат негізінде ұйымдастырылады.

Ата-аналарды педагогикалық қолдаудың мақсаты – **баланың әлауқаты мүддесінде білім беру ұйымы мен отбасы арасындағы тиімді өзара әрекеттестікке жағдай жасау.**

Орталықтың қызметі:

- ата-аналардың педагогикалық мәдениетін дамыту;
- отбасы мен мектеп арасындағы өзара әрекеттестікті нығайту;
- ата-аналардың құзыреттілігін арттыру;
- баланы тәрбиелеу мен дамыту үшін қолайлы отбасылық ортаны қалыптастыруға бағытталған.

Зорлық-зомбылық пен суицидтік мінез-құлықтың алдын алу үшін ата-аналармен жұмыс жүргізудің тікелей маңызы бар, себебі отбасылық орта бір жағынан тәуекел факторы, екінші жағынан қорғаныш факторы бола алады. Сондықтан ата-аналармен жұмыс мектептегі қолайсыз жағдайлардың алдын алудың міндетті бөлігі болып табылады.

Бұл жүйеде әлеуметтік педагог мектеп пен отбасы арасындағы байланысты қамтамасыз етеді, ата-аналарға профилактикалық

сүйемелдеу көрсетеді және тәуекел жағдайларында әлеуметтік-педагогикалық көмек ұйымдастырады. Бұл оның қызметтік міндеттеріне сәйкес келеді, оған сәйкес әлеуметтік педагог ата-аналармен өзара әрекеттеседі, білім алушылардың өмір сүру жағдайларын зерделейді, әлеуметтік көмек көрсетеді және қолайсыз жағдайлардың алдын алуға қатысады.

Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталығының жұмысына әлеуметтік педагогтың қатысуы оның қиын өмірлік жағдайға тап болған білім алушыларды сүйемелдеу жөніндегі негізгі міндеттерін алмастырмауы тиіс.

Әлеуметтік педагог Орталықтың жұмысына өзінің кәсіби қызметімен байланысты келесі тақырыптар бойынша қатысады (8-кесте):

- отбасындағы қолайсыз жағдай;
- зорлық-зомбылық;
- буллинг;
- әлеуметтік оқшаулану;
- тәуелді мінез-құлық;
- эмоционалдық дағдарыс белгілері;
- суицидтік қауіп;
- баланың ортада қауіпсіз өзара әрекеттесуі.

8-кесте. Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталығының қызметіне әлеуметтік педагогтің қатысуының негізгі бағыттары

Бағыты	Әлеуметтік педагогтің қатысу мазмұны
Ата-аналарды профилактикалық ағарту	зорлық-зомбылық, буллинг, әлеуметтік оқшаулану, тәуелді мінез-құлық, дағдарыс белгілері және көмекке жүгіну мәселелері

	бойынша ата-аналарға арналған сабақтар мен кездесулерге қатысу
Консультативтік жұмыс	ата-аналарға баланың қолайсыз жағдай белгілері мен әлеуметтік бейімделу қиындықтары бойынша кеңес беру
Отбасын әлеуметтік-педагогикалық сүйемелдеу	қиын өмірлік жағдайға тап болған немесе қосымша қолдауды қажет ететін отбасыларды сүйемелдеуге қатысу;
Отбасындағы тәуекел факторларын анықтау	отбасындағы қолайсыз жағдай белгілерін, ата-аналық бақылаудың жеткіліксіздігін, қақтығысты және қауіпсіз емес тәрбиелеу жағдайларын анықтауға қатысу;
Көмекті үйлестіру	педагогтермен, психологпен, әкімшілікпен және қажет болған жағдайда профилактиканың сыртқы субъектілерімен өзара әрекеттесу.

Бұл бағыттар Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталығының тақырыптары мен сабақтары арқылы жүзеге асырылады және кәмелетке толмағандар арасындағы зорлық-зомбылықтың, буллингтің, эмоционалдық қолайсыздықтың және суицидтік тәуекелдің алдын алуда басты сипатқа ие(9-кесте).

9-кесте. Кәмелетке толмағандар арасындағы зорлық-зомбылық пен суицидтік мінез-құлықтың алдын алу бағытында Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталығының бағдарламасы

Тақырыбы	Ата-аналардың жас санаты	Қысқаша мазмұны
 https://orken-instituty.kz/kz		<i>Білім беру ұйымдарында Ата-аналарды педагогикалық қолдау жөніндегі нұсқаулықтан (2023–2024 оқу жылы) алынған тақырыптар</i>

Баланы қиын жағдайда қалай қолдау керек	1–4 сынып білім алушыларының ата-аналары	Бала өміріндегі күрделі өмірлік жағдайлар; агрессия, өтірік айту, истерика және басқа да мінез-құлық реакциялары; баланың жағдайын тану; қолдау көрсету тәсілдері; қиындықтарды жеңуде баланың күшті жақтарына сүйену
Өз балаңызға қалай «кілт» табуға болады	5–9 сынып білім алушыларының ата-аналары	Жасөспірімнің жас ерекшелік дағдарыстары; ата-аналар мен балалардың ортақ қызығушылықтары; сындарлы қарым-қатынас; жасөспіріммен болатын қақтығыстар және оларды шешу жолдары; отбасында эмоционалдық байланысты сақтау
Жасөспірімдер арасындағы қарым-қатынас ерекшеліктері	5–9 сынып білім алушыларының ата-аналары	Жасөспірім шақтағы достықтың маңызы; қазіргі жасөспірімдер қарым-қатынасының ерекшеліктері; жасөспірімдер арасындағы қақтығыстар; буллинг; ата-аналардың мінез-құлық стратегиялары; құрмет, қабылдау және ашықтық құндылықтары.
Жоғары сынып білім алушыларының дамуындағы тәуекел аймақтары	10–11 сынып білім алушыларының ата-аналары	Тәуелді мінез-құлық түрлері; тәуелділіктің қалыптасу белгілері; алдын алу шаралары; қауіпті мінез-құлықтың алдын алуда отбасы мен мектептің өзара әрекеттесуі.
Күйзелісті жеңуге көмектесу	10–11 сынып білім	Ресурстық күйді сақтау; эмоционалдық реттеу; күйзеліс және оның шектен тыс

	алушыларының ата-аналары	көріністері; агрессия, депрессиялық күйлер, суицидтік мінез-құлық; баланы қолдауда отбасы мен мектептің рөлі.
 https://orken-instituty.kz/kz	Қазақстан Республикасы білім беру ұйымдарындағы Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталықтарының қызметін ұйымдастыру жөніндегі нұсқаулықтан (2024–2025 оқу жылы) алынған тақырыптар	
Отбасылық үйлесімнің кілті – сенімді қарым-қатынас	1–4 сынып білім алушыларының ата-аналары	Сенімді қарым-қатынас – сәтті отбасылық қатынастардың негізі; сенімді қарым-қатынас қағидаттары; сенімсіздіктің салдары; баламен қауіпсіз өзара әрекеттесуді қалыптастыру бойынша практикалық ұсынымдар
Баланы өз және өзгенің сезімдерін түсінуге қалай үйретуге болады?	1–4 сынып білім алушыларының ата-аналары	Эмпатияны дамыту; баланың және басқа адамдардың сезімдеріне құрмет көрсету; эмоцияларды білдіру дағдылары; баланың қақтығыстарды шешуіне көмектесу; эмоционалдық сауаттылық агрессивті мінез-құлықтың алдын алу факторы ретінде
Жасөспірімді қалай түсініп, қабылдау керек?	5–9 сынып білім алушыларының ата-аналары	Жасөспірімнің жас ерекшелік сипаттары; эмпатияны және тиімді коммуникацияны дамыту; жасөспірімнің өзін-өзі бағалауы мен өзін-өзі түсінуін қолдау; қолдаушы отбасылық ортаны қалыптастыру
Балалардың сыртқы деструктивті	5–9 сынып білім алушыларының ата-аналары	Сыртқы тәуекелдер мен қауіп-қатерлер; сыни ойлау мен эмоционалдық интеллектіні дамыту;

әсерлерге төзімділігі		деструктивті тартылудың алдын алу; баланың нығайтудағы отбасы мен мектептің рөлі.
--------------------------	--	---

Орталық сабақтарының тақырыптары зорлық-зомбылықтың, буллингтің, эмоционалдық қолайсыздықтың, дағдарыстық жағдайлардың және кәмелетке толмағандар арасындағы тәуекелді мінез-құлықтың алдын алумен тікелей байланысты. Бұл Орталықтың қызметін білім беру ұйымында отбасылармен профилактикалық жұмыстың практикалық ресурсы ретінде пайдалануға мүмкіндік береді.

Ата-аналардың тәуекелдерді ерте анықтаудағы рөліне ерекше назар аударылады, себебі отбасы көбінесе баланың эмоционалдық жағдайындағы өзгерістермен, әлеуметтік оқшаулану белгілерімен, виктимизациямен, зорлық-зомбылықпен немесе дағдарыстық мінез-құлықпен алғаш болып бетпе-бет келеді. Ата-аналармен жұмыс тек ақпарат беруді ғана емес, сонымен қатар алаңдатарлық белгілерді тануға үйретуді және көмекке жүгіну жолдарын меңгертуді қамтиды.

Әлеуметтік педагог үшін бұл білім алушыны жеке сүйемелдеумен шектелмей, жұмыс аясын кеңейтуді білдіреді. Ол ата-аналармен өзара әрекеттесуді, отбасының ресурстарын нығайтуды және тәуекел жағдайларында дер кезінде әлеуметтік-педагогикалық көмекті ұйымдастыруды қамтиды.

Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталығының қызметіне әлеуметтік педагогтің қатысуы бойынша практикалық ұсынымдар

1. Тәуекел мәселелері бойынша ата-аналармен жұмыс

- ата-аналарды зорлық-зомбылық, буллинг, эмоционалдық қолайсыздық және суицидтік қауіп белгілері туралы ақпараттандыру;
- көмекке дер кезінде жүгінудің маңызын түсіндіру;
- ата-аналардың баланың мінез-құлқындағы өзгерістерге назар аударуын қамтамасыз ету.

2. Кеңес беру және сүйемелдеу

- баса назар аударудың талап ететін білім алушылардың ата-аналарына кеңес беру;
- қосымша қолдауды қажет ететін отбасыларды сүйемелдеуге қатысу;
- отбасы мен мектеп арасындағы өзара әрекеттестікті қолдау.

3. Құзыреті шегіндегі жұмыс

- әлеуметтік педагогкек қатысты тақырыптар бойынша Орталықтың қызметіне қатысу;
- мектептің және басқа мамандардың функцияларын алмастырмау;
- сабақтарға қатысуды негізгі жүктеме мен басым міндеттермен сәйкестендіру.

4. Профилактикалық көмекті үйлестіру

- қажет болған жағдайда басқа мамандарды тартуды бастамашылық ету;
- отбасы мен білім беру ұйымы арасындағы байланысты қамтамасыз ету;
- балаға қатысты ересектердің бірыңғай қолдаушы ұстанымын қалыптастыруға ықпал ету.

«Бала қауіпсіздігі» тренингтік сабақтар бағдарламасын іске асырудағы әлеуметтік педагогтің рөлі

Профилактикалық жұмыста ата-аналар мен білім алушыларға арналған «Бала қауіпсіздігі» тренингтік сабақтар бағдарламасы қолданылуы мүмкін. Бұл бағдарлама Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталығы қызметі аясында жүзеге асырылады. Бағдарлама зорлық-зомбылықтың алдын алуға, қауіпсіз мінез-құлық дағдыларын қалыптастыруға, жеке шекараларды дамытуға және цифрлық қауіпсіздікті арттыруға бағытталған. Бағдарлама Қазақстандағы БҰҰ Балалар қорының (ЮНИСЕФ) Өкілдігінің қолдауымен әзірленген (10-кесте).

Бағдарлама бір мезгілде білім алушыларды да, ата-аналарды да қамтиды, бұл жеке және отбасылық қорғаныш факторларын күшейтуге мүмкіндік береді. Бұл зорлық-зомбылықтың, буллингтің, эмоционалдық қолайсыздықтың және әлеуметтік оқшауланудың алдын алу үшін маңызды.

Бағдарламаны іске асыруды тәрбие ісі жөніндегі директордың орынбасары үйлестіреді. Әлеуметтік педагог, педагог-психолог және сынып жетекшілері өздерінің функционалдық міндеттері шеңберінде бағдарламаға қатысады.

Әлеуметтік педагог бағдарламаның жалғыз орындаушысы болып табылмайды, ол әлеуметтік-педагогикалық сүйемелдеуді қамтамасыз ететін, мектеп пен отбасы арасындағы байланысты жүзеге асыратын, тәуекел факторларын анықтайтын және қиын өмірлік жағдайға тап болған білім алушыларға қолдау көрсететін маман ретінде қатысады. Мұндай функцияларды бөлу бағдарламаны профилактикалық жұмыстың қосымша құралы ретінде тиімді пайдалануға мүмкіндік береді.

10-кесте. «Бала қауіпсіздігі» бағдарламасы
(Қазақстандағы БҰҰ Балалар қорының (ЮНИСЕФ)
Өкілдігінің қолдауымен әзірленген)

Сабақтың №	Ата-аналарға арналған сабақтар	Білім алушыларға арналған сабақтар
1-4-сыныптар		
1-сабақ	<i>Тақырыбы:</i> Баланың жеке қауіпсіздігі және оны зорлық-зомбылықтан қорғау <i>Мақсаты:</i> ата-аналардың баланың жеке қауіпсіздігін қамтамасыз етуге, оның жеке шекараларын сақтауға, зорлық-зомбылық белгілерін уақтылы анықтауға және алаңдатарлық сигналдарға дұрыс әрекет етуге дайындығын қалыптастыру.	<i>Тақырыбы:</i> Мен не істеуге болады, ал не істеуге болмайтынын білемін! <i>Мақсаты:</i> бастауыш сынып оқушыларында жеке шекаралар мен зорлық-зомбылық түрлері туралы түсінік қалыптастыру, зорлық әрекеттерді тану дағдыларын дамыту және қауіпті немесе қолайсыз жағдайларда қауіпсіз мінез-құлық үлгілерін қалыптастыру.
2-сабақ	<i>Тақырыбы:</i> Цифрлық қауіпсіздік және баланы онлайн-ортада қорғау <i>Мақсаты:</i> ата-аналардың балаларға қатысты онлайн-ортадағы зорлық-зомбылық тәуекелдері туралы хабардарлығын арттыру және оларды киберзорлықтан қорғау дағдыларын қалыптастыру.	<i>Тақырыбы:</i> Егер мен ережелерді білсем, Интернет – менің досым <i>Мақсаты:</i> бастауыш сынып оқушыларында интернетте қауіпсіз мінез-құлықтың негізгі ережелері туралы түсінік қалыптастыру.

5-9-сыныптар

1-сабақ	<i>Тақырыбы:</i> Сенім мен жеке кеңістікті құрметтеу арқылы жасөспірімді зорлық-зомбылықтан қорғау <i>Мақсаты:</i> жасөспірімді зорлық-зомбылықтан қорғауға жағдай жасау; қорғау ережелерін және отбасында сенім мен жеке кеңістікті қабылдауға негізделген шарттарды қалыптастыру.	<i>Тақырыбы:</i> Зорлық-зомбылыққа тосқауыл: шекараларды біл, өзінді қорғай біл! <i>Мақсаты:</i> жасөспірімдерде зорлық-зомбылық мәселесіне саналы көзқарас қалыптастыру, жеке шекаралардың маңызын түсіндіру және күнделікті өмірде оларды қорғау дағдыларын дамыту.
2-сабақ	<i>Тақырыбы:</i> Қазіргі әлемдегі жасөспірім: алаңдатарлық сигналдар және қорғау <i>Мақсаты:</i> ата-аналардың цифрлық қауіпсіздік саласындағы құзыреттілігін дамыту, цифрлық іздің балалар қауіпсіздігіне әсерін түсіндіру, онлайн-зорлық-зомбылықты тану және оның алдын алу дағдыларын қалыптастыру.	<i>Тақырыбы:</i> Цифрлық әлем: қалай қауіпсіз болуға болады? <i>Мақсаты:</i> оқушыларда цифрлық кеңістікте қауіпсіз мінез-құлық ережелері туралы түсінік қалыптастыру, сыни ойлау дағдыларын дамыту және цифрлық технологияларды жауапкершілікпен пайдалану мәдениетін қалыптастыру.

10-11-сыныптар

1-сабақ	<i>Тақырыбы:</i> Шекаралар мен қолдау: жасөспірімге қиындықтарды еңсеруге қалай көмектесу керек <i>Мақсаты:</i> ата-аналарда жасөспірім шақтағы жеке шекаралар мен психологиялық қолдаудың маңызын түсінуін қалыптастыру, сенімді	<i>Тақырыбы:</i> Жеке шекаралар және зорлық-зомбылық: көремін, түсінемін, әрекет етемін <i>Мақсаты:</i> жасөспірімдерде зорлық-зомбылық пен жеке шекаралардың бұзылуы мәселесі туралы түсінік қалыптастыру, әлеуметтік жағдайларды сыни тұрғыдан
----------------	---	--

	нығайтуға және жасөспірімнің эмоционалдық тұрақтылығын арттыруға ықпал ететін сындарлы өзара әрекеттесу дағдыларын дамыту.	бағалау дағдыларын арттыру және тиімді өзін-өзі қорғау дағдыларын дамыту.
2-сабақ	<i>Тақырыбы:</i> Цифрлық әлемдегі жасөспірімнің қауіпсіздігі мен жауапкершілігі <i>Мақсаты:</i> ата-аналардың цифрлық қауіпсіздік саласындағы функционалдық құзыреттерін дамыту, оларды онлайн-ортада жасөспірімдерді тиімді қолдауға және қорғауға мүмкіндік беру.	<i>Тақырыбы:</i> Желідегі қауіп-қатерлер: қорғау ережелері <i>Мақсаты:</i> жоғары сынып оқушыларында желідегі қауіп-қатерлерден қорғану тәсілдері туралы тұтас түсінік қалыптастыру.

Бағдарлама әлеуметтік педагогке түрлі міндеттерді бір уақытта шешуге мүмкіндік береді:

- ата-аналарды тәуекел белгілері туралы ақпараттандыру;
- білім алушыларда қауіпсіз мінез-құлық дағдыларын қалыптастыру;
- сүйемелдеуді қажет ететін отбасылар мен балаларды анықтау;
- бала, отбасы және мектеп арасындағы өзара әрекеттестікті нығайту.

Бағдарламада білім алушылар мен ата-аналардың жас ерекшеліктері ескеріледі, бұл профилактикалық жұмысты ұйымдастыруда балалардың жас ерекшеліктерін тиімді ескеруге мүмкіндік береді.

«Бала қауіпсіздігі» бағдарламасын іске асыруға әлеуметтік педагогтің қатысуы бойынша практикалық ұсынымдар

1. Зорлық-зомбылық, жеке қауіпсіздік, буллинг, әлеуметтік оқшаулану, цифрлық қауіп-қатерлер тақырыптары бойынша сабақтарға қатысу;

2. сабақтарды білім алушылар мен ата-аналардағы қолайсыз жағдай белгілерін анықтау үшін пайдалану;

3. зорлық-зомбылық, отбасылық қиындықтар немесе эмоционалдық қолайсыздық белгілері анықталған жағдайда баса назар аударуды талап ететін кәмелетке толмағандарды сүйемелдеуді қамтамасыз ету;

4. ата-аналарға сенімді қарым-қатынастың және баланың жеке шекараларын құрметтеудің маңызын түсіндіру;

5. қосымша көмекті қажет ететін жағдайларда басқа мамандармен өзара әрекеттесу.

II бөлім. Кәмелетке толмағандар арасындағы зорлық-зомбылық пен суицидтік мінез-құлықтың алдын алу бойынша әлеуметтік педагог қызметін ұйымдастыру

2.1 Әлеуметтік педагогтің зорлық-зомбылық белгілері мен суицидтік қауіп-қатер анықталған жағдайда әрекет ету алгоритмдері

Зорлық-зомбылық белгілері немесе суицидтік қауіп анықталған жағдайда әлеуметтік педагогтың қызметі нақты алгоритм негізінде құрылады. Ол қолайсыз жағдайды анықтауды, қауіп деңгейін бағалауды, көмек ұйымдастыруды және білім алушыны сүйемелдеуді қамтиды.

Алгоритм педагогтермен, психологпен және әкімшілікпен өзара әрекеттесу арқылы, қажет болған жағдайда сыртқы қызметтерді тарта отырып қолданылады және мамандар әрекеттерінің үйлесімділігін қамтамасыз етеді.

Әлеуметтік педагог өз кәсіби құзыреті шегінде әрекет етеді және клиникалық диагностика, психотерапия немесе медициналық араласу функцияларын орындамайды.

Әлеуметтік педагогтің іс-әрекет алгоритмінің нормативтік негіздері

Кәмелетке толмағандармен, ерекше назар аударуды қажет ететін балалармен жұмыс жүргізу тәртібін айқындайтын негізгі нормативтік құжаттардың бірі – **Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2026 жылғы 29 сәуірдегі № 104-НҚ «Білім беру**

ұйымдарында баса назар аударуды қажет ететін кәмелетке толмағандарды педагогикалық сүйемелдеу қағидаларын бекіту туралы» бұйрығы.

<https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2600038628>).

Қағидаларға сәйкес педагогикалық сүйемелдеу ерекше назар аударуды қажет ететін білім алушыларды ерте кезеңде анықтауға және оларға уақтылы қолдау көрсетуге бағытталған әлеуметтік және психологиялық-педагогикалық шаралар кешені ретінде қарастырылады. Әлеуметтік педагог үшін бұл қолайсыз жағдайлардың белгілерін дер кезінде байқауды, баланың жағдайын бағалауды, көмек көрсетуді ұйымдастыруды және одан әрі сүйемелдеуді үйлестіруді білдіреді.

- 1) оқу пәндері бойынша үлгермейтіндер;
- 2) қадағалаусыз, панасыз қалғандар, қаңғыбастықпен, қайыршылықпен айналысатындар;
- 3) білім беру ұйымының жарғысын және (немесе) ішкі тәртіптеме қағидаларын өрескел немесе бірнеше рет бұзғандар;
- 4) дәлелді себепсіз сабаққа бір ай ішінде төрт және одан да көп күн үнемі бармайтындар;
- 5) әкімшілік және (немесе) қылмыстық құқық бұзушылық жасағандар;
- 6) алкогольдік, энергетикалық сусындарды, психикаға белсенді әсер ететін заттарды, электрондық тұтыну жүйелерін (вейптерді), темекі бұйымдарын тұтынатындар;
- 7) ойынқұмарлықтан (лудоманиядан) зардап шегетіндер;
- 8) жүктілер;

9) зорлық-зомбылыққа, қатыгез қарым-қатынасқа, жәбірлеуге (буллингке) ұшырағандар немесе зорлық-зомбылықтың куәсі болғандар;

10) зорлық-зомбылық, қатыгез қарым-қатынас жасағандар, жәбірлегендер (буллинг жасағандар);

11) арнаулы білім беру ұйымдарын бітіргендер;

12) қоғамға жат мінез-құлық жасағандар.

Әлеуметтік педагог үшін аталған тізбе - күнделікті жұмыстағы практикалық бағдар. Сүйемелдеуді бастауға үлгерімнің күрт төмендеуі, сабақтарды ұзақ уақыт бойы себепсіз қалдыру, эмоционалдық қолайсыздық белгілері, құрдастарымен жанжалдар, оқшаулану, мінез-құлқындағы өзгерістер, педагогтердің шағымдары, ата-аналардан алынған мәліметтер немесе басқа қызметтерден түскен ақпарат негіз бола алады.

Қауіп белгілері анықталғаннан кейін әлеуметтік педагог ақпаратты тіркеп, сынып жетекшісі және педагог-психологпен бірлесіп баланың жағдайына бастапқы бағалау жүргізеді. Бағалау барысында отбасылық жағдай, құрдастарымен қарым-қатынасы, эмоционалдық жай-күйі, мінез-құлық ерекшеліктері, оқу жағдайлары және ықтимал қауіп факторлары талданады.

Баланың жағдайына бастапқы бағалау жүргізу үшін әлеуметтік педагог кәметке толмағандардың отбасылық, әлеуметтік және білім беру жағдайын зерделеудің әртүрлі нысандарын қолданады. Төменде ұсынылған материалдар ұсынымдық сипатқа ие және нақты жағдайдың ерекшеліктерін ескере отырып қолданылуы мүмкін.

6-кесте. Баланың жағдайына бастапқы бағалау жүргізу кезінде әлеуметтік педагогтің ұсынылатын жұмыс нысандары

Баланың жағдайын бастапқы бағалау бағыты	Әлеуметтік педагог жұмысының мазмұны	Ұсынылатын жұмыс нысандары мен материалдар
1. Баланың үйдегі және отбасындағы жағдайын бағалау	Баланың тұрмыс жағдайын, ата-аналардың тәрбиелеу және асырау жөніндегі міндеттерді орындауын зерделеу, отбасылық қолайсыздық, зорлық-зомбылық, қатыгездік көрсету, эмоционалдық шеттету немесе бақылаудың жеткіліксіздігі белгілерін анықтау.	• Тұрғын үй-тұрмыстық жағдайды тексеру актісі (9-қосымша) • Білім алушының сауалнамасы (5-қосымша) • Білім алушы отбасының әлеуметтік паспорты (картасы) (7-қосымша)
2. Баланың туыстарымен және құрдастарымен қарым-қатынасын бағалау	Баланың отбасы мүшелерімен және құрдастарымен өзара қарым-қатынасын талдау, эмоционалдық жақындықтың бар-жоғын, қолдау көрсететін ортаның болуын, жанжал белгілерін, әлеуметтік оқшаулануын немесе буллинг жағдайларын анықтау.	• Білім алушының картотекасы (6-қосымша) • Білім алушының әлеуметтік паспорты (7-қосымша)
3. Баланың әлеуметтік қажеттіліктерін бағалау	Отбасының әлеуметтік жағдайын зерделеу, баланың негізгі қажеттіліктермен қамтамасыз етілу деңгейін анықтау, әлеуметтік көмектің көрсетілуін бағалау, қосымша қолдау	• Мектеп білім алушылары туралы мәліметтер (сыныптың әлеуметтік паспорты) (4-қосымша)

	мен ведомствоаралық сүйемелдеудің қажеттілігін айқындау.	• Баланың әлеуметтік көмек алуы туралы мәліметтер
Ескерту	Ұсынылған жұмыс нысандары ұсынымдық сипатқа ие. Әлеуметтік педагог баланың жағдайының ерекшеліктеріне және бастапқы бағалау барысында қойылған міндеттерге байланысты жұмыс әдістері мен құралдарын дербес таңдауға құқылы.	—

Бастапқы бағалау нәтижелері негізгі қауіп факторларын, баланың және отбасының қажеттіліктерін, сондай-ақ әрі қарай педагогикалық сүйемелдеудің қажеттілігін және жеке профилактикалық жұмыс жоспарын әзірлеу қажеттігін айқындауға мүмкіндік береді.

Бастапқы бағалау жүргізілгеннен кейін материалдар білім беру ұйымының Профилактикалық кеңесінде қаралады. Бұл кезеңде тек проблеманы тіркеу ғана емес, сонымен қатар бала мен отбасына нақты көмек көрсету шараларын анықтау маңызды.

Жеке профилактикалық жұмыс жоспарының (ЖПЖЖ) бағыттарының бірі – білім алушы мен отбасына әлеуметтік қолдау көрсетуге, ведомствоаралық өзара іс-қимылға, профилактикалық және консультациялық жұмысқа бағытталған әлеуметтік көмек.

2-кесте. Жеке профилактикалық жұмыс жоспарының «Әлеуметтік көмек» бөлімінің үлгілік мазмұны

№	Іс-шаралардың атауы	Тағайындалған күні	Аяқталған күні	Жауапты	Іс-шараларды орындау нәтижелері
1	Білім алушы отбасының әлеуметтік-тұрмыстық жағдайын зерделеу			Әлеуметтік педагог	Баланың тұрмыс жағдайы мен әлеуметтік қажеттіліктері анықталды
2	Ата-аналармен (заңды өкілдермен) әңгіме жүргізу			Әлеуметтік педагог	Отбасымен байланыс орнатылды, баланы қолдау мәселелері талқыланды
3	Білім алушы мен ата-аналарға әлеуметтік-педагогикалық кеңес беру			Әлеуметтік педагог	Баланы тәрбиелеу, қарым-қатынас жасау және оны қолдау мәселелері бойынша ұсынымдар берілді
4	Тегін және жеңілдетілген тамақтануды алуға жәрдем көрсету			Әлеуметтік педагог	Мемлекеттік қызметті алу үшін құжаттар дайындалып, жолданды
5	Мектеп жанындағы және қала сыртындағы лагерьлерде демалысты рәсімдеуге жәрдем көрсету			Әлеуметтік педагог	Бала сауықтыру демалысына жіберілді
6	Қаржылық және материалдық көмек алуға жәрдем көрсету			Әлеуметтік педагог	Отбасына материалдық көмек көрсетілді
7	Мектептің Қамқоршылық кеңесінің шешімі бойынша білім алушы мен отбасына демеушілік көмекті ұйымдастыру			Әлеуметтік педагог	Отбасына қосымша көмек көрсетілді
8	Білім алушыны бақылау күнделігін жүргізу			Әлеуметтік педагог	Баланың мінез-құлқы мен әлеуметтік бейімделуіндегі өзгерістер тіркелді

9	Білім алушының сабақтарына бақылау жүргізу			Әлеуметтік педагог	Білім беру ортасындағы баланың мінез-құлық ерекшеліктері мен өзара әрекеттесу дағдылары зерделенді
10	Білім алушымен профилактикалық әңгіме жүргізу			Әлеуметтік педагог	Жеке профилактикалық жұмыс жүргізілді
11	Қарым-қатынас дағдыларын дамыту және эмоционалдық қолдау көрсету бойынша тренинг өткізу			Әлеуметтік педагог	Білім алушылар арасындағы қауіпсіз өзара әрекеттесу деңгейі артты
12	Қарым-қатынас дағдыларын дамыту және эмоционалдық қолдау көрсету бойынша тренинг өткізу			Әлеуметтік педагог	Сыныптағы әлеуметтік-психологиялық ахуал жақсарды
13	Күйзеліске төзімділікті қалыптастыру және көмекке жүгіну дағдыларын дамыту бойынша тренинг өткізу			Әлеуметтік педагог	Білім алушылар қиын жағдайларда қолдау алу тәсілдерімен таныстырылды
14	Алдын алу ұйымдары және қызметтерімен өзара іс-қимыл			Әлеуметтік педагог	Ведомствоаралық сүйемелдеу ұйымдастырылды
15	Отбасына тұрғылықты жері бойынша бару (қажет болған жағдайда)			Әлеуметтік педагог	Баланың отбасылық жағдайы мен тұрмыс жағдайына бағалау жүргізілді
Ескерту: Тегін және жеңілдетілген тамақтандыруды ұсыну қызметі Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 24 сәуірдегі № 158 бұйрығымен бекітілген «Отбасы және балалар саласындағы мемлекеттік қызметтедір көрсету қағидаларын бекіту туралы» бұйрыққа 9-қосымшаға сәйкес жүзеге асырылады.					

<https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2000020478> .

Мектеп жанындағы және қала сыртындағы лагерьлерде демалысты ұйымдастыру қызметі Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 24 сәуірдегі № 158 бұйрығымен бекітілген «Отбасы және балалар саласындағы мемлекеттік қызметтерді көрсету қазғидаларын бекіту туралы» бұйрыққа 10-қосымшаға сәйкес жүзеге асырылады.

Білім беру ұйымдарының білім алушылары мен тәрбиеленушілеріне қаржылық және материалдық көмек көрсету қызметі Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 24 сәуірдегі № 158 бұйрығымен бекітілген «Отбасы және балалар саласындағы мемлекеттік қызметтер көрсету қазғидаларын бекіту туралы» бұйрыққа 13-қосымшаға сәйкес жүзеге асырылады.

**Жоспар ұсынымдық сипатқа ие және қауіп факторлары, кәмелетке толмағанның жағдайының ерекшеліктері, бастапқы бағалау нәтижелері мен педагогикалық сүйемелдеу міндеттері ескеріле отырып жеке тәртіпте жасалады. Әлеуметтік педагог білім алушы мен отбасының қажеттіліктеріне қарай іс-шаралардың мазмұнын, нысандарын және көлемін дербес айқындауға құқылы.*

Сүйемелдеудің негізгі құралы – жеке профилактикалық жұмыс жоспары (ЖПЖЖ). Онда қажетті іс-шаралар, олардың орындалу мерзімдері, жауапты мамандар және жүргізілген жұмыстың нәтижелері тіркеледі.

ЖПЖЖ шеңберіндегі әлеуметтік көмек мыналарды қамтиды:

- баланың отбасылық жағдайын зерделеу;
- ата-аналармен немесе заңды өкілдермен өзара іс-қимыл жасау;
- қажет болған жағдайда отбасына бару;
- әлеуметтік қолдауды ұйымдастыру;
- психологиялық, медициналық немесе құқықтық көмек алуға жәрдемдесу;
- қорғаншылық және қамқоршылық органдарымен, құқық қорғау органдарымен, отбасыны қолдау орталықтарымен және басқа да қызметтермен өзара іс-қимыл жасау;
- баланың қауіпсіздігі мен әл-ауқаты жағдайларын бақылау;

- дағдарыстық жағдай кезеңінде білім алушыны сүйемелдеу.

Әлеуметтік педагогтің практикалық жұмысы қауіп-қатерді анықтаумен шектелмейді. Маман баланың жағдайын бақылауды жүзеге асырады, отбасы және педагогтермен байланыс орнатады, мамандардың іс-әрекеттерін үйлестіреді және білім алушының мінез-құлқы мен эмоционалдық жағдайындағы өзгерістерді қадағалайды. Мұндай тәсіл зорлық-зомбылық, эмоционалдық қолайсыздық және суицидтік қауіп белгілеріне уақтылы әрекет етуге мүмкіндік береді және жағдайдың нашарлауына жол бермейді.

Әлеуметтік педагогтің зорлық-зомбылық, қатыгез қарым-қатынас, буллинг фактілері және баланың зорлық-зомбылықтың куәгері болған жағдайларын анықтау кезіндегі қызметі кәмелетке толмағандарға қатысты зорлық-зомбылық, қатыгез қарым-қатынас, буллинг (қорлау) және зорлық-зомбылықтың куәгері болған балаларға анықтау және көмек көрсету қағидаларына сәйкес жүзеге асырылады.

Әлеуметтік педагогтің негізгі міндеті – қолайсыз жағдай белгілерін уақтылы анықтау, балаға көмек көрсетуді ұйымдастыру, мамандардың өзара іс-қимылын үйлестіру және дағдарыстық жағдай кезеңінде кәмелетке толмағанды сүйемелдеу.

Әлеуметтік педагог практикалық қызметінде мыналарға назар аударады:

- баланың мінез-құлқындағы күрт өзгерістер;
- мазасыздық, қорқыныш, эмоционалдық күйзеліс;
- әлеуметтік оқшаулану белгілері;
- сабақтарға жүйелі түрде қатыспау;
- жанжалдасу немесе агрессивті мінез-құлық;
- дене жарақаттарының іздері;
- білім алушының шағымдары;

- педагогтерден, ата-аналардан, құрдастардан алынған мәліметтер;

- әлеуметтік желілердегі жарияланымдар мен хабарламалар.

Баса назар:

- қауіп-қатер тобындағы;
- баса назар аударуды талап ететін кәмелетке толмағандар;
- бұрын зорлық-зомбылыққа ұшыраған;
- әлеуметтік қолайсыз отбасында тұратын;
- отбасындағы қолайсыздық белгілері бар;
- әлеуметтік және психологиялық қызметтердің сүйемелдеуінде жүрген білім алушыларға аударылады.

Зорлық-зомбылық, қатыгез қарым-қатынас немесе буллинг белгілері анықталған жағдайда әлеуметтік педагог кәсіби құзыреті шегінде әрекет етеді және дербес тергеу жүргізбейді. Маманның негізгі міндеті – баланың қауіпсіздігін қамтамасыз ету, ақпаратты тіркеу және мәліметтерді білім беру ұйымының әкімшілігіне уақтылы жеткізу.

Білім беру ұйымының қызметкерлері зорлық-зомбылық фактілері анықталған немесе тиісті ақпарат түскен жағдайда бұл туралы дереу ұйым басшысына хабарлайды. Одан әрі ақпарат Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен уәкілетті органдарға беріледі.

Ақпарат түскеннен кейін баланың жағдайына бастапқы бағалау жүргізіледі. Бұл жұмысқа әлеуметтік педагог педагог-психологпен, сынып жетекшісімен және басқа да мамандармен бірлесіп қатысады.

Баланың жағдайына бастапқы бағалау жүргізу кезінде әлеуметтік педагог мыналарды қолдана алады:

- тұрғын үй-тұрмыстық жағдайды тексеру актісі;
- білім алушының сауалнамасы;

-
- отбасының әлеуметтік паспорты;
 - білім алушының әлеуметтік паспорты;
 - білім алушыны бақылау күнделігі;
 - сабақтарға бақылау жүргізу;
 - ата-аналармен, педагогтермен және білім алушымен әңгімелесу.

Бағалау барысында мыналар зерделенеді:

- баланың тұрмыс жағдайы және отбасылық ахуалы;
- баланың ата-аналарымен және құрдастарымен қарым-қатынасы;
- эмоционалдық жай-күйі;
- мінез-құлық ерекшеліктері;
- зорлық-зомбылық немесе қатыгез қарым-қатынас белгілерінің болуы;
- баланың әлеуметтік қажеттіліктері;
- қауіп факторлары және қауіпсіздік деңгейі.

Бастапқы бағалау нәтижелері негізінде медициналық, психологиялық, педагогикалық, әлеуметтік және құқықтық көмекті қамтитын жеке оңалту жоспары (ЖОЖ) әзірленеді.

ЖОЖ-ды іске асыру шеңберінде әлеуметтік педагог балаға педагогикалық және әлеуметтік көмекті ұйымдастыруға қатысады.

Педагогикалық көмекке мыналар кіруі мүмкін:

- әлеуметтік-педагогикалық кеңес беру;
- білім алушының әлеуметтік бейімделуіне жәрдемдесу;
- баланы білім беру ортасында сүйемелдеу;
- сыныппен профилактикалық жұмыс жүргізу;
- ата-аналармен өзара іс-қимыл жасау;
- оқытуды ұйымдастыруға қолдау көрсету;
- профилактикалық әңгімелер мен тренингтер өткізу.

Әлеуметтік көмек мыналарды көздейді:

- тегін және жеңілдетілген тамақтандыруды алуға жәрдем көрсету;
- материалдық көмек алуды ұйымдастыру;
- жеңілдіктер мен әлеуметтік төлемдерді рәсімдеуге жәрдемдесу;
- отбасыны қолдау орталықтарымен өзара іс-қимыл жасау;
- ведомствоаралық сүйемелдеуді ұйымдастыру;
- демеушілік көмекті көрсету (қажет болған жағдайда);
- баланың тұрмыс жағдайы мен қауіпсіздігін мониторингілеу;
- дағдарыстық жағдайдағы отбасын сүйемелдеу.

Сүйемелдеу іс-шараларын жүзеге асыру кезінде әлеуметтік педагог құпиялылық қағидаларын, баланы стигматизациялауға жол бермеуді және дербес деректерді қорғауды сақтауы қажет. Кәмелетке толмағандар мен оның отбасының жеке деректерін қамтитын ақпаратты таратуға жол берілмейді.

1-сурет. Зорлық-зомбылық, қатыгез қарым-қатынас немесе буллинг белгілері анықталған кездегі әлеуметтік педагог әрекеттерінің алгоритмі

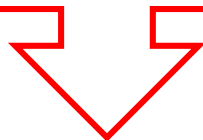

3. Білім беру ұйымы әкімшілігін хабардар ету

Білім беру ұйымының басшысына дереу хабарлау

4. Баланың жағдайын бастапқы бағалау

Әлеуметтік педагогтің, педагог-психологтің, сынып жетекшісінің және басқа да мамандардың бірлескен жұмысы

5. Ақпаратты құзыретті органдарға беру

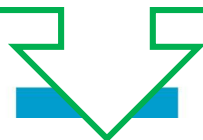
Қорғаншылық және қамқоршылық органдары, КҚІЖК, балалардың құқықтарын қорғау жөніндегі өңірлік уәкілетті орган, ішкі істер органдары

6. Жеке оңалту жоспарын (ЖОЖ) әзірлеу

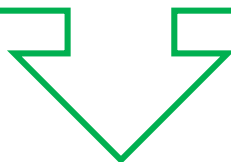
Бала мен отбасына қажетті көмек түрлерін айқындау

7. Әлеуметтік және педагогикалық көмекті жүзеге асыру

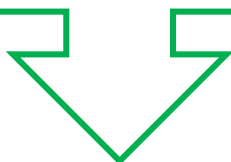
Әлеуметтік-педагогикалық кеңес беру, отбасын сүйемелдеу, әлеуметтік қолдауды ұйымдастыру, сыныппен профилактикалық жұмыс жүргізу

8. Ведомствоаралық өзара іс-қимыл

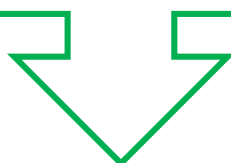
Психологиялық қолдау орталықтарымен, отбасыны қолдау орталықтарымен, медициналық және құқық қорғау органдарымен өзара іс-қимыл жасау

9. Баланың жағдайын мониторингілеу және сүйемелдеу

Баланың жағдайын бақылау, жағдай динамикасын бағалау, сүйемелдеу іс-шараларын түзету

Кәмелетке толмағандар арасындағы суицидтік қауіп белгілері бар балаларды анықтау және сүйемелдеу

Суицидтік мінез-құлық белгілері бар балаларды анықтау кезіндегі әлеуметтік педагогтің әрекеттерінің қосымша нормативтік негізін Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрлігі мен Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігінің 2024 жылғы 2 шілдедегі № 419 және 2024 жылғы 1 шілдедегі № 170 бірлескен бұйрығы айқындайды.

Аталған бұйрықпен суицидтік мінез-құлық белгілері бар кәмелетке толмағандарды анықтаудың және олармен әрі қарай жұмыс жүргізудің бірыңғай алгоритмі, сондай-ақ суицид әрекетін жасаған балаға көмек көрсетудегі мемлекеттік органдардың іс-қимыл алгоритмі бекітілген (2025 жылғы 6 ақпандағы № 49 және 2025 жылғы 20 ақпандағы № 28 өзгерістерімен).

Аталған бұйрыққа сәйкес суицидтік мінез-құлықтың алдын алу жұмысы үш бағытты қамтиды:

- ақпараттық-түсіндіру жұмысы;
- суицидтік мінез-құлық белгілерін анықтау;
- кешенді көмек ұйымдастыру.

Суицидтік қауіп белгілері бар кәмелетке толмағандарды анықтау келесі негіздерге сүйенеді:

- баланың өмір сүруге құлықсыздығы туралы тікелей немесе жанама айтқан сөздері;
- сыртқы мінез-құлықтық және эмоционалдық белгілердің болуы;
- мамандармен (педагог-психологпен) жүргізілген әңгіме нәтижелері;
- суицидтік әрекет фактісінің анықталуы.

Негізгі белгілерге мыналар жатады:

- тұйықтық, әлеуметтік оқшаулану, қарым-қатынастан бас тарту;
- айқын мазасыздық, қорқыныш, апатия, эмоционалдық тұрақсыздық;
- агрессия немесе керісінше немқұрайлылық;
- оқу белсенділігінің күрт төмендеуі;
- өмірдің мәнсіздігі, жалғыздық, өз-өзін қажетсіз сезіну туралы айтылған сөздер;
- сыртқы келбет пен мінез-құлықтағы өзгерістер;
- импульсивтілік, өзін-өзі төмен бағалау, ішкі қысым белгілері.

Аталған бұйрыққа сәйкес әлеуметтік педагог анықтау, үйлестіру және сүйемелдеу функцияларын орындайды.

Әлеуметтік педагогтің негізгі функцияларына мыналар жатады:

- қолайсыз жағдай белгілерін тіркеу және бастапқы талдау;
- ақпаратты әкімшілікке және педагог-психологке беру;
- білім алушының әлеуметтік және отбасылық жағдайын бағалауға қатысу;
- ата-аналармен (заңды өкілдермен) өзара іс-қимылды ұйымдастыру;
- әлеуметтік-педагогикалық сүйемелдеуді үйлестіру;
- ведомствоаралық өзара іс-қимылға қатысу;
- білім алушының жағдайын мониторингтеу.

Әлеуметтік педагогтің әрекеттері келесі бірізділік бойынша жүзеге асырылады:

-
1. Сигналды анықтау
 - білім алушыдан, педагогтерден, ата-аналардан немесе өзге тұлғалардан ақпарат алу;
 - бақылау барысында қауіп белгілерін анықтау;
 - бастапқы деректерді тіркеу.
 2. Бастапқы ден қою
 - білім алушының қауіпсіздігін қамтамасыз ету (қауіп болған жағдайда оны жалғыз қалдырмау);
 - қысымсыз және бағалаусыз байланыс орнату;
 - педагог-психолог пен әкімшілікке дереу хабарлау;
 - құпиялылықты сақтау.
 3. Жағдайды бағалауға қатысу
 - әлеуметтік және отбасылық жағдайды талдау (Тұрғын үй-тұрмыстық жағдайын тексеру актісі);
 - қауіп факторларын анықтау (отбасы, мектеп, орта);
 - мамандармен бірлесіп қауіп деңгейін анықтауға қатысу.
 4. Сүйемелдеуді ұйымдастыру
 - ата-аналармен (заңды өкілдермен) өзара әрекеттесу;
 - жеке көмек жоспарын әзірлеуге қатысу;
 - әлеуметтік-педагогикалық қолдауды ұйымдастыру;
 - білім алушыны қауіпсіз ортаға тартуды қамтамасыз ету.
 5. Ведомствоаралық өзара іс-қимыл
 - ақпаратты уәкілетті органдарға беру жұмысына қатысу;
 - қорғаншылық органдарымен, денсаулық сақтау, әлеуметтік қорғау және ішкі істер органдарымен өзара әрекеттесу;
 - көмек алу процесінде отбасын және білім алушыны сүйемелдеу.

6. Мониторинг және бақылау

- білім алушының жағдайындағы өзгерістер динамикасын қадағалау;

- қайталама қауіптің алдын алу;
- қажет болған жағдайда сүйемелдеу шараларын түзету;
- құжаттаманы белгіленген тәртіппен жүргізу.

Алгоритмді іске асырудың міндетті шарттары

Алгоритмді іске асыру барысында келесі шарттарды сақтау қажет:

- әрекет етудің жеделдігі – қауіптің жанама белгілері болған жағдайда да тиісті шаралар қабылданады;
- пәнаралық тәсіл – педагогтердің, психологтің, әкімшіліктің және сыртқы қызметтердің қатысуы;
- білім алушының қауіпсіздігі басымдығы – барлық шешімдер білім алушының мүддесін ескере отырып қабылданады.
- құпиялылық – ақпарат тек уәкілетті тұлғаларға беріледі және белгіленген тәртіппен сақталады;
- құжаттандыру – жағдай мен қабылданған шараларды қолданыстағы талаптарға сәйкес тіркеу.

Бұйрық суицидтік қауіп белгілері бар кәмелетке толмағандарды анықтау, бағыттау және сүйемелдеу бойынша бірыңғай тәртіпті белгілейді.

Алгоритмді қолдану:

- қауіп тобына жататын білім алушыларды уақтылы анықтауға;
- дағдарыстық жағдайлардың даму ықтималдығын азайтуға;
- сүйемелдеудің үздіксіздігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

11-кесте. Зорлық-зомбылық белгілері мен суицидтік қауіп анықталған жағдайдағы әлеуметтік педагогтің ден қою алгоритмі

Қадам	Бақылау сұрағы	Жауаптың нұсқасы	Әлеуметтік педагогтің әрекеті
1	Алаңдатарлық белгілер анықталды ма? (тұйықталу, агрессия, шағымдар, мінез-құлықтағы өзгерістер)	☐ ИӘ ☐ ЖОҚ	Қауіп болмаған жағдайда – жоспарлы мониторингті жалғастыру. Қауіп белгілері анықталған жағдайда – келесі кезеңге өту.
2	Өміріне немесе денсаулығына қауіп бар ма? (суицидтік ойлар, өзін-өзі зақымдау, зорлық-зомбылық)	☐ ИӘ ☐ ЖОҚ	Шұғыл түрде: әкімшілікке және психологке хабарлау; баланы жалғыз қалдырмау; ата-аналармен байланысу; көмек қызметтеріне жолдау
3	Ақпарат расталды ма?	☐ ИӘ ☐ ЖОҚ	Педагогтер, педагог-психолог, бақылау және әңгімелесу арқылы ақпаратты нақтылау
4	Баланың жағдайына бастапқы бағалау жүргізілді ме?	☐ ИӘ ☐ ЖОҚ	Баланың жағдайына бастапқы бағалау жүргізу; қажет болған жағдайда тұрғын үй-тұрмыстық жағдайды тексеру актісін рәсімдеу, сабақтарға бақылау жүргізу, ата-аналармен және білім алушымен әңгімелесу
5	Тәуекел деңгейі анықталды ма? (төмен / орташа / жоғары)	☐ төмен ☐ орташа ☐ жоғары	Тәуекел деңгейін тіркеу және әрекет ету стратегиясын таңдау
6	Тәуекел жеке факторлармен байланысты ма?	☐ ИӘ ☐ ЖОҚ	Жеке әңгіме жүргізу; педагог-психологке жолдау; бақылау мен сүйемелдеуді ұйымдастыру
7	Қауіп отбасылық ортамен байланысты ма?	☐ ИӘ ☐ ЖОҚ	Ата-аналармен әңгіме жүргізу; отбасылық жағдайды бағалау; қажет болған жағдайда тұрғын үй-тұрмыстық жағдайды тексеру

			актісін рәсімдеу; қорғаншылық және қамқоршылық органдарын хабардар ету
8	Қауіп мектеп ортасымен байланысты ма? (буллинг)	☐ ИӘ ☐ ЖОҚ	Фактіні растау; буллингке қарсы рәсімдерге сәйкес шаралар қабылдау; баланың қауіпсіздігін қамтамасыз ету
9	Қауіп әлеуметтік ортамен байланысты ма?	☐ ИӘ ☐ ЖОҚ	Баланың айналасын бағалау; профилактика қызметтерін хабардар ету; сыртқы ресурстарды тарту
10	Қорғаныш факторлары бар ма?	☐ ИӘ ☐ ЖОҚ	Қолдау ресурстарын күшейту: маңызды ересектер, бос уақытты тиімді өткізу, жағымды орта. Болмаған жағдайда – қолдау көрсететін ортаны ұйымдастыру
11	Сүйемелдеу ұйымдастырылды ма?	☐ ИӘ ☐ ЖОҚ	ЖОЖ немесе ЖПЖЖ әзірлеу; сүйемелдеу іс- шараларын, жауапты тұлғаларды және орындау мерзімдерін айқындау
12	Оң динамика бар ма?	☐ ИӘ ☐ ЖОҚ	Оң динамика болған жағдайда – профилактикалық бақылауға көшіру. Болмаған жағдайда – сүйемелдеуді күшейту және ведомствоаралық өзара іс- қимылды арттыру

Алгоритм әлеуметтік педагогтің қолайсыздық белгілерін анықтаудан бастап, сүйемелдеуді ұйымдастыру мен жағдайды мониторингтеуге дейінгі әрекеттерінің бірізділігін айқындайды.

	ПРАКТИКАЛЫҚ КЕЙС – СҮЙЕМЕЛДЕУ АЛГОРИТМІН ҚОЛДАНУ №1 кейс. Айдос, 11 жаста
Көрсеткіш	Сипаттамасы

Әлеуметтік мәртебесі	Дисфункционалды отбасы; отбасылық қарым-қатынастар қақтығысты және дағдарыстық сипатта; қатыгез қарым-қатынас белгілері бар.
Жағдайдың қысқаша сипаттамасы	Бала қамқоршымен және оның отбасы мүшелерімен бірге тұрады. ұрмыстық жағдайы шектеулі: отбасы үш бөлмелі пәтерде тұрады, алайда қамқоршының меншігінде тек бір бөлме бар. Балада тұрақты жеке кеңістік жоқ. Бала мен отбасы мүшелері арасында шиеленісті қарым-қатынас байқалады. Қолда бар мәліметтерге сәйкес, балаға қатысты кемсіту, психологиялық қысым және тұрақты сын айту жағдайлары орын алуы мүмкін. Эмоционалдық жағдайының нашарлауы және оқу үлгерімінің төмендеуі байқалады.
Анықталған қауіптер	Қатыгез қарым-қатынас қаупі; эмоционалдық қолайсыздық; қауіпсіздік сезімінің болмауы; отбасындағы қақтығысты қарым-қатынастар; әлеуметтік оқшаулану қаупі; оқу мотивациясының төмендеуі; қамқоршылықтағы баланың құқықтарының бұзылу ықтималдығы.
Белгілері	Мазасыздық, тұйықталу, оқу үлгерімінің төмендеуі, мінез-құлқының нашарлауы, қарым-қатынастан қашу, ересектерге сенімсіздік, эмоционалдық тұрақсыздық, үйдегі әділетсіз қарым-қатынасқа шағымдану.
	ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГТІҢ СҮЙЕМЕЛДЕУ АЛГОРИТМІ БОЙЫНША ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ
	1-кезең. Ақпаратты алу және қауіп белгілерін тіркеу

	Сынып жетекшісі әлеуметтік педагогке Айдостың тұйықтала бастағанын, оқу үлгерімінің төмендегенін, үй тапсырмаларын жиі орындамайтынын, құрдастарымен қарым-қатынастан қашатынын және ересектердің ескертулеріне ауыр реакция білдіретінін хабарлайды. Әлеуметтік педагог: • ақпаратты жұмыс құжаттамасында тіркейді; • өзгерістердің қашан басталғанын нақтылайды; • пән мұғалімдерінен бастапқы ақпарат жинайды; • баланың сабаққа қатысуы мен оқу динамикасын талдайды. Бұл кезеңде маман бірнеше қауіп факторының қатар байқалуына назар аударады: • эмоционалдық тұрақсыздық; • психологиялық қысым белгілері; • отбасылық қақтығыс; • жеке кеңістіктің болмауы; • мектептегі бейімделудің нашарлауы.
	2-кезең. Баламен жеке әңгіме жүргізу
	Әлеуметтік педагог Айдоспен жеке кездесуді тыныш және қауіпсіз жағдайда ұйымдастырады. Әңгіме барысында маман: • қысым көрсетпейді; • жанжалдарды егжей-тегжейлі сипаттауды талап етпейді; • айыптаушы тұжырымдардан аулақ болады; • балаға өз ойын еркін айтуға мүмкіндік береді. Әңгіме кезінде Айдос үйде оған жиі айқайлайтынын, отбасындағы мәселелерге оны кінәлайтынын, қарым-қатынасын шектейтінін және басқа балалармен салыстыратынын айтады. Бала үйде мүмкіндігінше аз болуға тырысатынын жеткізеді. Әлеуметтік педагог мыналарды тіркейді: • баланың шағымдары; • эмоционалдық реакциялары; • мазасыздық деңгейі; • қауіпсіздік сезімінің жоқтығы белгілері.
	3-кезең. Баланың жағдайына бастапқы бағалау
	Педагог-психологпен және сынып жетекшісімен бірлесіп баланың жағдайына бастапқы бағалау жүргізіледі. Әлеуметтік педагог: 1. Отбасылық жағдайды зерделейді Қолданылатын нысандар: • отбасының әлеуметтік паспорты;

	• қамқоршымен әңгімелесу; • тұрғын үй-тұрмыстық жағдайды тексеру актісі. Отбасына бару барысында мыналар анықталады: • баланың демалу және сабаққа дайындалу үшін жеке орны жоқ; • отбасы ішіндегі қарым-қатынастар шиеленісті; • қамқоршы кемсітуші (қорлайтын) сөздер қолданады; • баланың эмоционалдық қажеттіліктері ескерілмейді. 2. Мектепте бақылау жүргізеді Қолданылатын нысандар: • бақылау күнделігі; • сабақтарға бақылау жүргізу; • педагогтармен әңгімелесу. Мыналар тіркеледі: • сабақтардағы төмен белсенділік; • құрдастарымен қарым-қатынастан қашу; • ересектердің ескертулеріне мазасыз реакция; • эмоционалдық шаршау белгілері. 3.Әлеуметтік қауіптерді бағалау Әлеуметтік педагог мыналарды анықтайды: • психологиялық зорлық-зомбылық қаупі; • эмоционалдық қолайсыздық; • қауіпсіздік сезімінің бұзылуы; • әрі қарай әлеуметтік оқшаулану қаупі; • оқу мотивациясының төмендеуі.
	4-кезең. Әкімшілікті хабардар ету
	Әлеуметтік педагог жиналған ақпаратты білім беру ұйымының әкімшілігіне береді және ерекше назар аударуды қажет ететін кәмелетке толмағандарды педагогикалық сүйемелдеу жүйесі аясында жағдайды қарауды бастамалайды.
	5-кезең. Мамандырылған талқылау (жағдайды қарау)
	Жағдай келесі мамандардың қатысуымен талқыланады: • әкімшілік; • педагог-психолог; • сынып жетекшісі; • әлеуметтік педагог. Талқылау қорытындысы бойынша мына шешімдер қабылданады: • баланы сүйемелдеуді ұйымдастыру; • Айдостың эмоционалдық жағдайына бақылауды күшейту; • қамқоршымен жұмыс жүргізу;

	• бала құқықтарының бұзылу қаупі расталған жағдайда қорғаншылық органдарына материалдар дайындау.
	6-кезең. Жеке сүйемелдеу жоспарын әзірлеу
	Әлеуметтік педагог мамандармен бірлесіп сүйемелдеу іс-шараларын әзірлейді. Әлеуметтік көмек жоспарына мыналар енгізіледі: • баламен тұрақты жеке әңгімелер жүргізу; • қамқоршыға әлеуметтік-педагогикалық кеңес беру; • тұрмыс жағдайын бақылау; • баланың эмоционалдық жағдайын мониторингілеу; • қорғаншылық органдарымен өзара іс-қимыл жасау; • психологиялық қолдауды ұйымдастыру; • сабаққа қатысуы мен үлгерімін бақылау; • баланы әлеуметтік оқшаулануды азайту мақсатында сабақтан тыс іс-шараларға тарту.
	7-кезең. Ведомствоаралық өзара іс-қимыл
	Қатыгез қарым-қатынас белгілері расталған жағдайда әлеуметтік педагог: • ақпаратты әкімшілікке жолдайды; • қорғаншылық органдарымен өзара іс-қимылға қатысады; • қажет болған жағдайда психологиялық қолдау орталығын тартады; • баланың құқықтарын қорғауға жәрдем көрсетеді.
	8-кезең. Мониторинг және сүйемелдеу
	Сүйемелдеу кезеңінде әлеуметтік педагог: • бақылау күнделігін жүргізеді; • Айдостың эмоционалдық жағдайын қадағалайды; • мінез-құлқындағы өзгерістерді бақылайды; • педагогтермен тұрақты байланыс орнатады; • қамқоршымен қайта әңгімелер жүргізеді; • отбасылық жағдай динамикасын талдайды. Оң динамика болған жағдайда: • мазасыздық деңгейі төмендейді; • сабаққа қатысуы жақсарады; • оқу мотивациясы қалпына келеді; • бала мектеп ортасына белсендірек араласады. Жағдай нашарлаған жағдайда іс қайта қаралып, ведомствоаралық сүйемелдеу күшейтіледі.

Отбасылық және шағын әлеуметтік қауіп факторлары

Отбасылық және шағын әлеуметтік жағдайлар зорлық-зомбылық пен суицидтік мінез-құлықтың негізгі қауіп факторларына жатады. Әлеуметтік педагог үшін оларды анықтау жұмыс міндеттерінің бірі болып табылады, себебі қолайсыз жағдайлардың көптеген түрлері жанама түрде – білім алушының мінез-құлқы, эмоционалдық жағдайы және айналасындағы адамдармен өзара әрекеттесу ерекшеліктері арқылы көрінеді (12-кесте).

12-кесте. Отбасылық және микросоциалдық қауіп факторлары: әлеуметтік педагогке арналған индикаторлар мен ұсынымдар

Қауіп факторы	Білім алушыда қалай көрінеді	Қауіптің психологиялық тегітері	Әлеуметтік педагогке ұсынылатын әрекеттер
Тұрмыстық зорлық-зомбылық	Қорқыныш, мазасыздық, үйден қашқақтау, агрессия немесе тұйықталу	Базалық қауіпсіздік сезімінің бұзылуы	Жағдайды сақтықпен анықтау; қауіпсіздікті қамтамасыз ету; мамандарды хабардар ету; ведомствоаралық өзара іс-қимыл
Эмоционалдық караусыз қалдыру	Өзін қажетсіз сезіну, тұйықталу, өзін-өзі бағалаудың төмендігі	Эмоционалдық қолдаудың жетіспеушілігі, ішкілендіру (интернализация)	Маңызды ересек тұлғаны бекіту; тұрақты байланыс орнату; білім алушының қатысуын қолдау
Қатаң немесе тұрақсыз тәрбиелеу стильдері	Мазасыздық, агрессия, болжанбайтын мінез-құлық	Сенімнің жоғалуы, орта тұрақсыздығы	Ата-аналармен жұмыс; психологиялық ағартушылық; медиативтік әңгімелер
Ата-аналардың психикалық проблемалары	Эмоционалдық тұрақсыздық, балада жауапкершілік сезімінің күшеюі	Рөлдердің ауысуы	Отбасын мамандарға бағыттау; көмекті үйлестіру
Отбасында психоактивті заттарды (ПАЗ) теріс пайдалану	Жасырындық, ұят сезімі, әлеуметтік оқшаулану	Созылмалы күйзеліс, қауіпсіз емес орта	Ерте анықтау; әлеуметтік қызметтерді тарту

Буллинг және кибербуллинг	Мектептен қашқақтау, қорқыныш, үлгерімнің төмендеуі	Созылмалы виктимизация, тиесілілік сезімінің жоғалуы	Шұғыл араласу; буллингке қарсы шаралар; сыныппен жұмыс
Әлеуметтік оқшаулану	Жалғыздық, достарының болмауы, тұйықталу	Қолдаудың тапшылығы, осалдықтың күшеюі	Қамтылу топтарын қалыптастыру; сүйемелдеу
Педагогтермен жанжалдық қарым-қатынас	Сенімсіздік, көмек сұраудан бас тарту	Мектептің қорғаныш функциясының әлсіреуі	Сенімді қалпына келтіру; медиативтік тәжірибелер
Стигматизация және «жапсырмалар»	Өзін-өзі бағалаудың төмендігі, өз мәселесін іште сақтау	Символикалық зорлық-зомбылық	Мектеп тәжірибелерін өзгерту; педагогтермен жұмыс
Сенімді ересек адамның болмауы	Оқшаулану, көмек алудан бас тарту	Әлеуметтік депривация	Тәлімгер тағайындау; жеке сүйемелдеу

Анықталған факторлар нақтылауға, қауіп деңгейін бағалауға және білім алушыны сүйемелдеу жоспарына енгізуге жатады.

13-кесте. Кәмелетке толмағандарда суицидтік мінез-құлықтың отбасылық және шағын әлеуметтік қауіп факторларын анықтау бойынша әлеуметтік педагог қызметінің кезең-кезеңдік алгоритмі

Кезең	Кезеңнің мазмұны	Әлеуметтік педагогтің қызметі
Бастапқы бақылау	Отбасылық немесе әлеуметтік қолайсыздықтың сыртқы және жанама белгілерін анықтау	Әлеуметтік педагог білім алушының мінез-құлқындағы өзгерістерді бақылайды және келесі белгілерге назар аударады: мазасыздық, тұйықталу, оқу белсенділігінің күрт төмендеуі, қарым-қатынастан қашқақтау, ересектерден немесе құрдастарынан қорқу, жүйелі кешігулер, сабақтан қалулар, күтімсіз сыртқы келбет, эмоционалдық қажудың белгілері.

Бастапқы ақпаратты жинау	Мектеп ортасы арқылы контексті нақтылау	Сынып жетекшісімен, пән мұғалімдерімен, мектеп психологімен әңгімелер жүргізеді. Әртүрлі мамандардың бақылауларын салыстырады; байқалған белгілердің тұрақты, қайталанатын және түрлі жағдайларда көрініс беретін-көрсетпейтінін анықтайды.
Микросоциалдық жағдайды талдау	Балаға жүйедегі қарым-қатынастардағы орнын бағалау	Білім алушының құрдастарымен өзара қарым-қатынасын, достарының бар немесе жоқ екенін, сынып ұжымына қаншалықты кіріге алғанын зерттейді. Буллингтің, оқшауланудың, шеттетілудің, педагогтермен жанжалдардың белгілерін, сондай-ақ мектепте бала үшін маңызды ересек адамның бар-жоғын анықтайды.
Отбасылық контекстті нақтылау	Отбасылық ықтимал қауіп факторларын анықтау	Баламен әңгімелесу, мектеп құжаттарын талдау, ата-аналардың мектеппен өзара әрекеттесуін бақылау арқылы отбасы жағдайын мұқият зерттейді және эмоционалдық немқұрайлылық, қатал тәрбие, отбасылық жанжалдар, қолайсыз ахуал, отбасындағы психоактивті заттарды (ПАЗ) теріс пайдалану, қолдаудың болмауы сияқты белгілерге назар аударады.
Білім алушымен қолдаушы әңгіме жүргізу	Сезімдері мен уайымдарын нақтылауға мүмкіндік беретін қауіпсіз ортаны қалыптастыру	Жеке әңгімелесуді сенімді әрі бағаламайтын түрде жүргізеді, ашық сұрақтарды қолданады, баланың үйдегі және мектептегі жағдайды өзі қалай қабылдайтынын нақтылайды, сондай-ақ жалғыздық, керексіздік, қорқыныш, үмітсіздік

		немесе әлеуметтік шеттетілу сезімдерін анықтайды.
Қауіп деңгейін саралау	Қолайсыздықтың көріну дәрежесін анықтау	Анықталған белгілердің жағдайлық сипатта ма, әлде тұрақты сипатта ма екенін бағалайды, қауіптің төмен, орта немесе жоғары деңгейін айқындайды, сондай-ақ отбасындағы қолайсыз жағдай, буллинг және эмоционалдық оқшаулану сияқты бірнеше фактордың қатар кездесуіне назар аударады.
Жағдайды бағыттау (маршрутизация) туралы шешім қабылдау	Келесі көмек шараларын анықтау	Қауіп деңгейі орташа болған жағдайда мектеп ішінде сүйемелдеуді ұйымдастырады. Қауіп деңгейі жоғары болған жағдайда мектеп психологін, әкімшілікті, ата-аналарды, қажет болған жағдайда сыртқы сүйемелдеу қызметтерін, медициналық, әлеуметтік немесе құқық қорғау құрылымдарын тартуды бастамалайды.
Ата-аналармен және мамандармен өзара әрекеттесу	Бірлескен профилактикалық әрекеттерді үйлестіру	Ата-аналармен немесе заңды өкілдермен кездесу ұйымдастырады, жағдайды айыптаусыз талқылайды және қолдау көрсету жоспарын келіседі; мектеп психологімен, сынып жетекшісімен, әкімшілікпен және сыртқы мамандармен өзара іс-қимылды үйлестіреді.
Сүйемелдеу шараларын іске асыру	Қауіпті азайтуға бағытталған практикалық көмек көрсету	Білім алушымен тұрақты байланысты қамтамасыз етеді, оны қолдаушы ортаға тартуға ықпал етеді, мектептегі оқшаулануды азайтуға, қайтадан

		жәбірленудің алдын алуға және қауіпсіз ересектермен байланысты нығайтуға бағытталған шараларды ұйымдастырады
Кейінгі мониторинг жүргізу	Жағдай динамикасын және көрсетілген көмектің тиімділігін қадағалау	Баланың эмоционалдық жағдайы мен мінез-құлқындағы өзгерістерді жүйелі түрде бақылайды, оң немесе теріс динамиканы тіркейді, қажет болған жағдайда сүйемелдеу тактикасын қайта қарап, пәнаралық көмекті күшейтеді.

Қадамдық алгоритм жұмысты қарапайым бақылаудан бастап, жағдайды жүйелі сүйемелдеуге көшіреді.

Қауіп жағдайларында ата-аналар (заңды өкілдер) профилактикалық жұмыстың негізгі қатысушылары болып табылады. Отбасымен өзара әрекеттесу дер кезінде, әдептілік сақтала отырып құрылады және баланың мүддесін қорғау бойынша күш-жігерді біріктіруге бағытталады (14-кесте).

Ата-аналармен жұмыс мыналарды қамтиды:

- анықталған қолайсыздық белгілері туралы ақпараттандыру;
- психологиялық-ағартушылық жұмыс;
- қолдау шараларын келісу;
- мектеп пен отбасының әрекеттерін үйлестіру.

14-кесте. Кәмелетке толмағандар арасындағы зорлық-зомбылық пен суицидтік мінез-құлықтың алдын алуда әлеуметтік педагогтің ата-аналармен өзара әрекеттесу алгоритмі

Кезеңі	Кезең мазмұны	Әлеуметтік педагогтің қызметі
Отбасымен байланыс орнатуға негіз болатын	Ата-аналармен өзара әрекеттесу қажеттілігінің	Білім алушыда байқалған қауіп белгілерін талдайды: мазасыздық, тұйықталу, эмоционалдық қолайсыздық белгілері, буллингтің көріністері, отбасындағы

бастапқы жағдайларды анықтау	себептерін анықтау	шиеленіс, үмітсіздік, әлеуметтік оқшаулану немесе өз-өзіне зиян келтіру туралы айтылған сөздер; алынған деректерді сынып жетекшісі, педагогтер және психолог ұсынған ақпаратпен салыстырады.
Ата-аналармен кездесуге дайындық	Қауіпсіз және кәсіби өзара іс-қимылды жоспарлау	Кездесуге дейін фактілерді нақтылайды, расталмаған қорытындылардан аулақ болады, мектеп психологі және әкімшілікпен ұстанымды келіседі, әңгімелесудің мақсатын айқындайды, бейтарап тұжырымдарды таңдайды, ата-аналардың ықтимал реакцияларын алдын ала ойластырады және ұсыныстар дайындайды.
Сенімді қарым-қатынас орнату	Құрметке негізделген және айыптаусыз атмосфера құру	Әңгімелесуді баланың әл-ауқатына баса назар аударудан бастайды, қысым көрсетуден және айыптаудан аулақ болады, мектептің мақсаты – отбасын қолдау және мәселені бірлесіп шешу екенін атап өтеді, құпиялылық шектерін және кездесудің мақсатын түсіндіреді.
Мазасыздық тудыратын белгілерді әдепті түрде талқылау	Отбасы мен баланы стигматизацияламай, бақылауларды ұсыну	Ата-аналарға білім алушының мінез-құлқындағы нақты байқалған өзгерістерді хабарлайды, жапсырмалау мен қатаң бағалауларды қолданбайды, болжам емес, фактілерге сүйенеді. Мысалы: көңіл күйдің өзгеруі, белсенділіктің төмендеуі, қарым-қатынастан қашу, қорқыныш, эмоционалдық тұрақсыздық.
Отбасылық жағдай туралы ақпарат жинау	Баланың отбасындағы өмірлік жағдайының контекстін нақтылау	Баланың күн тәртібі, отбасындағы қарым-қатынас, эмоционалдық қолдау деңгейі, жанжалдар, тәрбиелеу ерекшеліктері, стресс тудыратын оқиғалар және үйдегі мінез-құлқы туралы ашық әрі бейтарап сұрақтар қояды; ересектер тарапынан эмоционалдық немқұрайлылық, қатаң бақылау, зорлық-зомбылық, тәуелділік немесе эмоционалдық қолжетімсіздік белгілеріне назар аударады.
Ата-аналарды психологиялық-ағартушылық тұрғыдан ақпараттандыру	Ата-аналардың қауіп-қатерлер мен қолайсыздық белгілері туралы хабардарлығын арттыру	Ата-аналарға зорлық-зомбылық, отбасылық қақтығыстар, эмоционалдық қабылдамау, буллинг, цифрлық ортадағы виктимизация және қолдаудың болмауы суицидтік мінез-құлық қаупін қалай арттыратынын түсіндіреді; ерте араласудың маңызын, баламен сенімді

		қарым-қатынас орнатуды және оның сезімдерін құнсыздандырмаудың қажеттілігін түсіндіреді.
Қолдау жоспарын бірлесіп әзірлеу	Отбасы мен мектептің нақты іс-қимыл қадамдарын келісу	Ата-аналармен бірлесе отырып қысқа әрі шынайы жоспар құрады: балаға эмоционалдық байланысты күшейту, тұрақты әрі сабырлы әңгімелер жүргізу, онлайн ортаны бақылау, үйдегі қақтығыстарды азайту, мінез-құлқындағы өзгерістерді бақылау, психологке жүгіну және қауіп факторларын шектеу.
Пәнаралық көмекті үйлестіру	Мектеп, отбасы және мамандар арасындағы өзара әрекеттесуді ұйымдастыру	Қажет болған жағдайда мектеп психологін, әкімшілікті, медициналық мамандарды, әлеуметтік қорғау қызметтерін немесе өзге де сүйемелдеу құрылымдарын тартады; әрбір қатысушының рөлін және іс-әрекеттердің реттілігін келіседі.
Келісімдерді құжаттау	Кездесу нәтижелері мен қолдау шараларын тіркеу	Әңгімелесу мазмұнын, анықталған қауіп-қатерлерді, ата-аналармен келісілген шараларды, келесі байланыс мерзімдерін және жауапты тұлғаларды қысқаша құжаттайды; жазбаларды кәсіби этика мен құпиялылық талаптарын сақтай отырып жүргізеді.
Отбасын кейінгі сүйемелдеу	Динамиканы бақылау және профилактикалық шараларды түзету	Ата-аналармен байланысты қолдап отырады, баланың жағдайындағы өзгерістерді бақылайды, келісілген шаралардың орындалуын нақтылайды, жағдай нашарлаған жағдайда қайта кездесу ұйымдастырып, пәнаралық көмекті күшейтеді.

Ата-аналармен мазасыздық тудыратын белгілерді талқылауды педагог-психологтың, сынып жетекшісінің және білім беру ұйымы әкімшілігінің қатысуымен жүргізу орынды.

Әлеуметтік педагогтің іс-әрекет алгоритмдері жұмыстың реттілігін анықтайды: қолайсыздық белгілерін анықтау, қауіп деңгейін бағалау және білім алушыны сүйемелдеуді ұйымдастыру.

2.2. Кәмелетке толмағандарды әлеуметтік-педагогикалық сүйемелдеу және ведомствоаралық өзара іс-қимылды ұйымдастыру

Кәмелетке толмағанды әлеуметтік-педагогикалық сүйемелдеу – бұл әлеуметтік педагогтің баланы қолайсыз жағдайларда қолдауға және оның қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған жұмысы. Ол білім алушының мінез-құлқы мен жағдайындағы өзгерістерді бақылауды, оның өмір сүру жағдайларын зерделеуді, отбасымен және педагогтермен өзара әрекеттесуді, ал қажет болған жағдайда басқа мамандар мен қызметтерді тартуды қамтиды. Мұндай жұмыс бір реттік әрекеттермен шектелмейді, балаға қатысты қауіп-қатерлер немесе бейімделу қиындықтары сақталғанша жалғасады.

Әлеуметтік-педагогикалық қолдау түрлеріне мыналар кіреді:

- білім алушымен жеке жұмыс (әңгімелесу, сүйемелдеу, қиын жағдайдағы қолдау);
- отбасымен өзара әрекеттесу (ата-аналарға кеңес беру, отбасына бару, көмек көрсету шараларын түсіндіру);
- сыныппен немесе топпен жұмыс (профилактикалық сабақтар, талқылаулар, іс-шараларға қатысу);
- пәнаралық өзара әрекеттесуді ұйымдастыру (педагог-психологпен, әкімшілікпен, педагогтермен бірлескен жұмыс);
- сыртқы қызметтермен өзара әрекеттесу (қажет болған жағдайда қорғаншылық органдары, денсаулық сақтау, әлеуметтік қорғау қызметтері).

Әлеуметтік-педагогикалық сүйемелдеу мектептің психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметі (ППСК) аясында жүзеге асырылады. Бұл жұмысқа әлеуметтік педагог, педагог-психолог,

сынып жетекшілері және әкімшілік қатысады, ал олардың іс-әрекеттері өзара келісіліп орындалады.

Әлеуметтік педагог әлеуметтік қауіп-қатер факторларын анықтауға жауап береді, баланың өмір сүру жағдайларын зерттейді, отбасымен жұмыс жүргізеді және қажет болған жағдайда басқа мамандар мен қызметтерді тартуды ұйымдастырады. Күрделі жағдайлар бірлесіп қарастырылады, бұл қандай көмек қажет екенін және оған кім жауапты екенін анықтауға мүмкіндік береді (15-кесте).

15-кесте. Қауіп тобына жататын кәмелетке толмағандарды сүйемелдеудегі ППСҚ мамандарының функцияларын бөлу

Лауазымы	Негізгі функциялары	Қосылу негіздері	Құжаттама
Әлеуметтік педагог	Бастапқы анықтау, әлеуметтік диагностика, отбасымен жұмыс, жағдайды (случайды) қарастыру	Зорлық-зомбылық қаупі, буллинг, отбасындағы қолайсыз жағдай, суицидтік қауіп	Оқиға картасы, хабарлама, сүйемелдеу жоспары
Педагог-психолог	Психоэмоционалдық жағдайды бағалау, дағдарыстық көмек, психологиялық сүйемелдеу	Эмоционалдық дағдарыс, өз-өзіне зиян келтіру, суицидтік сипаттағы сөздер	Қорытынды, ұсынымдар, көмек көрсету жоспары
Әкімшілік	Басқарушылық шешімдер қабылдау, әрекет ету алгоритмін іске қосу, сыртқы қызметтермен өзара әрекеттесу	Расталған қауіп, өмірге төнген қауіп, шұғыл әрекет етуді қажет ететін жағдай	Хаттама, тапсырмалар, ресми хабарламалар
Сынып жетекшісі	Бақылау, білім алушыны сыныпта сүйемелдеу, кері байланыс	Сүйемелдеудің барлық кезеңдерінде	Бақылау, мінездеме

ППСҚ құрамында әлеуметтік педагог әлеуметтік-педагогикалық сүйемелдеу компонентін қамтамасыз етеді. Оның қызметі әлеуметтік тәуекел факторларын анықтауға, білім алушының отбасылық жағдайын талдауға, ата-аналармен (заңды өкілдермен) өзара іс-

қимылды ұйымдастыруға, көмекті үйлестіруге және өмірлік қиын жағдайға тап болған кәмелетке толмағандарды сүйемелдеуге бағытталған.

Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу – қызметі мектепшілік профилактиканың негізгі тетігі. Дәл осы қызмет арқылы қолайсыздық белгілерін анықтаудан бастап, білім алушыны түрлі мамандардың қатысуымен бірлесіп сүйемелдеу және көмек көрсетуді ұйымдастыруға көшу жүзеге асырылады.

Білім беру ұйымында психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу кәмелетке толмағандарға қатысты қауіп факторларын уақтылы анықтауға, көмек көрсетуге және білім алушылардың әлеуметтік бейімделуін қолдауға бағытталған үздіксіз үдеріс болып табылады. Ол зорлық-зомбылық, буллинг және суицидтік қауіп жағдайларында ерекше маңызға ие болады.

Жағдайға байланысты сүйемелдеу профилактикалық, дағдарыстық немесе қалпына келтіру сипатында болуы мүмкін. Тікелей қауіпсіздікке қауіп төндірмейтін, бірақ қауіп факторлары бар жағдайда профилактикалық жұмыс жүргізіледі. Зорлық-зомбылық белгілері, өз-өзіне зиян келтіру немесе суицидтік мінез-құлық анықталған жағдайда сүйемелдеу дағдарыстық сипатқа ие болады. Дағдарыстық жағдайдан кейінгі жұмыс білім алушының эмоционалдық жағдайын қалпына келтіруге және оны қауіпсіз білім беру ортасына қайта бейімдеуге бағытталады.

Мамандардың қызметі олардың құзыреті шегінде жүзеге асырылады және келісілген өзара іс-қимылды талап етеді. Әлеуметтік педагог жұмысты үйлестіреді, білім алушымен, отбасымен, педагогтармен және қажет болған жағдайда сыртқы қызметтермен өзара әрекеттесуді қамтамасыз етеді.

Дағдарыстық жағдайда бірінші кезектегі міндет – білім алушының қауіпсіздігін қамтамасыз ету. Сонымен қатар, мазасыздық деңгейін төмендету, сезімдері мен уайымдарын қауіпсіз түрде білдіруге жағдай жасау және қорғаныш сезімін қалпына келтіру маңызды. Параллель түрде қайталама қауіптердің алдын алу, өзін-өзі бағалауды нығайту және қиындықтарды еңсерудің конструктивті тәсілдерін қалыптастыру бойынша жұмыс жүргізіледі.

Әлеуметтік педагогтің педагогикалық сүйемелдеуде тұрған кәмелетке толмағандарды бақылау және мониторингілеу аясындағы жұмысы

Бақылау және мониторингілеу – кәмелетке толмағандарды педагогикалық сүйемелдеу кезінде әлеуметтік педагог қызметінің маңызды құрамдас бөлігі. Бұл қиын өмірлік жағдайда, қауіп тобында немесе эмоционалдық қолайсыздық жағдайында жүрген кәмелетке толмағандарға қатысты ерекше маңызды.

Маманның негізгі міндеті тек проблеманы анықтау ғана емес, сонымен қатар баланың жағдайындағы өзгерістерді, көрсетілетін көмектің тиімділігін және оның қауіпсіздігі мен әл-ауқатына әсер ететін факторларды жүйелі түрде қадағалау.

Мониторинг барысында әлеуметтік педагог кәмелетке толмағандар туралы ақпаратты жинауды, талдауды және жанартуды жүзеге асырады (15-қосымша). Жұмыс сынып жетекшісімен, педагог-психологпен, білім беру ұйымының әкімшілігімен бірлесіп, ал қажет болған жағдайда қорғаншылық органдарымен, психологиялық қолдау орталықтарымен және профилактиканың басқа да субъектілерімен өзара іс-қимыл жасау арқылы жүргізіледі.

Бақылау шеңберінде әлеуметтік педагог:

- баланың отбасылық жағдайын талдайды;

- отбасының әлеуметтік жағдайын зерделейді;
- білім алушының мінез-құлқы мен эмоционалдық жағдайындағы өзгерістерді қадағалайды;
- сабаққа қатысуы мен оқу динамикасын бақылайды;
- қақтығыстар, буллинг, әлеуметтік оқшаулану жағдайларын тіркейді;
- баланың құрдастарымен және педагогтармен өзара әрекеттесуін бақылауды жүзеге асырады;
- білім алушымен және ата-аналармен әңгімелер ұйымдастырады;
- қажет болған жағдайда отбасына баруды жүргізеді;
- ведомствоаралық сүйемелдеуді үйлестіреді;
- жұмыс құжаттамасын және бақылау нысандарын жүргізеді.

Практикалық жұмыс нысандарының бірі — педагогикалық сүйемелдеуде тұрған кәметке толмағандарды бақылау және мониторингілеу нысанын жүргізу болып табылады. Бұл нысан сүйемелдеу мамандарынан келіп түсетін мәліметтерді жүйелеуге және баланың жағдайының динамикасын қадағалауға мүмкіндік береді.

Нысанда мыналар көрсетіледі:

Әлеуметтік педагогтің мәліметтері

Әлеуметтік педагог мыналарды тіркейді:

- отбасы құрамы және баланың әлеуметтік мәртебесі;
- отбасындағы дағдарыстық жағдайлардың болуы;
- отбасылық қақтығыстар фактілері;
- отбасы немесе баланың есепке алынуы туралы мәліметтер;
- отбасына бару нәтижелері;
- қатыгез қарым-қатынас немесе қолайсыз жағдай белгілерінің болуы;

- әлеуметтік депривация, эмоционалдық шеттету немесе ересектер тарапынан бақылаудың болмауы фактілері;

- бастан өткерген күйзеліс жағдайлары туралы мәліметтер (атананың ажырасуы, жақын адамның қайтыс болуы, жоғалту, ұзаққа созылған қақтығыстар және т.б.).

Жұмыстың маңызды бөлігі – баланың тұрмыс жағдайын және оның отбасылық ортадағы қауіпсіздік деңгейін бағалау болып табылады.

Сынып жетекшісімен өзара іс-қимыл

Әлеуметтік педагог сынып жетекшісінен келіп түсетін ақпаратты талдайды:

- білім алушының мінез-құлқындағы өзгерістер;
- құрдастарымен қарым-қатынасы;
- қақтығыстар немесе оқшаулану жағдайлары;
- буллинг белгілері;
- оқу мотивациясының төмендеуі;
- сабаққа қатысудағы өзгерістер;
- баланың ұжымдағы қарым-қатынас ерекшеліктері.

Мұндай ақпарат баланың эмоционалдық жағдайының нашарлауын немесе әлеуметтік бейімделмеу белгілерін уақтылы анықтауға көмектеседі.

Педагог-психологпен өзара іс-қимыл

Сүйемелдеу аясында әлеуметтік педагог педагог-психологпен келесі мәселелер бойынша өзара әрекеттеседі:

- баланың эмоционалдық жағдайы;
- мазасыздық деңгейі;
- депрессиялық күй белгілері;
- суицидтік қауіптің болуы;

- психологиялық диагностиканың нәтижелері;
- қосымша психологиялық көмектің қажеттілігі.

Қажет болған жағдайда мамандар бірлесіп әрі қарайғы сүйемелдеу және профилактикалық жұмыс шараларын айқындайды.

Ведомствоаралық сүйемелдеу

Егер жағдай қосымша көмекті талап етсе, әлеуметтік педагог ведомствоаралық өзара іс-қимылды ұйымдастыруға қатысады:

- қорғаншылық және қамқоршылық органдарымен;
- КҚІЖК;
- психологиялық қолдау орталықтарымен;
- отбасыны қолдау орталықтарымен;
- медициналық ұйымдармен;
- құқық қорғау органдарымен.

Әлеуметтік педагог берілген ұсынымдардың орындалуын, отбасының сүйемелдеуге қатысуын және көрсетілген көмектің нәтижелерін қадағалайды.

Баланың жағдайының динамикасын мониторингілеу

Сүйемелдеу барысында әлеуметтік педагог жүйелі түрде мыналарды бағалайды:

- эмоционалдық жағдайындағы өзгерістер;
- мектептегі бейімделу деңгейі;
- мінез-құлық динамикасы;
- қабылданған шаралардың тиімділігі;
- отбасылық жағдайдағы өзгерістер;
- қауіп факторларының азаюы немесе күшеюі.

Оң динамика байқалған жағдайда сүйемелдеу белгіленген тәртіппен түзетілуі немесе аяқталуы мүмкін. Жағдай нашарлаған

жағдайда маман істі қайта қарауды және қолдау шараларын күшейтуді бастамалайды.

Бақылау және мониторинг нысаны жұмыс және құпия сипатқа ие. Ақпарат тек кәмелетке толмағанды педагогикалық сүйемелдеу, оның құқықтарын қорғау және уақтылы көмек көрсетуді ұйымдастыру мақсатында ғана пайдаланылады.

ПРАКТИКАЛЫҚ КЕЙС – СҮЙЕМЕЛДЕУ АЛГОРИТМІН ҚОЛДАНУ №2 КЕЙС. Әли, 10 жаста	
Көрсеткіш	Сипаттамасы
Әлеуметтік мәртебесі	Дисфункционалды отбасы; ананың алкогольге тәуелділігі; қатыгез қарым-қатынас пен қараусыз қалу қаупі.
Жағдайдың қысқаша сипаттамасы	Әли анасы және туыстарымен бірге тұрады. Анасы алкогольді шамадан тыс пайдаланады, үйде жиі жанжалдар болады, балаға бақылау жеткіліксіз. Баланың ағасы оның тәрбиесіне қатысуға және қамқоршылықты рәсімдеуге дайын.
Анықталған қауіптер	Қатыгез қарым-қатынас қаупі; эмоционалдық қолайсыздық; қараусыз қалу; қолайсыз әлеуметтік ортаның әсері; бала құқықтарының бұзылу қаупі.
Болуы мүмкін көріністер	Мазасыздық, тұйықталу, оқу үлгерімінің төмендеуі, үйден қашқақтау, ересектерге сенімсіздік.
ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГТІҢ ІС-ӘРЕКЕТТЕРІ	
1. Жағдайды анықтау және тіркеу Әлеуметтік педагог сынып жетекшісі мен педагогтерден баланың оқу үлгерімінің төмендеуі, мазасыздық және мінез-құлқындағы өзгерістер туралы ақпарат алады. Бұл мәліметтер жұмыс құжаттамасында тіркеледі.	
2. Баламен әңгімелесу Қауіпсіз жағдайда, қысым көрсетусіз және айыптаусыз жеке әңгіме өткізіледі. Бала үйдегі қақтығыстар мен анасының алкогольді шамадан тыс қолдануы туралы ақпарат береді.	
3. Баланың жағдайын бастапқы бағалау	

Педагог-психологпен және сынып жетекшісімен бірлесіп баланың жағдайына бастапқы бағалау жүргізіледі.

Қолданылатын жұмыс нысандары:

- тұрғын үй-тұрмыстық жағдайды тексеру актісі;
- отбасының әлеуметтік паспорты;
- бақылау күнделігі;
- сабақтарға бақылау жүргізу;
- анасы мен туыстарымен әңгімелесу.

Анықталған жағдайлар:

- балаға бақылаудың жеткіліксіздігі;
- эмоционалдық шиеленіскен орта;
- отбасындағы қолайсыздық белгілері;
- қараусыз қалу қаупі.

4. Әкімшілікті хабардар ету

Әлеуметтік педагог ақпаратты білім беру ұйымының әкімшілігіне береді және педагогикалық сүйемелдеу аясында жағдайды қарауды бастамалайды.

5. Ведомствоаралық өзара іс-қимыл

Баланың қауіпсіздігіне қатер расталған жағдайда келесі органдармен өзара іс-қимыл ұйымдастырылады:

- қорғаншылық және қамқоршылық органдары;
- КҚІЖК;
- отбасыны қолдау орталығы;
- педагог-психолог.

6. Сүйемелдеу жоспарын әзірлеу

Жеке сүйемелдеу жоспары әзірленеді, оған мыналар кіреді:

- әлеуметтік-педагогикалық кеңес беру;
- тұрмыс жағдайын мониторингілеу;
- психологиялық қолдау;
- сабаққа қатысуы мен мінез-құлқын бақылау;
- қамқоршылықты рәсімдеу мәселесін қарастыру;
- отбасын сүйемелдеу.

7. Жағдайды мониторингілеу

Әлеуметтік педагог:

- баланың жағдайын бақылап отырады;
- мінез-құлқындағы өзгерістерді қадағалайды;
- педагогтермен және туыстарымен байланыс орнатады;
- сүйемелдеу іс-шараларының орындалуын бақылайды.

Сүйемелдеудің күтілетін нәтижесі:

- баланың қауіпсіздігін қамтамасыз ету;
- эмоционалдық шиеленісті азайту;

- баланың жағдайын тұрақтандыру;
- кәмелетке толмағанның құқықтарын қорғау;
- отбасыға тұрақты сүйемелдеу мен қолдау ұйымдастыру.

Диагностикалық кезең

Сүйемелдеудің бастапқы кезеңі білім алушыда қолайсыз жағдай белгілерін анықтаумен байланысты. Әлеуметтік педагог білім алушының мінез-құлқын, оның эмоционалдық жағдайындағы өзгерістерді және айналасындағы адамдармен өзара әрекеттесу ерекшеліктерін бақылауға сүйенеді.

Зорлық-зомбылық белгілері мінез-құлықтың күрт өзгеруі, мазасыздық, қорқыныш, ересектермен қарым-қатынастан қашу, денедегі жарақаттардың болуы немесе оларды жасыру арқылы көрінуі мүмкін. Буллинг жағдайында көбіне әлеуметтік оқшаулану, оқу белсенділігінің төмендеуі, мектепке барудан бас тарту, психосоматикалық реакциялар байқалады. Сонымен қатар, кибербуллингті көрсетуі мүмкін цифрлық ортадағы мінез-құлық өзгерістері де талданады.

Суицидтік қауіп белгілеріне өмірдің мәнсіздігі туралы сөздер, әдеттегі іс-әрекеттерге қызығушылықтың жоғалуы, эмоционалдық тұрақсыздық, тұйықталу, өз-өзіне зиян келтіру мінез-құлқы жатады. Қауіпті күшейтетін фактор ретінде қолайсыз отбасылық жағдай қарастырылады: қақтығыстар, қолдаудың болмауы, маңызды ересектермен тұрақсыз қарым-қатынас.

Анықталған өзгерістер тіркеуді және нақтылауды қажет ететін белгілер ретінде қарастырылады.

Диагностикалық жұмыс білім алушының жағдайы туралы ақпаратты жинауға және талдауға бағытталған. Міндетті нысандардың бірі – сыныптың (2-қосымша) және мектептің әлеуметтік паспортын

жүргізу (1-қосымша) болып табылады (№130 бұйрыққа сәйкес). Мектептің (сыныптың) әлеуметтік паспорты білім алушылар мен олардың отбасыларының әлеуметтік құрамын көрсетеді: отбасы түрі, материалдық жағдайы, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың болуы, жетімдік мәртебесі, азаматтығы, әртүрлі есеп түрлеріне қою фактілері.

Бұл деректер профилактикалық жұмысты жоспарлау үшін пайдаланылады. Әлеуметтік паспорт сынып жетекшісімен толтырылады, кейін мектеп деңгейінде жинақталып, ҰБДҚ жүйесінде енгізіледі.

Білім алушы туралы мәліметтерді толтыру кезінде жеке деректерді қорғау туралы заңнама талаптарын сақтау қажет. Қазақстан Республикасының 2013 жылғы 21 мамырдағы № 94-V «Жеке деректер және оларды қорғау туралы» Заңына сәйкес, жеке деректерді жинау және өңдеу деректер субъектісінің немесе оның заңды өкілінің келісімімен жүзеге асырылады, заңда көзделген жағдайларды қоспағанда. Ата-аналар (заңды өкілдер) оларды беру міндеті заңнамамен белгіленбеген мәліметтерді ұсынуға немесе оларды беруден бас тартуға құқылы.

Білім беру ұйымы тек нақты міндеттерді шешу үшін қажетті деректерді ғана сұратады. Алынған ақпарат әлеуметтік паспортты қалыптастыруға, тәрбие және профилактикалық жұмысты ұйымдастыруға пайдаланылады және рұқсатсыз қол жеткізуден әрі таратылудан қорғалуға тиіс.

Жағдайға байланысты қосымша нысандар қолданылады:

Білім алушының сауалнамасы (5-қосымша) баланың өмір сүру жағдайын, отбасы мен сыныптағы қарым-қатынастарын, оның субъективті жағдайын нақтылауға мүмкіндік береді.

Білім алушының картотекасы (6-қосымша) жеке есеп жүргізу үшін қолданылады: онда анықталған қиындықтар, жүргізілген жұмыс және жағдайдағы өзгерістер тіркеледі.

Отбасының әлеуметтік паспорты (картасы) отбасының тұрмыс жағдайы, ата-аналардың жұмыспен қамтылуы, отбасы ішіндегі қарым-қатынас сипаты және ықтимал қауіп-қатерлер туралы мәлімет береді (7-қосымша).

Баланың әлеуметтік паспорты оның мінез-құлық ерекшеліктерін, әлеуметтік байланыстарын, мектеп өміріне қатысу деңгейін және бейімделу барысында туындайтын қиындықтарды көрсетеді (8-қосымша).

Тұрғын үй-тұрмыстық жағдайын тексеру актісі отбасына бару кезінде жасалып, нақты тұрмыс жағдайларын тіркейді (9-қосымша).

Сауалнамалар мен анкеталар жекелеген жағдайларда – белгілі бір аспектілерді нақтылау қажет болған кезде (мысалы, буллинг, мазасыздық, оқшаулану) қолданылады.

Сабақты бақылау парағы білім алушының оқу жағдайындағы мінез-құлқын: жұмысқа қатысуын, құрдастарымен өзара әрекеттесуін, ескертулерге реакциясын тіркеуге мүмкіндік береді (10-қосымша).

Бақылау күнделігі білім алушының мінез-құлқы мен эмоционалдық жағдайындағы өзгерістерді тіркеу үшін жүргізіледі. Онда қайталанатын реакциялар, қарым-қатынас ерекшеліктері, сынып өміріне қатысуы, жанжалдар немесе оқшаулану жағдайлары белгіленеді. Жазбалар баланың жағдайының уақыт өте келе қалай өзгертетінін бақылауға және бір реттік көріністерді тұрақты белгілерден ажыратуға мүмкіндік береді (10-қосымша).

Зорлық-зомбылық белгілерін анықтау актісі негіздер болған жағдайда рәсімделеді және байқалған физикалық, мінез-құлықтық әрі эмоционалдық көріністерді тіркейді.

Нысандар жағдайдың ерекшелігі ескеріле отырып таңдалады: отбасымен жұмыс кезінде бір құралдар қолданылса, сыныптағы бақылау барысында басқа құралдар пайдаланылады.

Қолайсыз жағдайлардың белгілері анықталған кезде әлеуметтік педагог әкімшілік пен педагог-психологті хабардар етеді, жағдайды қарастыруды бастамалайды және ата-аналардың (заңды өкілдердің) қатысуын қамтамасыз етеді.

Отбасымен жұмыс қысым көрсетусіз ұйымдастырылып, баланың мүддесі үшін әрекеттерді үйлестіруге бағытталады. Қажет болған жағдайда ата-аналарға көмек көрсетудің ықтимал түрлері мен қолдау қызметтеріне жүгіну тәртібі түсіндіріледі.

Зорлық-зомбылықтың ықтимал жағдайлары туралы ақпарат білім алушылардан, педагогтерден, ата-аналардан, сондай-ақ сыртқы арналар арқылы (соның ішінде 111 байланыс орталығы арқылы) келіп түсуі мүмкін. Ақпаратқа уақтылы әрекет етпеу немесе оны жасыруға жол берілмейді.

Жағдайды бағалау мамандармен бірлесіп жүргізіледі. Білім алушының тұрмыс жағдайы, мінез-құлқы, эмоционалдық жай-күйі және күйзеліс факторларының болуы ескеріледі. Жекелеген белгі емес, олардың жиынтығы мен уақыт өте келе өзгерістері бағаланады.

Диагностикалық кезеңнің нәтижесі ретінде қауіп деңгейі анықталып, одан кейінгі әрекеттер таңдалады.

Қауіп деңгейі жоғары болған жағдайда, ең алдымен білім алушының қауіпсіздігін қамтамасыз ету міндеті қойылады. Әлеуметтік

педагог байланыс орнатып, бастапқы қолдау көрсетеді және мамандардың әрекеттерін үйлестіреді.

Жұмыс құпиялылық пен қауіпсіздік сақталған жағдайда, қысым көрсетусіз және бағалау пікірлерінсіз жүргізіледі. Шиеленіс көздерін анықтап, қажетті мамандарды дер кезінде тарту маңызды.

Бағалау нәтижелері бойынша жеке сүйемелдеу жоспары әзірленеді. Онда нақты шаралар, мерзімдер және жауапты тұлғалар белгіленеді. Әлеуметтік педагог жоспардың орындалуын үйлестіреді, отбасы, педагогтер және сыртқы қызметтермен өзара әрекеттесуді қамтамасыз етеді, білім алушыны қолдаушы ортаға тартуға ықпал етеді (16-кесте).

16-кесте. Диагностикалық кезеңдегі әлеуметтік педагогтің әрекеттері келесі реттілік бойынша жүзеге асырылады:

№		Әрекеттері	Мерзімі	Қатысушылар	Нәтиже
1	Сигналды қабылдау	Ақпаратты қабылдау, қауіпсіздікті қамтамасыз ету	Дереу	Әкімшілік, психолог	Жағдайды тіркеу
2	Алғашқы тексеру	Ақпаратты нақтылау, әңгімелесу	Анықталған күні	Педагогтер, психолог	Бастапқы бағалау
3	Жедел әрекет ету	Қауіпсіздікті қамтамасыз ету, хабардар ету	Дереу	Әкімшілік, қызметтер	Әрекет ету
4	Сүйемелдеу жоспары	Жағдайды қарастыру, әрекеттерді бөлу	1–3 күн	Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметі, отбасы	Жеке жоспар
5	Мониторинг жүргізу	Жағдайды бақылау	Тұрақты түрде	Мамандар	Өзгеріс динамикасын бақылау

Келесі кезеңде білім алушының жағдайына бақылау жүргізіліп, қажет болған жағдайда сүйемелдеу шаралары түзетіледі. Әлеуметтік

педагог динамиканы, әлеуметтік бейімделу деңгейін және қоршаған ортамен өзара әрекеттесу сипатын қадағалайды.

Ведомствоаралық ынтымақтастық

Ведомствоаралық өзара іс-қимыл баланың әл-ауқатсыздығын дер кезінде анықтау, оның құқықтарын қорғау және қауіп жағдайларында көмек көрсетуді ұйымдастыру үшін қажет. Тәжірибеде ол мектеп ресурстарымен шектелмей, сыртқы қызметтерді тартуға мүмкіндік береді.

Әлеуметтік педагогтің отбасымен және сыртқы құрылымдармен жұмысы баланың өмір сүру жағдайын ескере отырып құрылады. Дәл осы жағдайлар көбіне қауіп-қатердің сипатын айқындайды. Өзара әрекеттесу жұмыс және үйлестіру сипатында болып, мамандардың іс-қимылын келісуге бағытталады.

Бұл жұмыстың орталығында баланың қауіпсіздігі тұрады. Ол өзара байланысты бірнеше аспектіні қамтиды:

- физикалық қауіпсіздік – зорлық-зомбылық қаупінің және денсаулыққа зиян келтірудің болмауы;
- психологиялық қауіпсіздік – тұрақтылық, қорғаныш және қолдау сезімі;
- эмоционалдық қауіпсіздік – айыпталу қорқынышынсыз сезімдер мен уайымдарды еркін білдіру мүмкіндігі;
- әлеуметтік қауіпсіздік – қолайлы әлеуметтік ортаның болуы, немқұрайлылықтың, оқшауланудың және жағымсыз ықпалдың болмауы;
- құқықтық қауіпсіздік – баланың құқықтарының сақталуы, кемсітушіліктен, зорлық-зомбылықтан және өзге де заң бұзушылықтардан қорғалуы.

Осы жағдайларды қамтамасыз ету сүйемелдеуге қатысатын барлық тараптардың басым міндеті болып табылады.

Көмек мамандардың келісілген әрекеттері арқылы ұйымдастырылады. Мұндай тәсіл жағдайды кешенді қарастыруға, маңызды факторларды назардан тыс қалдырмауға және әртүрлі қызметтердің ресурстарын пайдалануға мүмкіндік береді. Бұл ретте құпиялылық сақталады, ал шешімдер баланың мүддесін негізге ала отырып қабылданады.

Әлеуметтік педагог үйлестіруші рөл атқарады. Ол ақпаратты белгіленген тәртіппен береді, мамандардың өзара әрекеттесуін ұйымдастырады және қабылданған шешімдердің орындалуын қадағалайды.

Кәмелетке толмаған баланы сүйемелдеу аясында келесі қызметтермен өзара әрекеттесу жүзеге асырылады (17-кесте).

Кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссия

Отбасындағы қолайсыз жағдай анықталған кезде, ата-аналық міндеттердің тиісті деңгейде орындалмауы немесе құқық бұзушылық қаупі туындаған жағдайда тартылады. Жағдайға қатысты материалдарды қарайды және ведомствоаралық деңгейде шешімдер қабылдайды.

Әлеуметтік педагог материалдарды дайындайды, жағдайды нақтылауға қатысады және қабылданған шешімдерді сүйемелдеу аясында жүзеге асырады.

Ювенталды полиция бөлімі

Баланың өмірі мен денсаулығына қауіп төнгенде, зорлық-зомбылық фактілері, қараусыз қалу немесе құқық бұзушылық

жағдайларында тартылады. Тексеру жүргізіп, жедел әрекет ету шараларын қабылдайды.

Әлеуметтік педагог ақпаратты әкімшілік арқылы береді, сүйемелдеуге қатысады және отбасымен өзара әрекеттеседі.

Қорғаншылық және қамқоршылық органдары

Отбасында баланың қауіпсіздігіне қауіп төнген жағдайда тартылады. Тұрғын үй-тұрмыстық жағдайын тексеру жүргізеді және баланың құқықтарын қорғау бойынша шешімдер қабылдайды.

Әлеуметтік педагог ақпарат береді, тексеру жұмыстарына қатысады және отбасын сүйемелдейді.

Әлеуметтік қорғау органдары

Әлеуметтік және материалдық көмек көрсету қажет болған жағдайда тартылады. Әлеуметтік педагог қолдау мүмкіндіктері туралы ақпарат береді және көмекті рәсімдеуге жәрдемдеседі.

Денсаулық сақтау ұйымдары

Медициналық немесе психиатриялық көмек қажет болғанда, сондай-ақ зорлық-зомбылыққа күдік туған жағдайда тартылады.

Әлеуметтік педагог бағыттау жүргізіп, медициналық мамандармен өзара әрекеттесуді қамтамасыз етеді.

Психологиялық қолдау орталықтары

Тереңдетілген диагностика және түзету көмегін көрсетеді.

Әлеуметтік педагог бағыттауға жәрдемдеседі және алынған ұсыныстарды жұмыста ескереді.

Отбасын қолдау орталықтары

Өмірлік қиын жағдайға тап болған отбасылармен жұмыс жүргізеді.

Әлеуметтік педагог өзара әрекеттесуді ұйымдастырады және отбасын сүйемелдейді.

Балалардың құқықтарын қорғау басқармасы

Баланың құқықтары бұзылған жағдайда тартылады.

Әлеуметтік педагог өтініш беруді бастамалайды және сүйемелдеуге қатысады.

Білім бөлімі

Алдын алу жұмысының үйлестірілуі мен бақылауын жүзеге асырады.

Әлеуметтік педагог сүйемелдеу және көмек көрсетуді ұйымдастыру мәселелері бойынша өзара әрекеттеседі.

Жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған білім беру ұйымдары

Қиын жағдайға ұшыраған балаларды қабылдайды, уақытша орналастыруды және сүйемелдеуді қамтамасыз етеді. Әлеуметтік педагог баланы жолдау және кейінгі сүйемелдеу процесіне қатысады.

Өзара әрекеттесу келесі тәсілдер арқылы жүзеге асырылады:

- уәкілетті органдармен жұмыс байланыстарын орнату;
- ведомствоаралық консилиумдар өткізу;
- бірлескен іс-қимылдарды келісу;
- қабылданған шешімдерді құжаттандыру.

Әлеуметтік педагог:

- күрделі жағдайларды қарастыруды бастамалайды;
- мамандардың өзара әрекеттесуін ұйымдастырады;
- сүйемелдеу жоспарын әзірлеуге қатысады;
- қабылданған шешімдердің орындалуын тіркейді және бақылайды.

Нәтижелер хаттамалар және жеке сүйемелдеу жоспарлары түрінде рәсімделеді.

Тікелей қауіп болған жағдайда әрекеттер шұғыл түрде жүзеге асырылады:

- бала қараусыз қалдырылмайды;
- ақпарат дереу әкімшілікке және педагог-психологқа беріледі;
- ата-аналар (заңды өкілдер) хабардар етіледі;
- қажет болған жағдайда медициналық және құқық қорғау

органдары тартылады.

17-кесте. Ведомствоаралық өзара әрекеттесудің маршруттық картасы

Жағдаят	Ақпарат қайда беріледі	Бастамашы	Мерзімі
Жоғары суицидтік қауіп	Денсаулық сақтау ұйымы, психологиялық қолдау орталығы	Әкімшілік, психолог, әлеуметтік педагог	Дереу
Зорлық-зомбылыққа күдік	Қорғаншылық және қамқоршылық органдары, ювеналды полиция, денсаулық сақтау ұйымы	Әкімшілік, әлеуметтік педагог	Дереу
Өмірлік қиын жағдайдағы отбасы	Кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі комиссия (КІЖК), әлеуметтік қорғау органдары, отбасын қолдау орталықтары	Әлеуметтік педагог	Анықталған күні
Буллинг, кибербуллинг	Әкімшілік, мектеп комиссиясы, қажет болған жағдайда полиция	Әкімшілік, әлеуметтік педагог	Хабарлама түскен күні

Отбасы сүйемелдеу процесінің міндетті қатысушысы ретінде қарастырылады. Ата-аналармен (заңды өкілдермен) өзара

әрекеттесудің қаншалықты дұрыс жолға қойылуы жұмыстың нәтижесіне едәуір әсер етеді.

Отбасымен жұмыс келесі бағыттарға негізделеді:

- баланың жағдайы мен анықталған қауіп-қатерлер туралы ақпарат беру;
- қолдау шараларын талқылау және келісу;
- баламен сындарлы өзара әрекеттесу дағдыларын қалыптастыру;
- оның эмоционалдық қолдауына жағдай жасау.

Тәжірибеде жеке консультациялар, бірлескен кездесулер, сондай-ақ ата-аналардың педагогикалық ағарту бағдарламаларына қатысуы қолданылады.

Ведомствоаралық өзара әрекеттесудің тиімділігі көбінесе жұмысты ұйымдастыруға байланысты анықталады. Тәжірибеде келесі шарттарды басшылыққа алу ұсынылады

- ақпарат уақтылы беріледі;
- қатысушылардың функциялары алдын ала айқындалады;
- мамандардың әрекеттері келісілген;
- құпиялылық сақталады;
- шешімдер баланың мүддесі мен қауіпсіздігін ескере отырып қабылданады.

Ведомствоаралық өзара әрекеттесу мәселені анықтаудан бастап сүйемелдеуге дейінгі үздіксіз көмек жүйесін құруға мүмкіндік береді.

Әлеуметтік педагогтің рөлі әрекеттерді үйлестіру, өзара іс-қимылды ұйымдастыру және жұмыстың сабақтастығын қамтамасыз ету болып табылады. Бұл қауіп-қатерлерге уақтылы әрекет етуге және дағдарыстық жағдайлардың дамуының алдын алуға мүмкіндік береді.

2.3. Әлеуметтік педагогтің білім алушылармен, ата-аналармен және педагогтермен жұмысының заманауи формалары мен әдістері

Мектептегі профилактикалық жұмыс бастапқы профилактикадан басталады. Оның мақсаты – қауіпсіз білім беру ортасын қалыптастыру, білім алушылардың қарым-қатынас жасау, өзін-өзі реттеу, қауіпсіз мінез-құлық дағдыларын дамыту және көмекке дер кезінде жүгіну қабілетін қалыптастыру.

Профилактика үш деңгейде жүргізіледі: бастапқы, қайталама және үшінші деңгей. Жұмыс түрлері білім алушылардың жас ерекшеліктерін, мектеп ортасының ерекшеліктерін, қауіп деңгейін және сүйемелдеу міндеттерін ескере отырып таңдалады.

Бастапқы профилактика барлық білім алушыларды қамтиды. Бұл деңгейде сынып сағаттары, жалпы мектептік іс-шаралар, акциялар, тренингтер, өмірлік дағдыларды дамыту сабақтары, бейімделуге бағытталған іс-шаралар, сондай-ақ сыныптардағы әлеуметтік-психологиялық климатты зерттеу жүргізіледі.

Қайталама профилактика ерекше назарды қажет ететін білім алушылармен жүргізіледі. Бұл – эмоционалдық қолайсыздық белгілері, әлеуметтік оқшаулану, буллинг, отбасылық қиындықтар немесе деструктивті мінез-құлық байқалатын балалар. Жұмыс бақылауды, кеңес беруді, отбасын сүйемелдеуді, мамандармен өзара әрекеттесуді және мақсатты профилактикалық шараларды қамтиды.

Үшінші деңгейлі профилактика дағдарыстық жағдайлардан кейін қолданылады: зорлық-зомбылық, суицид әрекеті немесе басқа да ауыр оқиғалардан соң. Негізгі міндет – дағдарыстың салдарын азайту, қайталануын болдырмау және білім алушыны қауіпсіз мектеп ортасына

қайта бейімдеу. Бұл деңгейде жеке сүйемелдеу жоспары, мамандардың бірлескен жұмысы және отбасының қолдауы ерекше маңызды.

Профилактикалық іс-шаралар қорқытуға негізделмеуі тиіс. Олардың мазмұны білім алушыларға өмір мен денсаулықтың құндылығын түсінуге, жеке шекараларды құрметтеуге, көмекке жүгінуге және қиын жағдайдағы адамдарға қолдау көрсетуге көмектесуі қажет.

Профилактика сонымен қатар білім алушылардың маңызды іс-әрекеттерге қатысуына жағдай жасауды қамтиды: спорт, шығармашылық, волонтерлік және әлеуметтік жобалар. Мұндай қатысу әлеуметтік оқшаулану қаупін төмендетіп, қорғаныш факторларын нығайтуға ықпал етеді.

Жұмыстың деңгейлерін түсінуді жеңілдету үшін профилактикалық жұмыс деңгейлері *18-кестеде* берілген.

18-кесте. Білім беру ұйымындағы профилактикалық жұмыс деңгейлері

Профилактика деңгейі	Мақсаты	Жұмыстың негізгі мазмұны	Әлеуметтік педагогтің жұмыс түрлері
Бастапқы	Зорлық-зомбылық пен суицидтік мінез-құлықтың алдын алу	Қауіпсіз ортаны қалыптастыру, өмірлік дағдыларды дамыту, жалпы мектептік және топтық профилактикалық іс-шаралар	Әлеуметтік-эмоционалдық дағдыларды дамытуға арналған сынып сағаттары мен тренингтер; профилактикалық әңгімелесулер; қауіпсіз мектеп бағдарламаларын әзірлеуге қатысу; акциялар мен ақпараттық науқандар өткізу; білім алушылардың

			жалпы әл-ауқат деңгейін диагностикалау; педагогтер мен ата-аналарға профилактика мәселелері бойынша кеңес беру.
Қайталама	Ерте анықтау және дағдарыстың дамуының алдын алу	Қауіп-қатер тобына жататын білім алушыларды сүйемелдеу, отбасымен жұмыс, мақсатты профилактикалық шаралар.	«Қауіп-қатер тобына» жататын білім алушылармен жеке консультациялар; әлеуметтік-педагогикалық диагностика; отбасына патронаж жүргізу; шағын түзету-дамыту топтарын ұйымдастыру; педагогтермен және психологпен өзара әрекеттесу; жеке сүйемелдеу жоспарларын әзірлеу.
Үшінші деңгейлі	Дағдарыс салдарын азайту және қайталану жағдайларының алдын алу	Жеке сүйемелдеу, пәнаралық көмек, дағдарыстан кейінгі қолдау	Дағдарыстық кеңес беру; ұзақ мерзімді жеке сүйемелдеу; ведомствоаралық өзара әрекеттесуге қатысу (медициналық және әлеуметтік қызметтер); оңалту бағдарламалары; білім алушының жағдайын мониторингтеу; отбасына қолдау көрсету; мамандардың көмегін үйлестіру.

Мұндай тәсіл профилактиканы мектептің күнделікті жұмысының бір бөлігіне айналдыруға, оны тек мәселе туындаған кезде ғана

берілетін бір реттік жауап емес, жүйелі процесс ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Білім алушылармен жұмыс түрлері

Білім алушылармен профилактикалық жұмыс бұқаралық, топтық және жеке формалардың үйлесімі арқылы құрылады. Бұл тәсіл барлық білім алушыларды қамтып, қауіп деңгейінің әртүрлілігін ескеруге мүмкіндік береді.

Жұмыс формасын таңдау жас ерекшелігіне, нақты жағдайға және сүйемелдеу міндеттеріне байланысты.

Бұқаралық формалар. Бұқаралық іс-шаралар барлық білім алушыларға бағытталады және мектептегі қауіпсіз мінез-құлықтың жалпы ережелерін қалыптастырады.

Қолданылады:

- жалпы мектептік іс-шаралар (психология апталығы, толеранттылық күндері, буллингке қарсы акциялар);
- ақпараттық материалдар (жаднамалар, буклеттер, бейнемазмұн, жарияланымдар);
- қауіпсіздік сабақтары, соның ішінде киберқауіпсіздік мәселелері;
- әлеуметтік акциялар, волонтерлік бастамалар;
- байқаулар, фестивальдер, тақырыптық күндер.

Мұндай формалар зорлық-зомбылықтың жол берілмейтіндігі туралы ортақ түсінік қалыптастыруға және мектепте бірыңғай ақпараттық кеңістікті сақтауға ықпал етеді.

Маңыздысы – іс-шаралар интерактивті болып, білім алушыларды белсенді қатыстыруы қажет, тек формалды ақпарат берумен шектелмеуі тиіс.

Топтық формалар. Топтық жұмыс күрделі тақырыптарды талқылау және дағдыларды қалыптастыру үшін қолданылады (19-кесте).

Негізгі формалар:

- сынып сағаттары;
- тақырыптық сабақтар;
- тренингтер;
- пікірталастар және жағдайларды талдау;
- форум-театр;
- ойын форматтары (квестер).

Топтық жұмыс білім алушыларға:

- қиын жағдайларды қауіпсіз ортада талқылауға;
- қарым-қатынас дағдыларын дамытуға;
- жанжалды жағдайларды шешуді үйренуге мүмкіндік береді.

Өткізу барысында келесі қағидаларды сақтау маңызды:

- қатысудың еріктілігі;
- құпиялылық;
- бағалау пікірлерінсіз құрметті қарым-қатынас;
- жекелеген тапсырмалардан бас тарту мүмкіндігі.

19-кесте. Топтық жұмыстың негізгі формалары

Формасы	Қашан қолдану керек	Мақсаты	Өткізу ерекшеліктері
Сынып сағаты	Профилактика	Құндылықтар мен ұстанымдарды	Формалды сипаттың болуына жол бермеу
Тренинг	Дағдыларды қалыптастыру	Өзін-өзі реттеу, коммуникация	Қауіпсіз және сенімді атмосфера

Тақырыптық сабақ	Жағдайларды талдау	Сын тұрғысынан ойлауды дамыту	Кейстерді қолдану
Форум-театр	Жанжалды жағдайлармен жұмыс	Мінез-құлық үлгілерін пысықтау	Эмоционалдық жүктемені бақылау
Квест	Профилактика	Қатыстыру және дағдыларды бекіту	Ойын мен мазмұнды үйлестіру

Тренингтік жұмыс

Тренингтер практикалық дағдыларды қалыптастыру және пысықтау үшін қолданылады (20-кесте).

Негізгі бағыттар:

- эмоцияларды басқару;
- қарым-қатынас дағдыларын дамыту;
- жеке шекараларды құрметтеу;
- стресс жағдайларын жеңе білу;
- жанжалды шешу.

Мұндай жұмыс білім алушыларға саналы әрекет етуге және қауіпсіз мінез-құлық тәсілдерін таңдауға көмектеседі.

20-кесте. Тренинг түрлері

Тренинг түрі	Мақсаты	Мақсатты топ	Күтілетін нәтиже
Өзін-өзі реттеу	Мазасыздықты төмендету	5–11 сыныптар	Тұрақты эмоционалдық жағдай
Коммуникативтік	Қарым-қатынасты дамыту	6–11 сыныптар	Жанжал деңгейінің төмендеуі
Толеранттылық	Басқаларға құрмет көрсету	5–11 сыныптар	Агрессияның азаюы Көмекке

			жүгінуге дайындық
Өміршендік	Қиындықтарға бейімделу	7–11 сыныптар	- Көмекке жүгінуге дайындық

Жеке жұмыс

Жеке жұмыс қауіп-қатер тобына жататын білім алушылармен жүргізіледі.

Жеке жұмыс:

- жеке әңгімелесулерді;
- қиын жағдайларда сүйемелдеуді;
- бейімделу кезеңінде немесе дағдарыстан кейін қолдау көрсетуді;
- маңызды іс-әрекетке тартуға көмектесуді қамтиды.

Мұндай жұмыс баланың нақты жағдайын ескеруге және мақсатты көмек көрсетуге мүмкіндік береді.

Жеке бағыттағы маңызды жұмыс – білім алушыларды маңызды іс-әрекетке тарту:

- үйірмелер мен секцияларға қатысу;
- спорттық және шығармашылық іс-шаралар;
- волонтерлік жобалар;
- ұжымдық бастамалар.

Бұл әлеуметтік оқшаулану қаупін төмендетіп, білім алушылардың тұрақтылығын нығайтады.

Ата-аналармен жұмыс мазмұны отбасылық жағдайдың сипатына, қауіп деңгейіне және қолайсыздықтың айқындылығына байланысты анықталады. Әлеуметтік қауіпті жағдайда тұрған отбасыларға қатысты жеке оңалту бағдарламасы әзірленеді. Ол отбасына баруды,

консультация беруді, патронажды, көмекті үйлестіруді және қажет болған жағдайда басқа мамандар мен қызметтерді тартуды қарастырады.

Отбасымен жұмыс, әдетте, консультациядан басталады. Оның барысында әлеуметтік педагог қолайсыздықтың себептерін, отбасы ішіндегі қарым-қатынас ерекшеліктерін, тәрбиелеудегі қиындықтарды, отбасының ресурстарын және ата-аналардың ынтымақтастыққа дайындығын нақтылайды. Жағдайды бастапқы зерделеу нәтижесіне қарай әрі қарайғы сүйемелдеу формалары мен қолдау шаралары айқындалады (12-қосымша)

Ата-аналармен профилактикалық жұмыста жеке де, топтық та өзара әрекеттесу формалары қолданылады. Жеке жұмыс консультация беруді, патронажды, отбасылық кеңес беруді, әлеуметтік және құқықтық көмек алу кезінде сүйемелдеуді, сондай-ақ отбасын мамандарға және уәкілетті қызметтерге бағыттауды қамтиды. Топтық жұмыс ата-аналардың құзыреттілігін арттыруға, жанжалдардың алдын алуға, баламен сындарлы қарым-қатынас дағдыларын дамытуға және зорлық-зомбылықсыз тәрбиелеу тәсілдерін қалыптастыруға бағытталған.

	№3 Кейс. Алина, 15 жаста
Көрсеткіш	Сипаттамасы
Әлеуметтік мәртебесі	Формалды тұрғыдан қолайлы отбасы, бірақ ата-аналармен қарым-қатынаста эмоционалдық алшақтық байқалады.
Жағдайдың қысқаша сипаттамасы	Алина тұйықтала бастаған, оқу үлгерімі төмендеген. Сынып жетекшісі «өмірдің мәнсіздігі» туралы айтылған сөздерді хабарлайды. Өзін-өзі зақымдау белгілері бар.
Анықталған қауіптер	Суицидтік қауіп; эмоционалдық қолайсыздық; аутодеструктивті мінез-құлық; ересектермен сенімді қарым-қатынастың болмауы.

Болуы мүмкін көріністер	Тұйықталу, апатия, көңіл-күйдің құбылуы, оқуға және қарым-қатынасқа қызығушылықтың жоғалуы, өзін-өзі зақымдау іздері.
ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГТІҢ ІС-ӘРЕКЕТТЕРІ	
1. Анықтау және бастапқы әрекет ету Әлеуметтік педагог ақпаратты тіркейді, білім алушыны мектеп ішінде назардан тыс қалдырмай, сүйемелдеуді қамтамасыз етеді. 2. Жеке әңгіме Қысымсыз және бағалаусыз, тыныш жағдайда жеке әңгіме жүргізіледі. Баланың эмоционалдық жағдайы және қауіп факторлары нақтыланады. 3. Мамандарды хабардар ету Педагог-психолог пен білім беру ұйымының әкімшілігіне дереу ақпарат беріледі. 4. Бастапқы бағалау Мамандармен бірлесіп баланың эмоционалдық жағдайы мен отбасылық ахуалына бағалау жүргізіледі. Қолданылатын жұмыс нысандары: • білім алушымен әңгімелесу; • бақылау күнделігі; • сабақтарға бақылау жүргізу; • ата-аналармен әңгімелесу; • мінез-құлық пен үлгерімдегі өзгерістерді талдау. 5. Педагогикалық сүйемелдеуді ұйымдастыру Педагог-психологтің, ата-аналардың және әкімшіліктің қатысуымен жеке сүйемелдеу жоспары әзірленеді. Әлеуметтік көмектің қысқаша жоспары: • ата-аналарға әлеуметтік-педагогикалық кеңес беру; • білім алушының эмоционалдық жағдайын тұрақты бақылау; • педагог-психологпен өзара іс-қимыл жасау; • қауіпсіз мектеп ортасын қолдау; • сабаққа қатысуы мен оқу жүктемесін бақылау; • қажет болған жағдайда ведомствоаралық сүйемелдеуді ұйымдастыру; • баланың жағдай динамикасын мониторингілеу. Сүйемелдеудің күтілетін нәтижесі: • білім алушының қауіпсіздігін қамтамасыз ету; • эмоционалдық шиеленісті азайту; • қайталанатын өзін-өзі зақымдаудың алдын алу; • ата-аналарды сүйемелдеу процесіне тарту; • балаға тұрақты қолдау жүйесін ұйымдастыру.	

Ата-аналарды педагогикалық ағарту ерекше маңызды болып табылады. Оның мазмұнына жасөспірімдік кезеңнің жас ерекшеліктері мен дағдарыстық сипаттары, эмоционалдық қолайсыздық белгілері, буллингтің алдын алу, интернет-қауіптер, қауіпсіз мінез-құлықты қалыптастыру, сондай-ақ отбасында эмоционалдық қолдауға негізделген өзара әрекеттесуді дамыту мәселелерін енгізу орынды.

Бұл жұмыста ата-аналарды педагогикалық қолдау орталығының ресурстары, ата-аналар клубтары, тақырыптық консультациялар және қолдау топтары пайдаланылуы мүмкін.

Білім алушылар мен ата-аналарға әлеуметтік-педагогикалық консультация беру

Әлеуметтік-педагогикалық консультация беру жағдайды түсіну, шиеленісті азайту және келесі қадамдарды анықтау қажет болғанда қолданылады (21-кесте).

Жұмыс әңгімелесу арқылы жүргізіледі, оның барысында тек ақпарат жинау ғана емес, сонымен қатар сенімді байланыс орнату маңызды. Әңгіме тыныш, қысым көрсетусіз және бағалаусыз түрде өтеді – бұл әсіресе баламен жұмыс кезінде маңызды.

Ата-аналар үшін, әдетте, нақты кері байланыс маңызды: не болып жатқаны, неге назар аудару керек, қандай әрекеттер жасауға болатыны түсіндіріледі.

Консультация бір кездесумен шектелмей, сүйемелдеу процесі барысында жалғасады.

Консультация мазмұны жағдайға байланысты анықталады. Кейде әңгіме нақты бір оқиғаға – жанжалға, сабаққа қатыспауға, мінез-құлықтағы өзгерістерге қатысты болады. Ал басқа жағдайларда

отбасылық қарым-қатынасқа немесе баланың эмоционалдық жағдайына байланысты тұрақты қиындықтар талқыланады.

Әңгіме нақты шешімдермен аяқталуы маңызды: мектеп тарапынан қандай әрекеттер жасалатыны, отбасы қандай қадамдар жасай алатыны, қосымша қай мамандарға жүгінуге болатыны көрсетіледі. Баламен жұмыс барысында келісімдер түсінікті түрде қалыптастырылады. Ата-аналармен жұмыс кезінде әрекеттер келісіліп, нақты бағдарлар арқылы белгісіздік азайтылады.

21-кесте. Әлеуметтік-педагогикалық консультация кезеңдері

Кезең	Әлеуметтік педагогтің әрекеттері	Фраза үлгілері
Байланыс орнату	Әңгімелесуді тыныш бастайды, кездесудің мақсатын түсіндіреді, қауіпсіз жағдай жасайды	«Біз қазір жағдайды түсіну үшін тыныш сөйлесеміз» «Бұл жерде ашық айтуға болады, бұл көмек көрсету үшін маңызды»
Жағдайды нақтылау	Фактілерді анықтайды, ашық сұрақтар қояды, қысым көрсетпей егжей-тегжейін нақтылайды	«Бұл әдетте қалай болатынын айтып беріңізші» «Сіз мұны алғаш рет қашан байқадыңыз?»
Жағдай мен себептерді айқындау	Сезімдерді атауға көмектеседі, ықтимал себептерге назар аударады, айтылғандарды абайлап қорытындылайды	«Мен дұрыс түсіндім бе, бұл жағдайда сізге... болған?» «Бұл ...-мен байланысты сияқты»
Шиеленісті азайту	Қолдау көрсетеді, уайым-қайғыны қалыпты жағдай ретінде қабылдайды, бағалау мен	«Мұндай жағдайда көп адамдар ұқсас сезімдерді бастан кешіреді» «Бұл туралы айтып отырғаныңыз маңызды»

	айыптаудан аулақ болады	
Шешімдерді анықтау	Мүмкін әрекеттерді талқылайды, нұсқаларды ұсынады, қадамдарды келіседі	«Қазір не істеуге болатынын бірге ойластырайық» «Қай нұсқа сізге ең қолайлы болып көрінеді?»
Келісімдер	Нақты қадамдарды тіркейді, жауапкершілікті бөледі, мерзімдерді нақтылайды	Онда былай келісейік...» «Егер жағдай қайталанса, сіз ... жасай аласыз»
Қорытындылау және қолдау	Қорытынды жасайды, қайта жүгіну мүмкіндігін атап өтеді	Егер бірдеңе өзгерсе немесе қиындаса — келіп көріне аласыз» «Біз байланыста боламыз»

Әлеуметтік-педагогикалық консультация берудегі типтік қателіктер

Тәжірибеде консультацияның тиімділігі тек маманның не айтатынына ғана емес, сонымен қатар әңгіменің қалай құрылғанына да байланысты. Жиі кездесетін қателіктердің бірі — шамадан тыс директивтілік. Мұндай жағдайда әлеуметтік педагог жағдайды толық талдамай-ақ дайын шешімдерді ұсынады. Соның салдарынан ата-ана немесе бала пассивті тыңдаушы рөлінде қалып, берілген ұсыныстар не қабылданбайды, не орындалмайды (13-қосымша)

Сондай-ақ кері жағдай да жиі кездеседі — нақты қорытындыларсыз өтетін формалды әңгіме. Мұнда талқылау айқын әрекеттер мен қадамдарға әкелмейді. Екі жағдайда да консультация өзінің практикалық маңызын жоғалтады (14-қосымша).

Ерекше назар аударуды қажет ететін мәселе — қарым-қатынас стилі (22-кесте). Бағалаушы пікірлер, қысым көрсету, әңгіме

барысында «тәрбиелеуге» тырысу, сондай-ақ баланың немесе ата-ананың сезімдерін елемеу сенімді төмендетіп, кейінгі жұмысты қиындатады.

Тағы бір қате – байланыс орнатылмай тұрып күрделі тақырыптарды ерте талқылау, әсіресе балаға қатысты жұмыс кезінде. Сонымен қатар ақпараттың шамадан тыс берілуі жиі кездеседі, яғни ата-аналарға басымдықсыз көп ұсыныс бірден айтылады. Бұл олардың абдырауын күшейтіп, әрекетке дайындықты төмендетеді.

Консультация беру бірізділікті талап етеді: алдымен жағдайды нақтылау, содан кейін ықтимал шешімдерді талқылау, тек одан кейін ғана нақты қадамдарды келісу. Осындай логика жұмыс байланысын сақтауға және нақты нәтижеге қол жеткізуге мүмкіндік береді.

22-кесте. Білім алушылар мен ата-аналарға консультация берудің ерекшеліктері

Критерий	Білім алушымен жұмыс	Ата-аналармен жұмыс
Әңгімелесу мақсаты	Шиеленісті азайту, жағдайды айтып жеткізуге көмектесу, қауіпсіз қадамдарды анықтау	Жағдайды нақтылау, ұстанымды келісу, баланы қолдау бойынша әрекеттерді анықтау
Консультацияны бастау	қауіпсіздік сезімін қалыптастыру, әңгіменің жазалау әкелмейтінін түсіндіру	іскер, бірақ сабырлы қарым-қатынас стилін сақтау, кездесудің мақсатын нақтылау
Қарым-қатынас стилі	Жұмсақ, қысымсыз, үзілістермен; қарапайым әрі түсінікті сөйлеуге болады	Ұстамды, құрметті, айыптаусыз; фактілер мен бақылауларға назар аудару
Ақпарат жинау	Ашық сұрақтар, бақылау, мінез-	Отбасындағы жағдайды, баланың мінез-құлқын

	құлық пен жағдайдың егжей-тегжейін нақтылау арқылы	және ата-ананың реакциясын талқылау арқылы
Эмоциялармен жұмыс	Қолдау көрсету, қабылдау, сезімдерді атауға көмектесу	Мазасыздықты төмендету, сын айтудан бас тарту, әңгімені конструктивті арнаға бұру
Мәселені талқылау	Сақтықпен, тікелей бағалаусыз; кінә немесе қорқыныш сезімін күшейтпеу маңызды	Неғұрлым тік, бірақ әдепті; ата-ананы айыптауға көшпеу маңызды
Шешімдер ұсыну	Кішкентай, түсінікті қадамдар; баланың оларды орындай алуы маңызды	Нақты ұсыныстар, әрекеттерді басымдыққа бөлу, салдарын түсіндіру
Келісімдерді тіркеу	Қарапайым түрде: не істеу керек және қиын болса, кімге жүгіну керек	Айқын келісімдер: кім, не және қандай мерзімде орындайды
Жұмыстағы қауіп-қатерлер	Жабықтық, сенімсіздік, салдардан қорқу	Қорғаныш позициясы, мәселені жоққа шығару, эмоционалды реакция
Әлеуметтік педагогтің рөлі	Түсінуге көмектесетін қолдаушы ересек адам	Әрекеттер мен өзара іс-қимылды үйлестіруге көмектесетін координатор

Консультациялардың өткізілуі міндетті түрде тіркелуі қажет. Бұл жұмысты жүйелеу, жағдай динамикасын бақылау және сүйемелдеу сабақтастығын қамтамасыз ету үшін қажет. Тіркеу әлеуметтік педагогтің білім алушылар мен ата-аналарға арналған консультациялар журналында жүргізіледі. Жазбалар жұмыс барысын қалпына келтіруге, қандай шаралар қолданылғанын анықтауға және қажет болған жағдайда кейінгі әрекеттерді түзетуге мүмкіндік береді (15-қосымша).

Журнал белгіленген формада (қағаз немесе электронды) рәсімделеді және тек қажетті ақпаратты ғана қамтиды, артық мәліметтер енгізілмейді. Оны жүргізу барысында құпиялылық талаптары сақталады: деректерге қолжетімділік шектеулі, ақпарат тек кәсіби қызмет шеңберінде пайдаланылады.

Ата-аналармен жұмыс профилактика жүйесінде ерекше орын алады, өйткені баланың жағдайы отбасылық ахуалмен тікелей байланысты. Ата-аналардың қатысуынсыз тұрақты нәтижеге қол жеткізу, әдетте, мүмкін емес, сондықтан өзара әрекеттесу біржақты ақпарат беруге емес, бірлескен қызметке негізделеді.

Тәжірибе көрсеткендей, тек жиналыстар мен түсіндіру жұмыстары жеткіліксіз. Ата-аналар нақты жағдайларды талқылауға тартылатын форматтар әлдеқайда тиімді.. Мұнда әдеттегі жағдайлар қарастырылады: сабаққа қатыспау, құрдастарымен жанжалдар, буллинг көріністері, интернеттегі мінез-құлықтың өзгеруі. Мұндай тәсіл жалпы сипаттағы ұсыныстардан нақты әрекеттерді талқылауға көшуге мүмкіндік береді.

Жұмыстың бір бөлігі тақырыптық кездесулер форматында, соның ішінде қысқа және қашықтан өткізілетін түрінде жүргізіледі. Онда нақты мәселелер қарастырылады: баланың жағдайындағы өзгерістерді қалай тану, мінез-құлқындағы қандай белгілерге назар аудару керек, шиеленісті жағдайларда қалай әрекет ету қажет. Қосымша ретінде жаднамалар мен әрекет алгоритмдері қолданылады – олар жылдам шешім қабылдау қажет болған жағдайда ата-аналарға тірек болады.

Егер жағдай тереңірек араласуды қажет етсе, отбасымен жеке жұмыс жүргізіледі. Бұл жағдайда баланың өмір сүру жағдайы, отбасы ішіндегі өзара қарым-қатынас сипаты және ата-аналардың қатысу

деңгейі нақтыланады. Нәтижесіне қарай қандай қолдау қажет екені анықталады – консультациялық, әлеуметтік немесе басқа мамандарды тарту арқылы көрсетілетін көмек.

Кейбір жағдайларда ата-аналарды қолдау топтары құрылады. Олар ұқсас қиындықтарды талқылауға, шиеленісті азайтуға және ықтимал шешу жолдарын көруге мүмкіндік береді. Мұндай формат ата-аналардың мектеппен өзара әрекеттесуге дайындығын арттырады.

Консультация берумен қатар, әлеуметтік педагог практикалық міндеттерді де шешеді. Бұл әлеуметтік қолдау рәсімдеуге көмектесу, қажетті қызметтерді алуға жәрдемдесу, баланы оқыту үшін қосымша жағдайларды ұйымдастыру болуы мүмкін. Сонымен қатар тәрбиелеу мәселелері де талқыланады: өзара әрекеттесуді қалай құру, жанжалды қалай азайту, қиын кезеңде баланы қалай қолдау.

Жұмыс мазмұны әрқашан нақты жағдайға байланысты анықталады. Кейбір отбасыларда негізгі қиындық материалдық жағдаймен байланысты болса, басқаларында – балаға жеткілікті көңіл бөлмеу немесе ұзаққа созылған жанжалдармен байланысты болады. Қауіпсіздікке қауіп төндіретін факторлар болған жағдайда жұмыс мектеп шеңберінен шығып, сыртқы қызметтерді тартуды талап етеді.

Егер баланың өмірі мен денсаулығына қауіп анықталса, шешімдер кідіріссіз қабылданады. Ақпарат әкімшілікке және уәкілетті органдарға беріледі, қажет болған жағдайда медициналық және құқық қорғау құрылымдары тартылады. Мұндай жағдайларда белгіленген әрекет тәртібі қатаң сақталады.

Жеке бағыт ретінде ата-аналарды мектептің волонтерлік қызметіне тарту қарастырылуы мүмкін. Бұл тек іс-шараларға қатысумен шектелмейді, сонымен қатар қолдаушы ортаны қалыптастыруға белсенді араласуды қамтиды: акцияларды

ұйымдастыруға көмектесу, мектеп бастамаларын сүйемелдеу, профилактикалық жобаларға қатысу. Мұндай тәжірибе отбасы мен мектеп арасындағы сенімді нығайтуға ықпал етеді, ата-аналардың ортақ білім беру кеңістігі үшін жауапкершілігін арттырады және ересектер мен балалардың жағымды өзара әрекеттесуіне қосымша мүмкіндіктер жасайды. Ата-аналардың бірлескен қызметке қатысуы олардың мектеп ортасын және білім алушылардың өзекті қажеттіліктерін жақсырақ түсінуіне мүмкіндік береді, бұл өз баласымен қарым-қатынас сапасына оң әсер етеді.

Жұмыстың нәтижелілігін арттыру үшін денсаулық сақтау, психологиялық көмек және профилактикалық қызметтер сияқты басқа салалардың мамандары тартылады. Бұл жағдайды кеңірек қарастыруға және әрекеттердің үйлесімділігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, ата-аналармен жұмыс баланың жағдайындағы өзгерістерді дер кезінде байқауға, болып жатқан жағдайдың себептерін түсінуге және сәйкес әрекет ету тәсілдерін таңдауға бағытталады. Осындай тәсілде ата-аналар сырттай бақылаушы емес, сүйемелдеу процесінің белсенді қатысушыларына айналады.

Қорытынды

Әдістемелік ұсынымдар білім беру ұйымы жағдайында көмелетке толмағандар арасындағы зорлық-зомбылық пен суицидтік мінез-құлықтың алдын алуға бағытталған әлеуметтік педагогтің практикалық жұмысын ұйымдастыруға арналған. Құжатта маман қызметінің негізгі бағыттары қарастырылған: қауіп-қатер факторларын анықтау, білім алушыларды сүйемелдеу, отбасымен жұмыс, мамандардың жұмысын үйлестіру және қажет болған жағдайда сыртқы қызметтерді тарту.

Әлеуметтік педагог жұмысында баланың жағдайындағы өзгерістерді дер кезінде анықтаудың маңызы зор. Тәжірибеде қолайсыз жағдайлар сирек түрде бірден айқын көрініс береді. Көбінесе бұл мінез-құлықтағы, эмоционалдық күйдегі, оқуға және айналадағы адамдарға деген қатынастағы біртіндеп өзгерістер түрінде байқалады. Осындай өзгерістерге назар аудару жағдайға уақытында араласуға және оның күрделенуіне жол бермеу үшін қажет.

Кәмелетке толмағанды сүйемелдеу ақпарат жинауды, жағдайды нақтылауды, мамандармен бірлесіп талқылауды және әрі қарайғы әрекеттерді құруды қамтитын бірізді жұмыс ретінде қарастырылады. Жағдайға байланысты жұмыстың әртүрлі формалары қолданылады, бұл ретте баланың өмір сүру жағдайы, оның ортасының ерекшеліктері және анықталған қауіп-қатерлердің сипаты ескеріледі.

Отбасымен өзара әрекеттесуге ерекше мән беріледі. Жұмыстың нәтижесі көп жағдайда ата-аналармен немесе заңды өкілдермен жұмыс байланысын орната білуге тәуелді. Кейбір жағдайларда тек ақпараттандыру мен кеңес беру жеткілікті болса, басқа жағдайларда ұзақ мерзімді сүйемелдеу және қосымша ресурстарды тарту қажет болады.

Баланың қауіпсіздігіне қауіп төнген жағдайларда жұмыс мектеп мүмкіндіктерімен шектелмейді. Мұндай жағдайларда қорғаншылық органдарымен, денсаулық сақтау, құқық қорғау және әлеуметтік қызметтермен өзара әрекеттесу қажет. Мамандардың үйлесімді әрекеті қажетті шараларды тезірек қабылдауға және баланың құқықтарын қорғауды қамтамасыз етуге жағдай жасайды.

Ұсынымдарда берілген әрекет алгоритмдері, жұмыс формалары және практикалық жағдайлар әлеуметтік педагогтің күнделікті қызметінде пайдаланылуы мүмкін. Оларды қолдану жұмысты

неғұрлым бірізді құруға, кездейсоқ шешімдердің ықтималдығын азайтуға және білім алушыны тұрақты сүйемелдеу барысында қажет.

Профилактикалық жұмысты ұйымдастыру білім беру процесіне қатысатын барлық тараптардың қатысуын талап етеді. Әлеуметтік педагог, педагогтер, сүйемелдеу қызметінің мамандары және отбасының өзара әрекеттесуі туындайтын қиындықтарға уақытылы жауап беруге және білім алушылардың әл-ауқатын сақтауда маңызды.

Ұсынылатын әдебиеттер тізімі

1. Мынбаева А.К., Садвакасова З.М. Инновационные методы обучения, или Как интересно преподавать: учебное пособие. – 11-е изд. – Алматы: Қазақ университеті, 2019. – 462 б.
2. Социальная педагогика: учебник / Л.В. Мардахаев, Ш.К. Беркимбаева, Ш.Т. Таубаева [и др.]. – Алматы: Полиграфия-сервис К°, 2012. – 340 б.

-
3. Технология работы социального педагога: учебное пособие. – Алматы: Казахский национальный университет им. аль-Фараби, 2020. – 200 б.
 4. Она П.И. Трудный подросток. Конфликты и сильные эмоции. Терапия принятия и ответственности. – М.: ИГ «Весь», 2017.
 5. Есенгараева Г.Е. Социальная педагогика: учебно-методическое пособие. – Павлодар: Инновационный Евразийский университет, 2014. – 148 б.
 6. Социальная педагогика: учебник. – М.: Гардарики, 2005. — 269 б.
 7. Мардахаев Л.В. Социальная педагогика: теоретико-методологические основы: учебник. – М., 2019. – 222 б.
 8. Алгожаева Н.С. Социальная педагогика: учебное пособие. — Алматы: Қазақ университеті, 2011. – 140 б.
 9. Кабекенов Г.У., Есенбаева Б.А. История социальной педагогики: учебное пособие / предисл. И.Р. Халитова. – 2-е изд. – Алматы, 2011. – 226 б. — ISBN 978-601-7212-13-1.
 10. Сейтенова С.С., Абил А.С. Социально-педагогическая работа с семьёй: методическое пособие. — Актобе, 2017. — 230 б.

ҚОСЫМШАЛАР

1-қосымша
«Бекітемін»
Мектеп атауы
мектеп директорының аты-жөні

«_____» _____ (қолы)
2024 ж.

Әлеуметтік педагогтің 2026-2027 оқу жылына арналған жұмыс жоспары

(Ескерту: Осы жұмыс жоспары ұсынымдық сипатқа ие. Жоспардың мазмұны білім беру ұйымының ерекшеліктеріне, білім алушылардың әлеуметтік құрамына, әлеуметтік-педагогикалық зерттеу нәтижелеріне, білім алушылар мен олардың отбасыларының жеке қажеттіліктеріне, сондай-ақ білім беру ұйымы әкімшілігі айқындаған міндеттер мен қолданыстағы нормативтік құқықтық актілердің талаптарына сәйкес түзетілуі мүмкін.)

Осы әлеуметтік педагогтің оқу жылына арналған жұмыс жоспары «Мектепке дейінгі тәрбие және оқыту, орта, арнаулы, қосымша, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарының педагогтері жүргізу үшін міндетті құжаттардың тізбесін және олардың нысандарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 6 сәуірдегі **№ 130 бұйрығы** (ҚР Оқу-ағарту министрінің 17.03.2023 № 68 бұйрығымен өзгерістер) негізінде қағаз немесе электрондық форматта word (ворд) немесе pdf (пдф) бір рет әзірленді және оқу жылы ішінде жүзеге асырылады.

Әлеуметтік-педагогикалық қызметтің негізгі мақсаты:	Білім алушыларды тәрбиелеуді, бейімдеуді және әлеуметтендіруді әлеуметтік-педагогикалық, ақпараттық және құқықтық қолдауды қамтамасыз ету	Негіздеме: 1. «Педагог лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы» ҚР Білім және ғылым	
--	---	--	---

Негізгі қызмет	кәсіби	1. Білім алушылардың әлеуметтік-педагогикалық бейімделуіне көмек көрсету 2. Білім алушыларды әлеуметтендіруге әлеуметтік-педагогикалық көмек көрсету 3. Материалдық көмек көрсету жағдайларын қамтамасыз ету 4. Оқу-әдістемелік қызметті жүзеге асыру	министрінің 2009 жылғы 13 шілдедегі N 338 Бұйрығы 2. «Білім беру ұйымдарының педагогтеріне арналған кәсіптік стандарттарды бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2025 жылғы 24 ақпандағы № 31 бұйрығы 3. «Білім беру ұйымдарындағы психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің жұмыс істеу қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2025 жылғы 29 сәуірдегі № 92 бұйрығы	
-----------------------	---------------	--	---	--

№ п/п	Іс-шаралар	Орындау мерзімдері	Жауаптылар	Есеп беру нысандары
I. Сыныптарға, мектепке әлеуметтік паспорттауды жүргізу				
1.	Әлеуметтік педагогтің оқу жылына арналған жұмыс жоспарын (қағаз немесе электрондық форматта word (ворд) немесе pdf (пдф) әзірлеу және оқу жылы ішінде жүзеге асыру	Тамыз-қыркүйек	МДТІЖО Әлеуметтік педагог	Жоспар
2.	Мектептегі білім алушылар туралы мәлімет және әлеуметтік паспорттың "Ұлттық білім беру деректер қоры" ақпараттық жүйесінде (электронды форматта) жүргізу	Қыркүйек-қазан	Сынып жетекші Әлеуметтік педагог	ҰББДҚ
3.	Сынып жетекшілерден оқушылардың әлеуметтік тұрмыс жағдайын зерттеу жөнінде мәліметтерді және сыныптың білім алушылары туралы (сыныптың әлеуметтік паспорты) кестені жинау	Қыркүйек-қазан	Әлеуметтік педагог Сынып жетекшілер	ҰТЖТА, диагностикалық нысандар

4.	Мектептің әлеуметтік паспортын қалыптастыру, білім алушылардың отбасы түрі бойынша санатын анықтау: • Толық отбасылар • Толық емес отбасылар • Анасы жоқ балалар • Әкесі жоқ балалар • Көп балалы отбасы • Аз қамтамасыз етілген отбасы • Жетім балалар, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар • Мүгедек балалар, мүмкіндіктері шектеулі балалар • Азаматтығы жоқ білім алушылар • Басқа мемлекеттің азаматы болып табылатын білім алушылар • Кәмелетке толмағандар ісі жөніндегі бөлімде есепте тұрғандар • Баса назар аударуды талап ететін кәмелетке толмағандар	Қыркүйек-қазан, жыл бойы өзектендіру	Әлеуметтік педагог Сынып жетекшілер	Тізім
5.	Білім алушылардың өзге де санаттарын анықтау: • Өгей әкесімен тұратын ұл бала және қыз балалар, өгей анасымен тұратын ұл бала және қыз балалар; • Баса назар аударуды қажет ететін білім алушылар; • Қолайсыз (сәтсіз) отбасынан шыққан білім алушылар; • Қиын өмірлік жағдайдағы білім алушылар.	Қыркүйек-қазан, жыл бойы өзектендіру	Әлеуметтік педагог Сынып жетекшілер	Тізім
6.	Жетім және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалармен әлеуметтік мәртебеге ие оқушылардың жеке іс-қағаздарын реттеу, есепке алу журналы жүргізу	Қыркүйек-қазан, жыл бойы өзектендіру	Әлеуметтік педагог Сынып жетекшілер	Мәлімет
I. Балалық құқығын қорғау жұмысы				

7.	«Бала қорғау бұрышын» ұйымдастыру, бала құқығын қорғау бойынша стендтер орналастыру, 111 байланыс орталығы бойынша QR код тақтасын өзектендіру Құндылық: <i>Заң және тәртіп</i>	Қыркүйек	МДТІЖО Әлеуметтік педагог	Мәлімет
8.	Әлеуметтік педагог апталығы: «Жақсылыққа бір қадам» Құндылық: <i>Бірлік және ынтымақ</i>	Сәуір	Әлеуметтік педагог ДТІЖО	Жинақ бумасы
9.	«29 қазан – Қамқоршылар күні» апталығын ұйымдастыру, жұмыс жоспарын құру және жүзеге асыру Құндылық: <i>Әділдік және жауапкершілік</i>	Қазан	Әлеуметтік педагог	Мәлімет
10.	Білім алушыларды (1-4 сынып, 5-11 сынып білім алушыларының жекелеген санаттары) бір реттік тамақтандырумен қамту мемлекеттік қызметін жүзеге асыру және білім алушыларды сапалы тамақтандырумен қамту бойынша шаралар кешенін іске асыру (бракераждық комиссия, тиым салынған заттар, ас мәзірі және т.б.).	Қыркүйек-мамыр	МДОІЖО Әлеуметтік педагог	Тізім, өтініштерді тіркеу журналы, бұйрық
11.	«Білім алушылардың жекелеген санаттарына қала сыртындағы және мектеп жанындағы лагерьлерде демалуы үшін құжаттар қабылдау және жолдама беру» мемлекеттік қызметін іске асыру, білім алушылардың жазғы демалыс лагерьлерде сапалы тынығуын қамтамасыз ету	Маусым-тамыз	Әлеуметтік педагог ДТІЖО	Тізім, өтініштерді тіркеу журналы, бұйрық
12.	"Мемлекеттік білім беру ұйымдарының білім алушыларына қаржылық және материалдық көмек көрсету" мемлекеттік қызметін іске асыру, қаржылай әрі материалдық көмек көрсететін білім алушыларды анықтау және уақытылы қаржылай көмек алуын қамтамасыз ету	Мамыр-тамыз	Әлеуметтік педагог ДОІЖО	Тізім, өтініштерді тіркеу журналы, бұйрық
13.	Білім беру ұйымдарындағы психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің жұмыс жоспары негізінде білім алушыларға әлеуметтік-педагогикалық қолдау көрсету Құндылық: <i>Еңбекқорлық және кәсіби біліктілік</i>	Оқу жылы ішінде	ДТІЖО Әлеуметтік педагог	Жоспар

14.	«ДосболLIKE» баланы жәбірлеудің (буллингтің) алдын алу бағдарламасы аясында шаралар кешенін жүзеге асыру: профилактикалық және әлеуметтік-педагогикалық қолдау көрсету жұмыстары Құндылық: <i>Заң және тәртіп</i>	Оқу жылы ішінде	Әлеуметтік педагог	Мәлімет
15.	«Қош келдің, жаңа жыл»: білім алушыларды аудан (қала), облыс және президент шыршаларына қатыстыру, білім алушылардың жекелеген санаттарына демеушілер және басқа да көздер есебінен жаңа жылдық сыйлықтар табыстау	Желтоқсан	Әлеуметтік педагог ДТІЖО	Мәлімет, АКТ
16.	Өгей ата-анасымен тұратын білім алушыларды әлеуметтік-педагогикалық қолдау: жоспарын құру, бақылауға алу және ҰТЖ тексеру, диагностикалық жұмыстарды жүргізу	Тоқсанына кемінде бір мәрте, қажеттілікке қарай	Әлеуметтік педагог	Жоспарға сәйкес іс-шаралар
17.	«Мектепке жол» Республикалық акциясы аясында баланың әлеуметтік-материалдық және отбасылық жағдайларына байланысты мектеппен қамтамасыз етілмеуінің алдын-алу бойынша рейдтік шаралар және әлеуметтік-педагогикалық қолдау жұмыстарын ұйымдастыру Құндылық: <i>Бірлік және ынтымақ</i>	Тамыз-қыркүйек	Әлеуметтік педагог Ата-аналар комитеті Сынып жетекші	Жоспары, жоспарға сәйкес іс-шаралар
18.	«1 маусым – Балаларды қорғау күні» қарсаңында қайырмдылық акциялары мен мерекелік іс-шараларды ұйымдастыру Құндылық: <i>Жасампаздық және жаңашылдық</i>	Маусым	Әлеуметтік педагог ДТІЖО	Мәлімет
III. Әртүрлі есепте тұрған оқушылармен жеке-профилактикалық жұмыс				
19.	АІБ ЮПТ есебінде, сәтсіз, Баса назар аударуды талап ететін кәмелетке толмағандар: әлеуметтік-педагогикалық қолдау, диагностикалық жұмыстар мен жекелей жұмыстар жүргізу (жеке жоспар), қаржылай және материалдық қолдау көрсету, сабақтарына қатысу	Оқу жылы ішінде	МДТІЖО Әлеуметтік педагог	Мәлімет

20.	Профилактикалық жұмыс: - Білім алушыларға түсіндірме жұмыстары; «Әр баланың құқығы – мемлекет құндылығы» семинар-тренингі; - Ата-аналарға түсіндірме видео-роликтер. Құндылық: Бірлік және ынтымақ, Заң және тәртіп	Оқу жылы ішінде	МДТІЖО Әлеуметтік педагог	Мәлімет
21.	Педагогикалық сүйемелдеу аясында білім беру ұйымдарында баса назар аударуды талап ететін кәмететке толмағандарды анықтау және Профилактикалық кеңеске ұсыну	Айына кемінде екі рет, қажеттілікке қарай	Әлеуметтік педагог	Хаттама
22.	Білім алушылардың жекелеген санаттарына әлеуметтік-педагогикалық кеңес беру	Оқу жылы ішінде	Әлеуметтік педагог	Кеңес беру журналы
23.	Баса назар аударуды талап ететін кәмететке толмағандарды жеке сүйемелдеу бойынша іс-шараларды ұйымдастыру (Жеке профилактикалық жұмыс жоспарына сәйкес)	Оқу жылы ішінде	МДТІЖО Әлеуметтік педагог	Жоспар
IV. Педагогикалық ұжыммен және сыртқы ұйымдармен (кәмететке толмағандардың ісі жөніндегі бөлім, кәмететке толмағандардың ісі жөніндегі комиссия, қамқоршылық және қорғаншылық және т.б.) өзара іс-қимыл жүргізу жұмысы				
24.	Директор жанындағы мәжіліс (қаралатын мәселе): - Сабаққа себепсіз келмейтін білім алушылар туралы; - Өгей ата-анасымен тұратын білім алушылар туралы; - Әлеуметтік педагог қызметіндегі мемлекеттік қызметтер туралы.	Ай сайын	ДОІЖО Әлеуметтік педагог	Хаттама
25.	Педагогикалық кеңес (қаралатын мәселе): - Жетім және ААҚҚ қалған білім алушылардың жағдайы; - Бір реттік тамақтандыру сапасы және келіп түскен арыздар мен шағымдар.	Тоқсанына бір мәрте	ДОІЖО Әлеуметтік педагог	Хаттама
26.	Қамқоршылық кеңес (қаралатын мәселе): - Білім алушылардың заңды өкілдерінің бір реттік тамақтандыруға ұсыну туралы өтінішін қарау;	Тоқсанына бір мәрте	ДТІЖО Әлеуметтік педагог	Хаттама

	- Білім алушылардың заңды өкілдерінің қала сыртындағы және мектеп жанындағы лагерьлерге жолдама беру туралы өтінішін қарау; - Білім алушылардың заңды өкілдерінің бір реттік қаржылай және материалдық көмек тағайындау туралы өтінішін қарау; - Білім беру ұйымына қайырымдылық көмек түрінде түскен қаржы қаражатын бөлу жөнінде және оның нысаналы жұмсалуды туралы, демеушілік, қайырымдылық және өзге де көмекті пайдалану бағыттарын, нысандарын, мөлшері мен тәртібін таңдау жөнінде; - Жыл ішінде "Балдәурен" республикалық оқу-сауықтыру орталығына және "Бөбек" ұлттық ғылыми-тәжірибелік, оқу және сауықтыру орталығына жіберілген білім алушыларға үміткерлердің өтініші туралы; - Аудан және облыс әкімінің шыршасына, Президент шыршасына баратын білім алушылар туралы.			
27.	Білім беру ұйымының профилактикалық кеңесі: - Кеңес отырыстарының хаттамасын қалыптастыру; - Педагогикалық	Айына кемінде екі рет, қажеттілікке қарай		
28.	Аудандық білім бөлімінің қамқоршылық бөліміне жетім және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған оқушылардың жарты жылдық есебін өткізу	Маусым, желтоқсан	Әлеуметтік педагог	Іс-құжат көшірмелері
29.	Жетім және ААҚҚ, патронаттық тәрбиедегі балалардың құқығын қорғау: • Білім алушыларды журналға тіркеу; • Бақылау күнделігін жүргізу; • Мектеп психологіне ұсынымдар беру;	Жыл бойы	Әлеуметтік педагог	Жоспарға сәйкес іс-шаралар

	- Тұрғын үй кезегіне қойылуы және жәрдемақыны уақытылы әрі мақсатты жұмсалуды бақылау; - ҰТЖ тексеру; - Үй-мүлкінің сақталуын қадағалау; - Профилактикалық-медициналық бақылаудан өткізу	Жыл бойы Жылына екі мәрте Жыл бойы Маусым, желтоқсан	Медбике	
V. Білім алушылардың ата-аналарымен (отбасыларымен) профилактикалық жұмыс				
30.	Ата-аналар жиналыстарына қатысу	Тоқсанына бір мәрте	Әлеуметтік педагог	Мәлімет
31.	Білім алушылар мен ата-аналарға буллингтің алдын алу бойынша түсіндірме жұмыстарын ұйымдастыру және жаднама тарату <i>Құндылық: Заң және тәртіп</i>	Қазан, ақпан	Әлеуметтік педагог	Мәлімет
32.	Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталығы аясында ата-аналарға лауазымдық міндет шеңберінде сабақтар өткізу <i>Құндылық: Жасампаздық және жаңашылдық</i>	Қараша, сәуір	Әлеуметтік педагог	Мәлімет
33.	Ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға, отбасында қиын жағдай орнаған оқушылардың ата-аналарына, оқушыға және қиын оқушылармен әлеуметтік-психологиялық жұмыстар жүргізу	Оқу жылы ішінде	Әлеуметтік педагог Психолог	Кеңес беру журналы
34.	Үйде оқытылатын оқушылардың ата-аналарымен кездесу және әлеуметтік педагогикалық жұмыстар атқару	Оқу жылы ішінде	Әлеуметтік педагог Психолог	Мәлімет
35.	«Әр баланың құқығы – мемлекет құндылығы» семинар-тренингі <i>Құндылық: Заң және тәртіп</i>	Қараша	Әлеуметтік педагог	Мәлімет, сценарий
36.	Бір реттік тамақтандырумен қамтылған білім алушыларға және ата-аналарға арналған ұсынымдар, чек-парақтар мен видео-түсіндірмелер, түсіндірме жұмыстарын жүргізу: «Ас – адамның арқауы», «Дұрыс тамақтану – денсаулық кепілі» <i>Құндылық: Заң және тәртіп</i>	Қазан, қаңтар	Әлеуметтік педагог Медбике	Чек-парақтар мен видео-түсіндірмелер

VI. Диагностикалау-талдау қызметі				
37.	Оқушылардың әлеуметтік ерекшеліктерін анықтау: отбасы картасы, әлеуметтік картасы, оқушы картасы және т.б.	Қыркүйек, қаңтар	МДТІЖО Әлеуметтік педагог	Отбасы картасы, әлеуметтік картасы, оқушы картасы
38.	Білім алушылардың үй-тұрмыс жағдайын тексеру АКТісін жасау	Қажеттілігіне қарай	Әлеуметтік педагог	Қорытынды
39.	«Әлеуметтік дағдылар: қарым-қатынас құпиялары» семинар-тренинг <i>Құндылық: Жасампаздық және жаңашылдық</i>	Ақпан	Әлеуметтік педагог	Мәлімет, сценарий
40.	Ата-аналар мен білім алушыларға буфеттік тамақтану және бір реттік тамақтандыру сапасына қанағаттану деңгейін анықтау сауалнамасы <i>Құндылық: Әділдік және жауапкершілік</i>	Қараша, ақпан	Әлеуметтік педагог	Қорытынды
41.	Мектепте атқарылған әлеуметтік-педагогикалық жұмыс туралы мектеп сайтында, әлеуметтік желілерде, қажет болған жағдайда БАҚ мақала, пост жариялау	Оқу жылы ішінде	Әлеуметтік педагог	Жарияланым
42.	Әлеуметтік педагог жұмысының тоқсандық, жартыжылдық, жылдық есебін құрастыру. SWOT талдау жасау.	Қазанғ желтоқсан, наурыз, мамыр		

Директордың тәрбие ісі
жөніндегі орынбасары:

(қолы) (аты-жөні)

Әлеуметтік педагог:

(қолы) (аты-жөні)

2-қосымша

Мектеп оқушылары туралы мәлімет

(Сыныптың әлеуметтік паспорты)

№	Оқушының тегі, аты, әкесінің аты (болған жағдайда)	Туған жылы	Ұлты	Ата- анасының аты-жөні (болған жағдайда)	Білімі	Жұмыс орны	Мекен жайы, телефоны	Әлеуметтік мәртебесі	Отбасы құрамы (саны)
1									

* Аталған құжат әлеуметтік педагогтің жүргізуі міндетті құжаттар тізбесіне кіреді. Негіздеме: Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 6 сәуірдегі «Мектепке дейінгі ұйымдар педагогтерінің және жалпы білім беретін мектептердің, лицейлер мен гимназиялардың мектепалды сыныптары педагогтерінің, орта, арнаулы, қосымша, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдары педагогтерінің жүргізуі үшін міндетті құжаттар тізбесін және олардың нысандарын бекіту туралы» № 130 бұйрығы.

3-қосымша

Мектептің әлеуметтік паспорты

№	Әлеуметтік санаттар	саны	%
	Барлық оқушылар		
	Отбасы түрі бойынша:		
1.	Толық отбасылар		
2.	Толық емес отбасылар		
3.	Анасы жоқ балалар		
4.	Әкесі жоқ балалар		
5.	Көп балалы отбасы		
6.	Аз қамтамасыз етілген отбасы		
7.	Жетім балалар, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар		
8.	Мүгедек балалар, мүмкіндіктері шектеулі балалар		
9.	Азаматтығы жоқ білім алушылар		
10.	Басқа мемлекеттің азаматы болып табылатын білім алушылар		
11.	Кәмелетке толмағандар ісі жөніндегі бөлімде есепте тұрғандар		
12.	Баса назар аударуды талап ететін кәмелетке толмағандар		
	Ата-аналарының білімі:		
1.	Жоғары, жоғары білімнен кейінгі		
2.	Техникалық және кәсіптік		
3.	Орта		

Мектептің әлеуметтік паспортындағы көрсеткіштерді есептеу білім алушылардың жалпы саны негізінде жүргізіледі, ол 100% деп қабылданады. Әрбір әлеуметтік санат бойынша алдымен оқушылардың нақты саны анықталады, содан кейін олардың жалпы контингенттегі үлесі есептеледі.

Пайыздық қатынас келесі формула бойынша анықталады:

$$\text{Пайыз} = \frac{\text{Білім алушылардың жалпы саны}}{\text{(Санаттағы білім алушылар саны)} \times 100}$$

Мысалы, егер мектепте 500 оқушы білім алса, оның ішінде 80-і толық емес отбасы санатына жатса, онда олардың үлесі 16% болады. Осыған ұқсас түрде барлық санаттар бойынша көрсеткіштер есептеледі: толық және толық емес отбасылар, көпбалалы және аз қамтылған отбасылар, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар, есепте тұрған оқушылар және басқа топтар. «Саны» бағанында білім алушылардың нақты саны көрсетіледі, ал «%» бағанында есептелген көрсеткіш беріледі. Алынған мәліметтер білім алушылар контингентінің әлеуметтік құрылымын талдау, тәрбиелік және профилактикалық жұмысты жоспарлау, сондай-ақ атаулы әлеуметтік қолдауды ұйымдастыру үшін пайдаланылады.

Аталған құжат әлеуметтік педагог жүргізуге міндетті құжаттар тізбесіне кіреді. Негіздеме: Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 6 сәуірдегі «Мектепке дейінгі ұйымдар педагогтерінің және жалпы білім беретін мектептердің, лицейлер мен гимназиялардың мектепалды сыныптары педагогтерінің, орта, арнаулы, қосымша, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдары педагогтерінің жүргізуі үшін міндетті құжаттар тізбесін және олардың нысандарын бекіту туралы» № 130 бұйрығы.

Мектеп оқушылары туралы мәлімет

(Сыныптың әлеуметтік паспорты)

№	Оқушының тегі, аты, әкесінің аты (болған жағдайда)	Туған жылы	Ұлты	Ата- анасының аты-жөні (болған жағдайда)	Білімі	Жұмыс орны	Мекен жайы, телефоны	Әлеуметтік мәртебесі	Отбасы құрамы (саны)
1									

* Аталған құжат әлеуметтік педагогтің жүргізуі міндетті құжаттар тізбесіне кіреді. Негіздеме: Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 6 сәуірдегі «Мектепке дейінгі ұйымдар педагогтерінің және жалпы білім беретін мектептердің, лицейлер мен гимназиялардың мектепалды сыныптары педагогтерінің, орта, арнаулы, қосымша, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдары педагогтерінің жүргізуі үшін міндетті құжаттар тізбесін және олардың нысандарын бекіту туралы» № 130 бұйрығы.

БІЛІМ АЛУШЫНЫҢ САУАЛНАМАСЫ

№	Бөлім	Мәліметтер
1	Толтырылған күні	
2	Білім алушының аты-жөні	
3	Туған күні	
4	ЖСН / туу туралы куәлігінің №	
5	Әлеуметтік мәртебесі	
6	Білім беру ұйымы	
7	Сыныбы	
8	Бос уақыты (қамтылуы, үйірмелері)	
9	Анасы туралы мәлімет	
9.1	Аты-жөні	
9.2	Туған күні	
9.3	Тұрғылықты жері	
9.4	Байланыс телефоны	
10	Әкесі туралы мәлімет	
10.1	Аты-жөні	
10.2	Туған күні	
10.3	Тұрғылықты жері	
10.4	Байланыс телефоны	
11	Заңды өкілі (болған жағдайда)	
12	Өкілдік ету негізі	
13	Отбасы туралы мәлімет (қысқаша сипаттама)	
14	Ата-анасының болмау себептері (болған жағдайда)	
15	Жақын туыстары (аты-жөні, мекенжайы, телефоны)	
16	Денсаулық жағдайы	
17	Қосымша ақпарат	
18	Сауалнаманы толтырған тұлғаның аты-жөні	
19	Қолы	

Білім алушының картотекасы

Блок	Көрсеткіш	Мазмұны
Жалпы мәліметтер	Білім алушының аты-жөні	
	Туған күні	
	Сыныбы	
	Білім беру ұйымы	
	Тұрғылықты мекенжайы, телефоны	
Жауапты мамандар	Сынып жетекшісі (аты-жөні)	
	Әлеуметтік педагог (аты-жөні)	
	Педагог-психолог (аты-жөні)	
Әлеуметтік мәртебесі	Санаты	(аз қамтылған, көпбалалы, қорғаншылықтағы, әлеуметтік қауіпті жағдайдағы (ӘҚЖ) және т.б.)
	Отбасы құрамы	
	Ата-аналар (аты-жөні, жұмыспен қамтылуы, байланыс телефондары)	
	Заңды өкілі (болған жағдайда)	
Диагностика	Анықталған мәселелер	(оқу, мінез-құлықтық, психологиялық, әлеуметтік)
	Анықталған күні	
	Жағдайдың қысқаша сипаттамасы	

Сүйемелдеу	Жүргізілген іс-шаралар	(әңгімелесу, консультациялар, отбасына бару, түзету жұмысы)
	Күні	(сынып жетекшісі / әлеуметтік педагог / психолог)
	Жауапты маман	
Нәтижелері	Жағдай динамикасы	(жақсарды, өзгеріссіз, нашарлады)
	Жұмыс нәтижесі	
	Қабылданған шаралар	
Өзара әрекеттесу	Органдар мен қызметтер	(КТІК, қорғаншылық, медициналық мекемелер және т.б.)
	Жүгіну негізі	
Бақылау	Соңғы жаңартылған күні	
	Жауапты тұлғалардың қолдары	
Қорытынды және ұсынымдар	Білім алушының жағдайы бойынша қорытынды	
	Мамандар үшін ұсынымдар	
	Ата-аналар (заңды өкілдер) үшін ұсынымдар	
	Алдағы жұмыс жоспары	

БІЛІМ АЛУШЫ ОТБАСЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ПАСПОРТЫ

Білім алушының тегі, аты, әкесінің аты:

Әкесі (ТАӘ):

Қызмет орны, лауазымы:

Анасы (ТАӘ):

Қызмет орны, лауазымы:

Отбасының әлеуметтік жағдайы:

(толық, толық емес, көпбалалы, аз қамтылған және т.б.)

Отбасылық ішкі қатынастардың сипаты:

Отбасы мүшелерінің саны:

Отбасының құрамы (ТАӘ, туған күндері):

Отбасы үшін маңызды күндер:

Отбасының діни-религиялық бағыты (болған жағдайда):

Тұрғылықты мекенжайы:

Көршілері туралы қысқаша мәлімет:

Баланың тұрмыс жағдайы

Жеке ұйықтайтын орнының/бөлмесінің болуы:

Бөлменің ауданы:

Жиһазбен қамтамасыз етілуі және оқу үшін жағдайлар:

Білім алушының денсаулық жағдайы:

Ең маңызды (сүйікті) мұғалімі:

Оқуға, фильмдерге және қызығушылықтарға бейімділігі:

Бос уақытты ұйымдастыруы (қайда және кіммен өткізеді):

Ата-ананың тәрбиелеуге қатысуы (балаға бөлінетін уақыт):

Құрдастарымен (сыныпта) қарым-қатынас сипаты:

Қосымша мәліметтер: _____

Құжатты толтырған тұлғаның аты-жөні: _____

Лауазымы: _____

Қолы: _____

Күні: _____

БІЛІМ АЛУШЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ПАСПОРТЫ

1. Білім алушы туралы жалпы мәліметтер

Тегі, аты, әкесінің аты: _____

Туған күні (күні, айы, жылы): _____

Білім беру ұйымы: _____

Сыныбы: _____

Осы мектепке қабылданған күні: _____

2. Отбасы туралы мәліметтер

Отбасы құрамы: _____

Тәрбиелеумен айналысатын тұлға: _____

Әкесі (Т.А.Ә.): _____

Анасы (Т.А.Ә.): _____

Отбасындағы балалар саны, олардың Т.А.Ә. және туған күндері:

3. Даму және оқу туралы мәліметтер

Денсаулық жағдайы: _____

Оқуға деген қатынасы: _____

Үйірмелерге, секцияларға қатысуы: _____

Оқу тапсырмаларын орындауы: _____

4. Жеке-психологиялық ерекшеліктері

Жеке тұлғалық ерекшеліктері: _____

Темпераменттің басым түрі: _____

Өзін-өзі бағалауы: _____

5. Әлеуметтенуі және әлеуметтік факторлардың ықпалы

Тұрмыс жағдайы: _____

Достары, қарым-қатынас ортасы: _____

Маманның аты-жөні

(сынып жетекшісі / әлеуметтік педагог / психолог):

Қолы: _____

Күні: _____

9-қосымша

Үй тұрмыс жағдайын тексеру АКТІСІ

жасалған күні _____

Біз, комиссия мүшелері :

1. Әлеуметтік педагог

2. ДТІЖО

3. _____

Мекен-жайы _____ көшесі № _____ үй _____ пәтер мекен

жайында тұратын азамат(ша) _____

Үй көлемі _____ бөлмеден тұрады, жалпы көлемі _____ шаршы метр

телемі көлемінде орналасқанын, үй иесін анықтап:

№р/с	Аты - жөні	Туған жылы	Туыстық байланыс ы	Қандай жұмыс істейді
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				

Қысқаша тұрмыс жағдайы жайлы мәлімет:

Қосалқы шаруашылығы жайлы мәлімет:

анықтады қорытындысы.

1. _____
2. _____
3. _____

Тексеру қорытындысымен таныстым

_____ өтініш иесі

Мен үй тұрмыс жағдайын тексеру АКТІСІН жасауға қарсымын

_____ өтініш иесі

САБАҚТЫ БАҚЫЛАУ ПАРАҒЫ (ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГ)

Бақылау күні: _____

Білім алушының ТАӘ: _____

Сыныбы: _____

Пәні: _____

Мұғалім: _____

Бақылау мақсаты _____

Бақылау көрсеткіштері _____

Білім алушының сабақтағы тәртібі: _____

Оқу іс-әрекетіне қатысуы (белсенділігі, жұмысқа араласуы): _____

Оқуға қатынасы (қызығушылығы, мотивациясы): _____

Сыныптастарымен өзара әрекеттесуі _____

Мұғаліммен өзара әрекеттесуі: _____

Ескертулер мен талаптарға реакциясы: _____

Эмоционалды жағдайы (тыныш, мазасыз, агрессивті және т.б.): _____

Тәртібі (мінез-құлық ережелерін сақтау): _____

Қосымша бақылау _____

Әлеуметтік педагогтің қорытындылары _____

Ұсынымдар _____

Әлеуметтік педагогтің ТАӘ: _____

Қолы: _____

Күні: _____

Титул беті (1-бет)

Білім беру ұйымының атауы: _____

Білім алушыны

БАҚЫЛАУ КҮНДЕЛІГІ

Білім алушынының ТАӘ: _____

Сынып / топ: _____

Бақылау кезеңі: _____

Бақылаушы (ТАӘ, лауазымы): _____

Жүргізіле бастаған күні: _____

Ай сайынғы бақылау кестесі (2-бет)

Айы: _____

Күні	Уақыты	Жағдаят / контекст	Тәртібі	Эмоционалды жағдайы	Өзара әрекеттесу
1					
2					
3					
4					
...					
27					
28					

Ұсынымдар

Сынып жетекшісі:

Педагог-психолог:

Әлеуметтік педагог:

12-қосымша

Бақылау тізімі ДДСҰ (WHO) мен ЮНИСЕФ-тің нұсқаулықтарына негізделген халықаралық әдістемелік стандарттарға және сауалнама әзірлеудің озық тәсілдеріне сүйенеді. Ол осы тәсілдерді мектеп ортасының әлеуметтік-педагогикалық контекстіне біріктіріп, отбасылармен профилактикалық жұмыста әдістемелік қатаңдықты да, практикалық қолданылуын да қамтамасыз етеді.

ЧЕК-ПАРАҚ

Кәмелетке толмағандар арасындағы зорлық-зомбылық пен суицидтік қауіп мәселелері бойынша ата-аналарға арналған сауалнаманы дайындау және өткізу
I. Этикалық және қауіпсіздікке дайындық (міндетті кезең)

☐ Сауалнаманың мақсаты нақты анықталған (алдын алу, ерте анықтау, қауіптерді бағалау)

☐ Анкета тұжырымдары айыптаушы, стигматизациялаушы және бағалаушы сипаттан арылған

☐ Ақпараттандырылған келісім нысаны дайындалған

☐ Ата-аналарға келесі ақпарат берілген:

- зерттеудің мақсаты туралы
- қатысудың еріктілігі туралы
- кез келген кезеңде бас тарту құқығы туралы
- құпиялылық қағидаттары туралы
- деректерді пайдалану тәсілдері туралы

☐ Қауіп анықталған жағдайда әрекет ету алгоритмі әзірленген

☐ Бағыттау үшін қызметтер мен мамандар тізімі дайындалған (психолог, әлеуметтік қызметтер, дағдарыс орталықтары)

☐ Суицидтің жоғары қауіпі кезінде шұғыл әрекет ету хаттамасы әзірленген

☐ Жеке деректерді қорғау қамтамасыз етілген (анонимділік, қауіпсіз сақтау)

II. Сауалнаманы әзірлеу және мазмұндық негізділікті қамтамасыз ету

☐ Сұрақтар анық, түсінікті және мәдени тұрғыдан бейімделген түрде тұжырымдалған

☐ Күрделі терминдер мен кәсіби жаргон алынып тасталған

☐ Бейтарап және сыпайы лексика қолданылған

☐ Сезімтал сұрақтар бейтарап сұрақтардан кейін орналастырылған (біртіндеп енгізу қағидасы)

☐ Кінә немесе қысым сезімін тудыратын сұрақтар алынып тасталған

☐ Сауалнама негізгі тақырыптық блоктарды қамтиды:

1. Отбасылық орта

☐ Отбасындағы эмоционалдық климат

☐ Ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынас сапасы

☐ Жанжалдардың болуы және оларды шешу тәсілдері

2. Баланың эмоционалдық жағдайы

- ☐ Мазасыздық, тұйықталу, ашушандық белгілері
- ☐ Мінез-құлықтағы күрт өзгерістер
- ☐ Апатия немесе үмітсіздік көріністері

3. Қауіп факторлары

- ☐ Буллинг (мектепте және онлайн)
- ☐ Зорлық-зомбылықтың ықтимал жағдайлары
- ☐ Әлеуметтік оқшаулану

4. Цифрлық орта

- ☐ Интернетте өткізілетін уақыт
- ☐ Ықтимал қауіпті контентпен байланыс
- ☐ Кибербуллинг

5. Ата-аналардың хабардарлығы

- ☐ Суицидтік мінез-құлық белгілерін білу
- ☐ Жасөспірімнің эмоционалдық қажеттіліктерін түсіну
- ☐ Валидацияланған құралдардың қолданылуы немесе ескерілуі
- ☐ Сауалнаманың шағын ата-аналар тобында пилоттық тестілеуден өткізілуі

III. Ұйымдастырушылық дайындық

- ☐ Нысаналы топ анықталған (жасы, сыныбы, мектеп түрі)
- ☐ Өткізу форматы таңдалған:
 - қағаз түрінде
 - онлайн
 - аралас
- ☐ Ата-аналарға арналған нұсқаулық дайындалған (қарапайым, түсінікті, сыпайы)
- ☐ Анкетаны толтыру уақыты 10–20 минуттан аспайды
- ☐ Құпиялылық пен жайлылық шарттары қамтамасыз етілген
- ☐ Мектеп мамандарымен (психолог, сынып жетекшісі, әкімшілік) жұмыс келісілген

IV. Ата-аналармен өзара әрекеттесу

- ☐ Қатысуға шақыру сенімді және қауіп төндірмейтін түрде тұжырымдалған
- ☐ Отбасын бақылауға емес, баланың әл-ауқатына басымдық берілген
- ☐ Ата-аналарға:
 - «дұрыс» немесе «бұрыс» жауаптардың жоқтығы
 - шынайылықтың маңыздылығы
 - бала үшін жағымсыз салдардың болмайтыны түсіндіріледі.
- ☐ Сауалнама басталар алдында сұрақ қою мүмкіндігі берілген

V. Сауалнаманы жүргізу

- ☐ Сауалнама құпиялылық жағдайында өткізіледі

- ☐ Ата-аналар анкета толтыруға ерікті түрде, ешқандай қысымсыз қатысады
- ☐ Үшінші тұлғалардың ықпалы болдырылмайды
- ☐ Мамандардың (әлеуметтік педагог/психолог) байланыс деректері берілген
- ☐ Нұсқаулық басталар алдында қайта түсіндіріледі

VI. Деректерді өңдеу және түсіндіру

- ☐ Деректер анонимді
- ☐ Сезімтал ақпаратпен жұмыс істеу этикасы сақталған
- ☐ Қауіп деңгейлері анықталған:

- төмен
- орта
- жоғары

- ☐ Факторларға талдау жүргізілген (отбасы, эмоциялар, цифрлық орта)
- ☐ Кешенді тәсіл қолданылады (деректер педагогтер мен психологтің бақылауларымен салыстырылады)

VII. Жауап беру және сүйемелдеу

- ☐ Араласу (интервенция) критерийлері анықталған

Орташа қауіп деңгейінде:

- ☐ Ата-аналармен кеңес жүргізілген
- ☐ Отбасылық өзара әрекеттесуді жақсарту бойынша ұсынымдар берілген

Жоғары қауіп деңгейінде:

- ☐ Психологке дереу хабарлау
- ☐ Отбасымен жеке жұмыс жүргізу
- ☐ Мамандандырылған қызметтерге бағыттау
- ☐ Баланың жағдайына кейінгі мониторинг ұйымдастыру

VIII. Кері байланыс және профилактикалық жұмыс

- ☐ Ата-аналарға жалпыланған нәтижелер берілген (жеке тұлғаны сәйкестендірусіз)
- ☐ Психологиялық-ағартушылық материалдар ұсынылған
- ☐ Іс-шаралар ұйымдастырылған:
 - ата-аналар жиналыстары;
 - тренингтер;
 - профилактика бойынша семинарлар.
- ☐ Нәтижелер мектептің профилактикалық бағдарламасын түзету үшін пайдаланылады.

**Әлеуметтік-педагогикалық консультация кезінде
айтылатын типтік қателер**

Қате тұжырымдар	Қалай дұрыс ұжырымдауға болады
«Бұл жағдайға өзің кінәлісің»	«Не болғанын және нені өзгертуге болатынын бірге қарастырайық»
«Ештеңе емес, ондай бәрінде болады»	«Саған бұл оңай емес сияқты. Бұл туралы сөйлесейік»
«Неге сен бұлай істедің?»	«Бұл қалай болғанын айтып берші»
«Сен өзіңді дұрыс ұстауың керек»	«Мұндай жағдайда басқаша қалай әрекет етуге болатынын ойлайық»
«Мұндай мінез-құлық дұрыс емес»	«Бұл жағдаймен күресудің басқа да жолдары бар»
«Ата-ананың өздері кінәлі»	«Отбасында не болып жатқанын түсініп, жағдайды қалай жақсартуға болатынын қарастыру маңызды»
«Сіз баланы дұрыс тәрбиелемейсіз»	«Тәрбиелеуде назар аударуға тұрарлық кейбір тұстар бар»
«Егер бұл осылай жалғаса берсе, салдары болуы мүмкін»	«Қазір жағдайға дер кезінде назар аударып, оны шешу маңызды»
«Сіз мұны шұғыл түрде түзетуіңіз керек»	«Жақын уақытта қандай қадамдар жасауға болатынын бірге талқылайық»
«Бұл менің мәселем емес»	«Осы жағдайда мен қалай көмектесе алатынымды қарастырайық»
«Мен сізге мұны бұрын түсіндіргенмін»	«Негізгі мәселелерді қысқаша тағы бір рет нақтылап алайық»
«Сіз ұсынымдарды тыңдамай отырсыз»	«Ұсынылған қадамдарды жүзеге асыруға не кедергі болып тұрғанын талқылайық»

14-қосымша

**Әлеуметтік педагогтің әлеуметтік-педагогикалық консультация
жүргізуге арналған чек-парағы**

Практикалық қолдануға арналған форма

№	Консультация кезеңі	Әлеуметтік педагогтың әрекеттері	Белгілеу	Ескерту / түсіндірме
1	Дайындық	Консультацияның мақсаты анықталды	☐	
		Жағдай туралы қолда бар ақпарат зерделенді	☐	
		Құпиялылық шарттары қамтамасыз етілді	☐	
		Тіркеу үшін материалдар дайындалды	☐	
2	Байланыс орнату	Өзін таныстырып, кездесудің мақсатын түсіндірді	☐	
		Құпиялылық қағидасын түсіндірді	☐	
		Тыныш, сенімді атмосфера жасалды	☐	
		Бағалаушы/айыптаушы пікірлерден аулақ болды	☐	
3	Жағдаятты нақтылау	Сөзін бөлмей тыңдады	☐	
		Фактілерді нақтылады (кім, қайда, қашан)	☐	
		Фактілерді эмоциялардан ажыратты	☐	
		Жағдайдың қайталану жиілігін анықтады	☐	
4	Тәуекелдерді бағалау	Қолайсыздық белгілері анықталды	☐	
		Оқушының қауіпсіздігі бағаланды	☐	
		Мамандарды тарту қажеттілігі анықталды	☐	
		Қауіп болған жағдайда тиісті шаралар қабылданды	☐	
5	Консультация өткізу	Мәселе түсінікті түрде тұжырымдалды	☐	
		Нақты ұсынымдар берілді	☐	
		Оларды орындауға дайындық тексерілді	☐	
		Жалпы және нақты емес кеңестер болмады	☐	

6	Ата-аналармен жұмыс (болған жағдайда)	Ақпарат айыптаусыз жеткізілді	☐	
		Практикалық ұсыныстар берілді	☐	
		Келесі әрекеттер талқыланды	☐	
		Көмек алу мүмкіндіктері түсіндірілді	☐	
7	Консультацияны аяқтау	Кездесу қорытындысы шығарылды	☐	
		Келісімдер тіркелді	☐	
		Келесі қадамдар анықталды	☐	
		Қажет болған жағдайда қайта кездесу тағайындалды)	☐	
8	Консультациядан кейін	Журналға жазба енгізілді	☐	
		Келесі сүйемелдеу жоспары анықталды	☐	
		Қажет болған жағдайда ақпарат мамандарға берілді	☐	
		Бақылау жоспарланды	☐	

Консультация нәтижелері бойынша қорытынды

Жағдаяттың қысқаша сипаттамасы:

Анықталған мәселе:

Қабылданған шаралар:

Ұсынымдар:

Алдағы әрекеттер:

Қайта консультацияның қажеттілігі:

☐ иә ☐ жоқ

Күні: _____

маманның қолы: _____

15-қосымша

Білім алушылар мен ата-аналарға арналған әлеуметтік-педагогикалық
консультацияларды тіркеу журналы

№ р/с	Күні	Білім алушының ТАӘ	Сыныбы	Санаты (білім алушы / ата-ана)	Жүгіну мазмұнының қысқаша сипаттамасы	Анықталған мәселе
1	2	3	4	5	6	7
Консультация түрі (жеке / отбасылық)	Қабылданған шаралар / ұсынымдар	Кейінгі әрекеттер	Орындалуы туралы белгі (орындалды / орындалуда)	Маманның қолы	Консультация түрі (жеке / отбасылық)	Қабылданған шаралар / ұсынымдар
8	9	10	11	12	13	14

Толтыру бойынша түсіндірмелер:

Күні – консультация өткізілген нақты күн

Санаты – жұмыстың кіммен жүргізілгені (білім алушы / ата-ана)

Жүгіну мазмұнының қысқаша сипаттамасы – жүгіну себебі қысқаша тіркеледі (артық егжей-тегжейсіз)

Анықталған мәселе – кәсіби түрде тұжырымдалады (мысалы: «бейімделу қиындықтары», «сыныптағы қақтығыс»)

Консультация түрі – жеке, отбасылық, қажет болған жағдайда қайталама

Қабылданған шаралар / ұсынымдар – нақты әрекеттер (жалпы сөз тіркестерінсіз)

Кейінгі әрекеттер – жоспарланатын жұмыс: бақылау, қайта кездесу, маманға жолдау

Орындалу белгісі – нәтиже тіркеледі (орындалды / жұмыста)

Журнал жүргізуге қойылатын талаптар:

- ✓ жазбалар консультация өткізілген сәтте тұрақты түрде жүргізіледі
- ✓ ақпарат қысқаша, бағалаушы пікірлерсіз тіркеледі
- ✓ жеке деректердің құпиялылығы сақталады
- ✓ журнал әлеуметтік педагогте сақталады және негізсіз үшінші тұлғаларға берілмейді
- ✓ қағаз немесе электронды форматта жүргізуге рұқсат етіледі.

**Педагогикалық сүйемелдеуде тұрған кәмелетке толмағандарды
бақылау және мониторингілеу формасы**

№	Облыс, қала, аудан	Мектептің №, колледждің атауы	Ерекше назарды қажет ететін баланың ТАӘ
1	2	3	4
Туған жылы, айы, күні	Сыныбы, курсы	Әлеуметтік педагогтың мәліметтері: 1. Баланың әлеуметтік паспорты: отбасы құрамы (толық, толық емес, қамқоршылықтағы және т.б.), 2. Отбасындағы балалар саны және баланың нешінші бала екені, 3. Отбасының қаржылық жағдайы (қайда тұратыны: үй, пәтер; меншікті немесе жалға алынған; материалдық жағдайы). 4. Баланың қиын өмірлік жағдайда болуы, ҚР ӘҚБтК 127-бабы бойынша ата-ананың баланы тәрбиелеу міндеттерін орындамағаны үшін жауапкершілікке тартылуы, зорлық-зомбылық немесе қатыгез қарым-қатынас фактілері бойынша жауапкершілікке тартылуы. Кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі комиссияда (КҚІЖК) қаралды ма, баланың балаларды қолдау орталығында (БҚО) немесе бейімдеу орталығында (БАО) болуы. 5. Отбасына бару нәтижелері, жалпы бақылаулар, қорытындылар (отбасындағы қарым-қатынас, тәрбиелеу стилі, ата-анамен, бауырларымен қарым-қатынас, жанжалдар, қақтығыстар, жақын туыстарының қайтыс болуы	Сынып жетекшісінен (курс кураторынан) алынған ақпарат: баланың мінез-құлқындағы өзгерістер, оның ортасы, сыныптастарымен және достарымен қарым-қатынасы, құрдастарымен және мұғалімдермен қақтығыстар, буллинг фактілері, отбасындағы қиындықтар (ата-ананың ажырасуы, ата-анасының бас бостандығынан айыру орындарында болуы, ата-анасының немесе жақын туыстарының (әжесі, атасы, бауырлары және т.б.) қайтыс болуы, отбасында немесе туыстары арасында суицид фактілерінің болуы).

		және басқа да отбасылық жағдайлар).	
5	6	7	8
Педагог-психологтен алынған ақпарат: диагностиканың нәтижелері, баланың психологтың есебінде болуы, сүйемелдеу тобында болуы, психиатр есебінде тұруы, психикалық денсаулық орталығында (ПДО) болуы, психологиялық қолдау орталығында (ПҚО) сүйемелдеуде болуы, суицид жасау фактілері және суицид әрекеттеріне талпыныстар.	Қиын жағдайдағы баламен психологтың жүргізген жұмысы, баланың қиын жағдайға түсу себептерімен жұмыс істеуге тартылған органдар мен ұйымдар және қабылданған шаралар қандай.	Жүргізілген жұмыс нәтижесінде баланың жағдайындағы өзгерістер қандай болды.	
9	19	11	

